

Επαναπροσεγγίζοντας το παρελθόν προς ένα βιώσιμο μέλλον

η επανάχρηση ως πρακτική αστικής ανθεκτικότητας και συνοχής

Δέσποινα Ζαχαριά | Α.Μ. : 2019060149
Στυλιανός Εμμανουήλ Μουστάκης | Α.Μ. : 2019060052

Επιβλέπων Καθηγητής: Κλήμης Ασλανίδης

Ερευνητική Εργασία
Πολυτεχνείο Κρήτης
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Ακαδημαϊκό Έτος: 2024-2025

Περίληψη

Η παρούσα ερευνητική εργασία εξετάζει τη σχέση της αρχιτεκτονικής με τον χρόνο, εστιάζοντας στην επανάχρηση του υφιστάμενου κτιριακού αποθέματος ως πρακτική βιώσιμης αρχιτεκτονικής έχοντας ως αρχικό κίνητρο το ελάχιστο ενεργειακό και οικολογικό αποτύπωμα. Εξετάζοντας την ιστορική αναδρομή, βασιζόμενοι στο θεωρητικό πλαίσιο και την ανάλυση σύγχρονων παραδειγμάτων, αναδεικνύεται πώς η αρχιτεκτονική λειτουργεί ταυτόχρονα ως μέσο διατήρησης της συλλογικής μνήμης αλλά και ως μηχανισμός προσαρμογής στις απαιτήσεις του παρόντος. Στο πλαίσιο της επιλογής της επανάχρησης ως προσέγγιση, η κατεδάφιση δίνει τη θέση της στη δημιουργική προσαρμογή. Το παρελθόν ανανεώνεται και συνδιαλέγεται με τον σύγχρονο άνθρωπο και τις ανάγκες του. Μέσα από παραδείγματα έργων, αποδεικνύεται πως η αρχιτεκτονική δεν είναι μόνο σχεδιασμός κτιρίων, αλλά και διαμόρφωση νέων συνθηκών ζωής μέσα από το ήδη υπάρχον. Η μελέτη εξετάζει τις διαφορετικές προσεγγίσεις της επανάχρησης, θέτοντας στο επίκεντρο την αλληλεπίδρασή της με τον άνθρωπο και το περιβάλλον. Καταγράφει παραδείγματα όπου το παλιό αποκτά νέο ρόλο και εντάσσεται στις ανάγκες του σήμερα. Σε αυτό το πλαίσιο, τίθεται το ερώτημα του κατά πόσο η πρακτική αυτή μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στη μείωση του οικολογικού αποτυπώματος της αρχιτεκτονικής.

Abstract

This research paper investigates the relationship between architecture and time, with a focus on the reuse of the existing building stock as a practice of sustainable architecture, driven primarily by the goal of minimizing energy consumption and ecological footprint. Through a historical overview, a theoretical framework, and the analysis of contemporary case studies, the study highlights how architecture functions both as a means of preserving collective memory and as a mechanism for adapting to the demands of the present. Within the context of reuse as a design approach, demolition is replaced by creative adaptation. The past engages with contemporary individuals and their changing needs. The selected examples demonstrate that architecture is not merely the act of designing new buildings, but also the shaping of new living conditions through the reinterpretation of the existing built environment. The study explores various approaches to reuse, emphasizing its interaction with both people and the environment. It records instances where the old is assigned a new role and is integrated into the needs of today. In this light, the research raises the question of whether this practice can offer a meaningful contribution to the reduction of architecture's ecological footprint.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	1
Αρχιτεκτονική και χρόνος	3
Η εξέλιξη των αντιλήψεων μια διαδρομή από τη μνήμη στη λειτουργικότητα	7
Ανάγκη αναδιατύπωσης πρακτικών αντιμετώπιση κτιριακού αποθέματος	11
Κίνητρα & ανάγκες	
Αστική εξάπλωση	11
Οικολογία, βιωσιμότητα.....	13
Αναβάθμιση_αναζωογόνηση	14
Πολυπλοκότητα πολυμορφία.....	15
Η σημερινή προσέγγιση οι σύγχρονες τάσεις.....	17
Παραδείγματα επανάχρησης & μετασχηματισμού	30
Οικιστική χρήση	
Transformation of 530 dwellings / Lacaton & Vassal	34
Jaegersborg Water Tower / Dorte Mandrup.....	44
Residential Building Refurbishment / Studio Macola.....	50
Ποικίλες χρήσεις	
Gasometer City/ Nouvel, Himmelb(l)au, Wehdorn, Holzbauer.....	58
Laguna Collaborative Space, Mexico/ Productora	66
Δεξαμενές/Dexamenes Seaside Hotel / K-Studio.....	71
Πολιτιστική χρήση	
Elbphilharmonie Hamburg / Herzog & de Meuron.....	79
Les Docks / Jakob + MacFarlane	85
FRAC Dunkerque / Lacaton & Vassal.....	89
Συγκριτική ανάλυση.....	100
Συμπεράσματα.....	104
Βιβλιογραφία.....	108
Πηγές Εικονογράφησης.....	114

Εισαγωγή

Η παρούσα ερευνητική εργασία επιχειρεί να διερευνήσει τη δυναμική της αρχιτεκτονικής ως χρονικής εμπειρίας – όχι μόνο ως κατασκευή, αλλά ως ζωντανή καταγραφή παρελθόντος, παρόντος και πιθανόν μέλλοντος. Τι σημαίνει να κατοικείς ένα κτίριο που είχε μια προηγούμενη ζωή; Πώς διαμορφώνεται η σχέση του ανθρώπου με τον χώρο όταν ο τελευταίος κουβαλά τη μνήμη, τη φθορά και τι μπορεί να αποφέρει στο σήμερα η μεταμόρφωση του με βάση τις σύγχρονες ανάγκες; Η αρχιτεκτονική, στον 21ο αιώνα, δεν είναι πλέον μόνο τέχνη ή τεχνική· είναι πράξη ευθύνης. Αντιμέτωποι με την κλιματική κρίση, την κοινωνική ασυμμετρία και την υπερκατανάλωση πόρων, καλούμαστε να αναρωτηθούμε: Μπορεί το παλιό να ξαναγίνει νέο χωρίς να χαθεί η ταυτότητά του; Είναι η επανάχρηση μορφή αντίστασης στην καταστροφή ή μια ακόμη στρατηγική της νεωτερικότητας για να διαχειριστεί τη φθορά; Πού συναντιούνται η μνήμη, η λειτουργικότητα και η οικολογική συνείδηση;

Η εργασία αυτή εξετάζει τη σχέση της αρχιτεκτονικής με τον χρόνο μέσα από την πρακτική της επανάχρησης. Με αφετηρία το θεωρητικό υπόβαθρο, την ιστορική διαδρομή και σύγχρονες εφαρμογές, επιχειρείται μια εις βάθος προσέγγιση της επανάχρησης όχι απλώς ως εργαλείο σχεδιασμού, αλλά ως φιλοσοφία – μια πράξη που τιμά το υπάρχον, αμφισβητεί τη λογική της κατεδάφισης και προτείνει ένα άλλο μέλλον: πιο ήπιο, πιο βιώσιμο, πιο ανθρώπινο. Οι πρακτικές της αρχιτεκτονικής οφείλουν να συνδυάζουν την καινοτομία με την αστική αναζωογόνηση και η επανάχρηση παλαιών, υπολειμματικών δομών μιας πόλης αποτελεί της αποτελεσματικότερη μορφή αστικής ανθεκτικότητας και συνοχής. Μπορεί λοιπόν η αρχιτεκτονική να μην είναι πια απλώς μια προσπάθεια να νικήσει τον χρόνο, αλλά ένας τρόπος να τον κατανοήσει; Μέσα από αυτό το ερώτημα ξεκινά ο διάλογος που ακολουθεί.

Αρχιτεκτονική και χρόνος

Η σχέση της αρχιτεκτονικής και του χρόνου αποτελεί ένα πολυδιάστατο πεδίο μελέτης, το οποίο αποκαλύπτει στοιχεία για την ανθρώπινη φύση, τις κοινωνίες και τον πολιτισμό. Η αρχιτεκτονική δεν είναι απλώς μια διαδικασία δημιουργίας χώρων και κατασκευών · είναι ένας διάλογος με το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Συνεπώς, αυτό το κεφάλαιο εστιάζει στην πολυπλοκότητα αυτής της σχέσης, εξερευνώντας πώς η αρχιτεκτονική αντανakλά την διαχρονική αναζήτηση της ανθρωπότητας απέναντι στον χρόνο και πώς οι κατασκευές διαμορφώνουν και διαμορφώνονται από την ροή του. Από την διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, μέχρι τις μοντέρνες καινοτομίες και την επαναχρησιμοποίηση των δομών, η αρχιτεκτονική μας προσκαλεί σε έναν συνεχή διάλογο με την ίδια μας την ύπαρξη και τον τρόπο που βιώνουμε τον χρόνο.

Η άρρηκτη σχέση της αρχιτεκτονικής και του πολιτισμού με το χρόνο προκύπτει από τη νομοτελειακή σχέση του ανθρώπου με αυτόν. Ο Jacques Le Goff, αναφέρει πως «η διάκριση μεταξύ παρελθόντος και παρόντος αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο της αντίληψης για το χρόνο.»¹. Με αυτόν τον τρόπο, ακούσια ή μη, αυτός ο διαχωρισμός συνεπάγεται μια ακόμα διάσταση, του μέλλοντος. Βάσει αυτής της θεωρίας μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα τη σχέση μεταξύ αρχιτεκτονικής, πολιτισμού και χρόνου. Η μετάφραση αυτής της συνθήκης, αναδεικνύεται με ιδιαίτερη ένταση στην αρχιτεκτονική, καθώς αποτελεί μια υλική εκδήλωση της πολιτισμικής ταυτότητας μιας κοινωνίας αλλά και ένα δυναμικό πεδίο αλληλεπίδρασης με τον ιστορικό χρόνο. Οι κοινωνίες εκφράζουν την πολιτισμική τους ταυτότητα μέσω της αρχιτεκτονικής, ενώ παράλληλα διατηρούν και ανανεώνουν τις παραδόσεις τους, δημιουργώντας έναν συνεχή

¹ Le Goff, J.(1998). *Ιστορία και Μνήμη*. Γιάννης Κουμπουρλής (μεταφρ.). Αθήνα: Νεφέλη, σελ. 25

διάλογο μεταξύ του παρελθόντος και του παρόντος. Η απουσία του παρελθόντος, μπορεί να προκαλέσει ασυνέχεια καθώς και την αίσθηση έλλειψης ταυτότητας στο συλλογικό ασυνείδητο.² Οι αρχιτεκτονικές δομές, δεν είναι απλώς παγωμένα στιγμιότυπα του παρελθόντος, αλλά ζωντανοί οργανισμοί που ενσωματώνουν τις μεταβαλλόμενες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες και λειτουργούν ως σύμβολα συλλογικής μνήμης και ταυτόχρονα ως μέσα μετάδοσης των αξιών και των ιδεών της εποχής τους.

*«Αντιμετωπίζουμε το παρόν βάσει του παρελθόντος που κληρονομούμε και του μέλλοντος που θέλουμε να χαράξουμε.»*³ Ο Le Goff υποστηρίζει πως οι περισσότερες κοινωνίες θεωρούν το παρελθόν ως υπόδειγμα για το παρόν. Έτσι, όσα το παρελθόν χάραξε, μπορούν να θεωρηθούν άξονας για τις μελλοντικές προσεγγίσεις. Είτε μιλάμε για σύμβολα, συνειδήσεις, κουλτούρα, είτε για δομές και παράγωγα της αρχιτεκτονικής, εξακολουθούν να υπάγονται στην σφαίρα όσων ο άνθρωπος κατασκεύασε και εξαρτώνται άμεσα από την παράμετρο του χρόνου. Συντηρούμε, προσαρμόζουμε, εμπλουτίζουμε, λησμονούμε ή απορρίπτουμε το παρελθόν. Όποια και αν είναι η αντιμετώπιση μας απέναντι στο «προηγούμενο», το παλιό, στην μνήμη και την ιστορία, οφείλει να είναι συνειδητή, γιατί αποτελεί τον τρόπο που καθίσταται δυνατή η εξέλιξη.

Ωστόσο, ο χρόνος δεν είναι μόνο δημιουργός. Εστιάζοντας στα κτίρια, θα μπορούσαμε να εντοπίσουμε κάτι σημαντικά διαφορετικό από όλες τις άλλες εννοιολογικές πτυχές της εξέλιξης. Η φθορά. Η φθορά και η αποσύνθεση είναι αναπόφευκτα στοιχεία της χρονικής διαδικασίας, απαιτώντας από την αρχιτεκτονική να υιοθετήσει πρακτικές διατήρησης και ανανέωσης. Η συντήρηση ιστορικών μνημείων και η προσαρμογή παλαιών κτιρίων στις σύγχρονες ανάγκες, αποτελούν προκλήσεις που αναδεικνύουν την αλληλεξάρτηση της αρχιτεκτονικής με τον χρόνο. Η αναπόφευκτη φθορά, που

² Le Goff, J.(1998). Ιστορία και Μνήμη. Γιάννης Κουμπουρλής (μεταφρ.). Αθήνα: Νεφέλη, σελ. 26

³ Le Goff, J.(1998). Ιστορία και Μνήμη. Γιάννης Κουμπουρλής (μεταφρ.). Αθήνα: Νεφέλη, σελ. 35

επέρχεται σε ό,τι κατασκευάστηκε, η διαδικασία γήρανσης, λόγω χρήσης, είναι οι απτές αποδείξεις του χρόνου⁴. Τα κτίρια υπόκεινται σε υλικές ζημιές, είναι εκτεθειμένα σε καιρικά φαινόμενα και περιβαλλοντικές διαβρώσεις. Τα υλικά τους αποχρωματίζονται και ξεθωριάζουν με το πέρασμα του χρόνου. Αυτή η πατίνα του χρόνου, που αποτυπώνεται στη μορφή τους, προσδίδει μια ιδιαίτερη γοητεία στα μάτια του κόσμου⁵. Η πάροδος του χρόνου δεν αφαιρεί από την υπόστασή τους. Αντίθετα, οι «πληγές» τους φέρουν μνήμες και αναμνήσεις, εμφυσώντας τους ζωή. Με τις αλλαγές που επιφέρει ο χρόνος στα κτίρια, απαιτείται να γίνουν διαδικασίες συντήρησης και αποκατάστασης για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Έτσι εξισορροπείται η ανάγκη διατήρησης της αυθεντικότητας ενός κτιρίου και η απαίτηση να παραμένει λειτουργικό στο σύγχρονο κόσμο.

Ο Stewart Brand, προσέγγισε τα παράγωγα της αρχιτεκτονικής όχι ως στατικά αντικείμενα, αλλά ως ζωντανούς, εξελισσόμενους οργανισμούς. Απογυμνώνοντας την αρχιτεκτονική από την ποιητική της διάσταση, διαπιστώνει πως τα κτίρια προσαρμόζονται στον χρόνο, λόγω φθοράς, αλλά και επειδή οι χρήστες τα μεταβάλλουν, τα επεκτείνουν ή τα μεταπλάθουν για να εξυπηρετήσουν νέες ανάγκες. Η ρεαλιστική του προσέγγιση, καταδεικνύει με σαφήνεια την φθαρτότητα των κατασκευών, και αναδύει την πραγματικότητα της πραότητας της αρχιτεκτονικής. Στο βιβλίο του « *How Buildings Learn: What Happens After They're Built* » εξηγεί ένα εννοιολογικό μοντέλο που αναλύει τα κτίρια ως συστήματα πολλαπλών επιπέδων, καθένα από τα οποία ακολουθεί διαφορετικό ρυθμό μεταβολής στον χρόνο. Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, η τοποθεσία (Site) αποτελεί το πιο σταθερό και αμετάβλητο στοιχείο του κτιρίου, ενώ η δομή (Structure), αλλάζει σπάνια και με δυσκολία. Το κέλυφος ή η εξωτερική όψη (Skin), συνήθως υπόκειται σε μετατροπές κάθε 20–30 χρόνια,

⁴ Jokilehto, J. (1999). *A History of Architectural Conservation*. Oxford: Butterworth – Heinemann, σελ. 2

⁵ Plevoets, B., Van Cleempoel, K. (2019), *Adaptive Reuse of the Built Heritage, Concepts and Cases of an Emerging Discipline*, Abingdon, UK: Routledge

κυρίως για αισθητικούς λόγους ή λόγω ενεργειακής αναβάθμισης. Οι υποδομές (Services), όπως οι ηλεκτρολογικές και υδραυλικές εγκαταστάσεις, φθείρονται γρήγορα και απαιτούν αντικατάσταση ή ανακαίνιση σε μικρότερο διάστημα της τάξεως των 7–15 ετών. Η διαρρύθμιση (Space Plan) των εσωτερικών χώρων παρουσιάζει μεγαλύτερη ευελιξία και επηρεάζεται άμεσα από τις ανάγκες των χρηστών, οι οποίοι συχνά επεμβαίνουν με μικρές ή μεγάλες τροποποιήσεις. Τέλος, ο κινητός εξοπλισμός (Stuff), δηλαδή έπιπλα και αντικείμενα καθημερινής χρήσης, όπου μεταβάλλεται συνεχώς, αντανακλώντας τις πιο άμεσες και προσωρινές εκφάνσεις της κατοίκησης. Το μοντέλο αυτό επιτρέπει την κατανόηση των κτιρίων ως δυναμικών οργανισμών, ενισχύοντας τη σημασία της επανάχρησης και της προσαρμογής στο πέρασμα του χρόνου.⁶

Συνοψίζοντας, τα κτίρια και οι δομές, ως υλικά αποτυπώματα των ανθρώπινων ιδεών, φιλοδοξιών και αναγκών, αποτυπώνουν την εξέλιξη της τεχνολογίας, την καλλιτεχνική έκφραση και την πολιτιστική ταυτότητα των κοινωνιών που τα δημιουργούν. Μέσα από τους αιώνες, τα αρχιτεκτονικά έργα διαμορφώνονται από τις ιστορικές συγκυρίες και ταυτόχρονα διαμορφώνουν την ιστορία. Η αρχιτεκτονική, δεν είναι απλώς η τέχνη της κατασκευής κτιρίων, αλλά μια διαρκής διαδικασία διαλόγου χρονικών στιγμών, που στις δομές της, η έννοια της διαχρονικότητας, της φθοράς, της επανάχρησης και της προσαρμοστικότητας, αποκρυσταλλώνουν τον πολιτισμό. Η άρρηκτη σχέση της αρχιτεκτονικής και του χρόνου, αναδεικνύει την τέχνη αυτής, ως ένα ζωντανό κομμάτι της κοινωνικής εξέλιξης, αλλά ακόμα και ως ένα εξελισσόμενο οργανισμό.

⁶ "Buildings are never finished. They're constantly being reshaped by their occupants, sometimes radically." Stewart Brand, How Buildings Learn, σελ. 3

Η εξέλιξη των αντιλήψεων | μια διαδρομή από τη μνήμη στη λειτουργικότητα

Στο προηγούμενο κεφάλαιο έγινε σαφές πως ο χρόνος και η αρχιτεκτονική είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα. Αναδρομικά μπορούμε να εντοπίσουμε διάφορες εφαρμογές απέναντι σε αυτόν τον συσχετισμό. Μέσω μιας ιστορικής αναδρομής, θα παρατεθεί και θα αναλυθεί το χρονικό των προσεγγίσεων της αρχιτεκτονικής απέναντι στο παρελθόν, για να διαπιστωθεί η βαρύτητα των συνθηκών και των αναγκών της κάθε περιόδου, που προτάσσουν αυτούς τους χειρισμούς με τη σειρά τους.

Χωρίς να υπάρχει πρόθεση κατηγοριοποίησης των ιστορικών πρακτικών και με μοναδική διάθεση να βρεθεί μια εξελικτική πορεία, θα παρατεθούν ορισμένες ιστορικές πρακτικές, με σκοπό την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων στην πορεία της έρευνας αυτής.

Ξεκινώντας ήδη από τη μάχη των Πλαταιών το 479 π.Χ, οι Έλληνες συμφώνησαν να μην αποκαταστήσουν τα κατεστραμμένα ιερά για να διατηρήσουν τη μνήμη.⁷ Αυτή, πιθανόν, να αποτελεί την πρώτη συνειδητή απόφαση να αντιμετωπιστεί το παρελθόν. Από την άλλη στους Ρωμαϊκούς χρόνους, οι Αθηναίοι, διατήρησαν με ζήλο το πλοίο του Θησέα, συμπληρώνοντας κάθε κομμάτι του προκειμένου να το επαναφέρουν στην αρχική του μορφή.⁸ Εντοπίζουμε, λοιπόν, πως η πρωταρχική και μάλλον αρχέγονη ανάγκη για διατήρηση του παρελθόντος, είναι

⁷ Τσέτσης, Σ. Χ. (2018). «Αστικός Σχεδιασμός και Ανάκτηση Ιστορικών Κέντρων. Μεταξύ Αρχετυπικών Προσεγγίσεων και «παραδείγματος»». *Μνήμη και αστικό Φαινόμενο: πολεοδομικές πολιτικές για την προστασία και ανάδειξη ιστορικών ιστών, μνημείων και τόπων. Ευρωπαϊκή εμπειρία και προοπτικές*. Αθήνα: Μίλητος, σελ. 17

⁸ Τσέτσης, Σ. Χ. (2018). «Αστικός Σχεδιασμός και Ανάκτηση Ιστορικών Κέντρων. Μεταξύ Αρχετυπικών Προσεγγίσεων και «παραδείγματος»». *Μνήμη και αστικό Φαινόμενο: πολεοδομικές πολιτικές για την προστασία και ανάδειξη ιστορικών ιστών, μνημείων και τόπων. Ευρωπαϊκή εμπειρία και προοπτικές*. Αθήνα: Μίλητος, σελ. 17

η μνήμη. Η αρχιτεκτονική, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα, ως μια συνειδητή πράξη, κάνει την εμφάνιση της αργότερα, ωστόσο αναγνωρίζοντάς την ως δομική τέχνη, θα λέγαμε ότι βρίσκει τις ρίζες της στην σύσταση των κοινωνιών. Η συνεκτική διάσταση της διατήρησης, αποτελεί πυρήνα της κοινωνικής συνοχής. Η μνήμη δημιουργεί ισχυρούς δεσμούς και μια περαιτέρω δέσμευση σε αξίες και ιδανικά.

Ήδη από την αρχαία Ρώμη, είχαν συσταθεί κανόνες για την διασφάλιση της αρμονίας του δομημένου χώρου, και του τρόπου που εισχωρεί το νέο στο παλιό, δηλαδή της συνύπαρξης των νέων κτηρίων στο υπάρχον πλαίσιο.⁹ Τον 4ο αιώνα, τα πολιτικά και κυβερνητικά προβλήματα στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία λόγω της εξάπλωσης του Χριστιανισμού, οδήγησαν σε μια πρακτική επαναχρησιμοποίησης υλικών. Κομμάτια από παλαιότερα μνημεία, χρησιμοποιήθηκαν σε νέες κατασκευές. Τα σπόλια, επαναχρησιμοποιούνταν με σκοπό την σηματοδότηση του νέου, με την αίγλη και τη δύναμη του παλιού. Πολλά σπόλια αποσπάστηκαν και βρήκαν αλλού τη θέση τους, ενώ αρχαία μνημεία καταστράφηκαν ή τροποποιήθηκαν για νέες χρήσεις. Αυτή η πρακτική συνεχίστηκε παράλληλα με τη προοδευτική εξάπλωση του χριστιανισμού στην Ευρώπη έως και τον 15ο αιώνα.

Μια νέα αλλαγή, μια επανατοποθέτηση της αξίας των μνημείων έρχεται με το ουμανιστικό ρεύμα, τον 15ο αιώνα. Οι πρώτες καταγραφές των αρχαίων μνημείων, η συλλογή και αντιγραφή πολλών αρχαίων επιγραφών θέτουν τις βάσεις της σύγχρονης επιστήμης της αρχαιολογίας. Ωστόσο το πρώτο αποφασιστικό βήμα καθορισμού της σχέσης με το παρελθόν συνέβη την περίοδο της Αναγέννησης στις αρχές του 16ου αιώνα. Διατυπώθηκαν νέες ιδέες

⁹ Jokilehto, J. (1999). *A History of Architectural Conservation*. Oxford: Butterworth Heinemann, σελ 2-5

και αναγνωρίστηκε η αξία της ιστορίας ως «το ιδανικό μοντέλο που θα μπορούσε να εμπνεύσει τον σύγχρονο πολιτισμό και να το ανοίξει μελλοντικές δημιουργικές εξελίξεις σε όλους τους τομείς.»¹⁰. Στον δυτικό πολιτισμό, επικράτησε η αντιμετώπιση της διατήρησης της κληρονομιάς από τις αρχές του 19ου αιώνα, με το ρεύμα του Ρομαντισμού και την αναγνώριση της αξίας του ως μνημείου.

Η περίοδος του 19ου μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι χαρακτηρίζεται έντονα από διχογνωμίες, πάνω στο θέμα της αντιμετώπισης των παλαιών κτιρίων, κυρίως στο πλαίσιο του μνημείου. Η ερώτηση «αποκατάσταση ή διατήρηση», οι θεωρήσεις που αναπτύχθηκαν στις δύο πλευρές, θέσπισαν τις βάσεις για την προστασία των μνημείων. Ο Χάρτης της Αθήνας για την Αποκατάσταση Ιστορικών Μνημείων, επισφράγισε αυτήν την αλλαγή εποχής και θέσπισε κανόνες για τα νέα δεδομένα αντιμετώπισης των παλαιών κτιρίων.

Βέβαια η ανάγκη τότε προτασσόταν αποκλειστικά για την ιστορία και τη μνήμη και αυτή χαρασσόταν σε αυτά που σήμερα θα λέγαμε ιστορικά κτίρια, που ενσωμάτωναν την πολιτιστική κληρονομιά και ήταν άξια προστασίας. Τα εγγενή αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά τους, προέτρεπαν τότε, όσο και σήμερα την συντήρηση του από τη φθορά, ώστε η ομορφιά, η διδακτική και ιστορική τους αξία, να διαρκέσουν για πάντα.¹¹ Η πολλαπλότητα των θεωρήσεων του παρελθόντος, και η μεταβλητότητα των τρόπων δράσης, ανάλογα με τις συνθήκες, χαράσσει ένα ιστορικό μονοπάτι που οδηγεί από τη μνήμη στη λειτουργικότητα και από το συμβολισμό στην κληρονομιά. Στον πυρήνα τους, όλα τα παραπάνω έχουν κοινό στοιχείο τη μνήμη, η οποία είναι στο βάθος της

¹⁰ Jokilehto, J. (1999). A History of Architectural Conservation. Oxford: Butterworth, σελ. Vii

¹¹ Jokilehto, J. (1999). A History of Architectural Conservation. Oxford: Butterworth, σελ. Vii | Filarete (Antonio Averlino), (1972) Trattato di architettura, A.M. Finoli και L. Grassi (επιμ.), Milan: Edizioni il Polifilo, σελ 34

καθοριστική για τις κοινωνικές ομάδες και τη δημιουργία πολιτισμού. Όμως αυτή μεταλλάσσεται και εμπλουτίζεται. Οι ιδέες για την αντιμετώπιση του παρελθόντος, αντανakλούν τις πολλαπλές κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις των παλιών, ιστορικών ή μη, κτιρίων , αλλά και την πολλαπλότητα των δυνητικών δυνατοτήτων τους στο εκάστοτε παρόν.

Από τα τέλη του 19ου αιώνα, όμως, και μπροστά στο θέμα της αστικοποίησης, παράλληλα με τις αρχές της αποκατάστασης και της διατήρησης, εμφανίζεται μια νέα ανάγκη επανάχρησης. Είτε πρόκειται για δομές πολιτιστικής- ιστορικής σημασίας είτε για κτίρια που έχουν ολοκληρώσει τον κύκλο της λειτουργικής τους ζωής στο δομημένο περιβάλλον, ο χρόνος και η φθορά είναι ο κοινός παρονομαστής που υποδεικνύει ότι μια δομή χρήζει αναδιατύπωσης.

Στην συνέχεια της παρούσας έρευνας, διαχωρίζεται πλήρως αυτή η πρακτική. Εφεξής, η έρευνα ασχολείται με το κοινό κτιριακό απόθεμα και όχι με ιστορικά κτίρια και μνημεία , των οποίων η αντιμετώπιση τους είναι και οφείλει να είναι διαφορετική. Αυτό γιατί σκοπός της είναι να οριστούν οι σύγχρονες ανάγκες και να εντοπιστούν οι τρόποι προσέγγισης της αρχιτεκτονικής απέναντι σε δομές του παρελθόντος που χρήζουν ζωτικής επαναφοράς στο παρόν.

Ανάγκη αναδιατύπωσης πρακτικών | αντιμετώπιση κτιριακού αποθέματος

Η διαχείριση του κοινού αποθέματος κτιρίων αποτελεί ένα κρίσιμο ζήτημα για την αρχιτεκτονική. Καθώς τα κτίρια φθείρονται, η ανάγκη για αναδιατύπωση των πρακτικών αντιμετώπισης των παλαιών κτιρίων καθίσταται επιτακτική. Οι παραδοσιακές μέθοδοι συντήρησης και αποκατάστασης συχνά αποδεικνύονται ανεπαρκείς στις σύγχρονες προκλήσεις, που προκύπτουν από τις περιβαλλοντικές αλλαγές και την εξέλιξη των αστικών ζητημάτων. Έτσι, χρειάζονται προσεγγίσεις που συνδυάζουν την προστασία της πολιτιστικής αξίας με την διασφάλιση της λειτουργικότητας και της ανθεκτικότητας των κτιρίων.

Ήδη από τις αρχές του 20ου αιώνα σημασία δεν έχουν μόνο τα κτίρια μνημειακού ενδιαφέροντος και ιστορικής κληρονομιάς αλλά και το υπόλοιπο κτιριακό δυναμικό, που κατά κύριο λόγο μέχρι πρότινος κατεδαφιζόταν για να δώσει τη θέση του σε μια νέα δομή. Ωστόσο, στον 21ο αιώνα εντοπίζεται και η μεγαλύτερη μεταστροφή στις πρακτικές μέχρι τότε. Σε αυτό το κεφάλαιο, λοιπόν, θα εξεταστεί το κίνητρο της αλλαγής που ενισχύει την ανάγκη νέων δράσεων, όπως η προσαρμοστική επανάχρηση.

Κίνητρα & ανάγκες | Αστική εξάπλωση

Η σύγχρονη πραγματικότητα, υποδεικνύει πως όταν ένα κτίριο τείνει να ξεπεράσει την λειτουργικότητά του, θα πρέπει να βρεθεί ένας τρόπος να γίνει εκ νέου χρήσιμο. Αυτό προκύπτει σε μεγάλο βαθμό από τις εγγενείς παθογένειες της πόλης, καθώς και από τις ανάγκες που δημιουργεί η εξέλιξη της αστικής

ύφανσης.¹² Η διατήρηση και προσαρμογή παλαιών κτιρίων για σύγχρονες ανάγκες και χρήσεις βασίζεται στην ιδέα του «κύκλου ζωής» ενός κτιρίου, η οποία έχει κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις. Η χρήση παλαιών κτιρίων ως χώρων της σύγχρονης πραγματικότητας προσφέρει πολλαπλά οφέλη, όχι μόνο στην επανάχρηση και ενεργοποίηση των αστικών κενών, αλλά και στην ανανέωση και αναβάθμιση μιας περιοχής.¹³ Επισημαίνεται μια εντονότερη και πιο οργανωμένη πρακτική επανάχρησης κυρίως στα τέλη του 19ου αιώνα και ύστερα, καθώς η εκτενής περίοδος ανοικοδόμησης, και ανάπτυξης της αστικότητας των πόλεων, από πολεοδομικής απόψεως, βρισκόταν μπροστά στο θέμα της αστικής εξάπλωσης. Οι παρεμβάσεις που θα πραγματοποιηθούν στο πλαίσιο μιας επανάχρησης, προκύπτουν ανάλογα με τις ελλείψεις που έχει το κτήριο για την νέα λειτουργία, ή ακόμα και από την πρόθεση της σχεδίασης του. Βέβαια, αυτό προϋποθέτει ότι το κτήριο έχει αποκατασταθεί και συντηρηθεί, στο βαθμό που χρειαζόταν ή που ήταν επιθυμητό και συνήθως οι πρακτικές αυτές, ακολουθούνται ταυτόχρονα.¹⁴

Αποτέλεσμα μιας «προς τα έξω» ανάπτυξης των κέντρων, η πρακτική αυτή αποδείχθηκε κοστοβόρα σε επίπεδο κατανάλωσης γης και πόρων, οικονομικά και οικολογικά. Έτσι η θεώρηση σχεδιασμού, προς αποφυγή της αστικής διάχυσης, στράφηκε σε μεγάλο βαθμό στην αξιοποίηση και την επανάχρηση ήδη υπάρχοντος κτηριακού δυναμικού.¹⁵ Αυτή η πρακτική αποτρέπει την

¹² Τσέτσης, Σ. Χ. (2018). Αστικός Σχεδιασμός και Ανάκτηση Ιστορικών Κέντρων. Μεταξύ Αρχετυπικών Προσεγγίσεων και «παραδείγματος». *Μνήμη και αστικό Φαινόμενο: πολεοδομικές πολιτικές για την προστασία και ανάδειξη ιστορικών ιστών, μνημείων και τόπων*. Ευρωπαϊκή εμπειρία και προοπτικές. Αθήνα: Μίλητος, σελ 40

¹³ Bullen, P. A. & Love, P.E.D. (2011). «Adaptive Reuse of Heritage Buildings». *Structural Survey*, 29(5), σελ. 411-421

¹⁴ Bloszies, C. (2011). *Old Buildings New Designs, Architectural Transformations (Architecture Briefs)*. Hugh Hardy (πρόλογος) New York: Princeton Architectural Press, σελ. 24

¹⁵ Τσέτσης, Σ. Χ. (2018). Αστικός Σχεδιασμός και Ανάκτηση Ιστορικών Κέντρων. Μεταξύ Αρχετυπικών Προσεγγίσεων και «παραδείγματος». *Μνήμη και αστικό Φαινόμενο: πολεοδομικές*

απομάκρυνση των κατοίκων από το κέντρο, μειώνοντας έτσι την ανάγκη για αυξημένες μετακινήσεις με αυτοκίνητο και την κατανάλωση καυσίμων, που είναι κοστοβόρες και περιβαλλοντικά επιβαρυντικές. Ταυτόχρονα περιορίζονται τα κόστη. Είναι ενεργειακά και (συχνά) οικονομικά πιο συμφέρουσα η συνθήκη της επανάχρησης από την κατεδάφιση και την κατασκευή νέων κτιρίων. Τέλος, η ζήτηση για στέγαση γραφείων και κατοικιών στα κέντρα των πόλεων είναι μεγαλύτερη, όπως και η έλλειψη γης.

| Οικολογία & Βιωσιμότητα

Η οικολογική κρίση εμπλουτίζει τα αστικά ζητήματα του 21ου αιώνα και έρχεται να γίνει μια ακόμα αφορμή για επανάχρηση. Παραπάνω αναφέρθηκαν ήδη κάποια από τα οικολογικά ζητήματα που απορρέουν από την αστική εξάπλωση. Ωστόσο, η ανάγκη για μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, την εξοικονόμηση φυσικών πόρων και την ελαχιστοποίηση της παραγωγής αποβλήτων, μπορεί να επιλυθεί με την επανάχρηση υφιστάμενων κτιρίων.

Οι νέες κατασκευές απαιτούν ενέργεια και πόρους για την παραγωγή τους, νέα κατασκευαστικά υλικά, ενώ παράγουν απόβλητα από τις κατεδαφίσεις. Στον αντίποδα, η επανάχρηση συμβάλλει στη βιώσιμη ανάπτυξη των αστικών περιοχών, αποτρέποντας την αστική εξάπλωση και διατηρώντας τη βιοποικιλότητα. Επιπλέον, η αλλαγή της λειτουργίας ενός υπάρχοντος κτιρίου σε μια χρήσιμη και προσίτη λειτουργία, εξοικονομεί μεγάλες ποσότητες ενέργειας, δίνει τη δυνατότητα να επαναχρησιμοποιηθούν παλαιά μέλη ή να ανακυκλωθούν άλλα, που θα χρησιμοποιηθούν εκ νέου, μειώνοντας έτσι την απώλεια υλικών και περιορίζοντας τα απόβλητα κατασκευής, συμβάλλοντας στη μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος. Τέλος, η αναβάθμιση και

βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των παλαιών κτιρίων μπορεί να μειώσει σημαντικά την κατανάλωση ενέργειας και τις εκπομπές ρύπων. Η εστίαση σε υπάρχουσες δομές και η εκ νέου χρήση τους, επιφέρουν οικολογικά οφέλη και μπορούν να παρομοιαστούν με την «αποκατάσταση γης».¹⁶ Αυτά τα οφέλη καθιστούν την επανάχρηση κτιρίων μια βιώσιμη και περιβαλλοντικά υπεύθυνη πρακτική.

| Αναβάθμιση & αναζωογόνηση

Με την ταχεία αστικοποίηση και τις προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής, είναι ζωτικής σημασίας να δημιουργούνται περιβάλλοντα που ενισχύουν την ανθρώπινη σύνδεση, την ευεξία και τη βιωσιμότητα, διασφαλίζοντας ένα καλύτερο μέλλον για τις επόμενες γενιές. Σχεδιάζοντας πόλεις με κέντρο τον άνθρωπο, δημιουργούνται αστικά περιβάλλοντα που προάγουν την ευημερία, την υγεία και την κοινωνική συνοχή. Ο ανθρωποκεντρικός σχεδιασμός διασφαλίζει ότι οι πόλεις και οι κοινότητες ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες των κατοίκων τους και η επανάχρηση του υπάρχοντος κτιριακού αποθέματος, μπορεί να συμβάλει στην αναζωογόνηση και την αναβάθμιση υποβαθμισμένων περιοχών, προσελκύοντας νέες χρήσεις και δραστηριότητες, ενισχύοντας την τοπική οικονομία και την κοινωνική συνοχή. Η κοινωνική αναβάθμιση, ως αποτέλεσμα της ανανέωσης υποδομών με ανθρωποκεντρικό σχεδιασμό, βελτιώνει την ποιότητα ζωής των κατοίκων και παρέχει ασφαλέστερα προς τον άνθρωπο περιβάλλοντα. Χώροι για κοινωνικές και κοινοτικές δραστηριότητες, βοηθάνε στην πολιτιστική συνέχεια και διατήρηση της ταυτότητας των τοπικών κοινοτήτων. Παράλληλα, η αναβάθμιση μπορεί να προσελκύσει νέες επιχειρήσεις και επενδύσεις, δημιουργώντας θέσεις εργασίας και ενισχύοντας την τοπική οικονομία. Με τη δημιουργία ενεργειακά αποδοτικότερων κτιρίων και αύξησης των πράσινων χώρων, αντιμετωπίζεται η

¹⁶ Bloszies, C. (2011). *Old Buildings New Designs, Architectural Transformations (Architecture Briefs)*. Hugh Hardy (πρόλογος) New York: Princeton Architectural Press, σελ. 31

ρύπανση, συμβάλλοντας στη βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής. Όλοι οι παραπάνω λόγοι ενθαρρύνουν την επανάχρηση ως μια κοινωνικά υπεύθυνη προσέγγιση στην αρχιτεκτονική.

| Πολυπλοκότητα - πολυμορφία

Τέλος, από μια άλλη σκοπιά, οι πόλεις χρήζουν ανανέωσης και τα κατάλοιπα του παρελθόντος της χρήζουν προσαρμογής στις τρέχουσες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες. Η επανάχρηση και οι παρεμβάσεις που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο όλων των παραπάνω κοινωνικοοικονομικών και αειφόρων στόχων, γίνονται η αφορμή για μια ουσιαστική αλληλεπίδραση του παλιού με το νέο και ενός νέου αρχιτεκτονικού δρόμου που συνδιαλέγεται άμεσα με το παρελθόν και καλείται να αναγνωρίσει τις ανάγκες του παλιού και να τις προσαρμόσει σε εκείνες του παρόντος. Η ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών και λειτουργιών μπορεί να αποφέρει ενδιαφέρουσες αρχιτεκτονικές και καινοτόμες λύσεις.

Η επανάχρηση του κτηριακού αποθέματος παρουσιάζει πολυδιάστατο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, κυρίως λόγω της δυνατότητας δημιουργικής συνύπαρξης παλαιών και νέων στοιχείων. Αυτή η προσέγγιση επιτρέπει στους αρχιτέκτονες να διατηρήσουν και να αναδείξουν τα ιστορικά χαρακτηριστικά και την πολιτιστική κληρονομιά των κτιρίων, ενώ ταυτόχρονα ενσωματώνουν σύγχρονες τεχνολογίες, υλικά και λειτουργίες. Η σύζευξη του παλιού με το νέο δημιουργεί μοναδικούς χώρους που συνδυάζουν την αυθεντικότητα με την καινοτομία και τη λειτουργική προσαρμοστικότητα. Αυτή η αρμονική συνύπαρξη όχι μόνο εμπλουτίζει την αισθητική και την αρχιτεκτονική ταυτότητα των κατασκευών, αλλά και συμβάλλει στην αναζωογόνηση και την ανανέωση των τοπικών κοινοτήτων, διατηρώντας ζωντανές τις μνήμες και τις παραδόσεις, ενώ ταυτόχρονα προσφέρει λύσεις που ανταποκρίνονται στις σύγχρονες ανάγκες.

Η εξελικτική διαδικασία εμπλουτισμού των πόλεων, συνθέτει αντικείμενα με λανθάνουσες χρονικές επικαλύψεις που ενισχύουν την ταυτότητα του τόπου. Σε αυτό το πλαίσιο, η αναδιατύπωση των πρακτικών αντιμετώπισης του κτιριακού αποθέματος δεν είναι μόνο μια τεχνική πρόκληση, αλλά και μια ευκαιρία για την ανανέωση και την ενίσχυση της πολιτισμικής ταυτότητας. Η επανάχρηση δεν είναι απλώς μια πρακτική λύση, αλλά μια αρχιτεκτονική φιλοσοφία που τιμά το παρελθόν ενώ κοιτάζει προς το μέλλον, συμβάλλοντας στην αειφόρο ανάπτυξη και την πολιτιστική συνέχεια.

Με την πάροδο των χρόνων, τα κτίρια του παρελθόντος έχουν αντιμετωπιστεί ποικιλοτρόπως. Όπως αναφέρθηκαν σε αυτό το κεφάλαιο, οι σύγχρονες ανάγκες υποδεικνύουν νέες τάσεις και διεγείρουν στοχασμούς για τα οράματα και τις πρακτικές της αρχιτεκτονικής. Οι πόλεις είναι κορεσμένες από δομές που ο κύκλος ζωής τους αργά ή γρήγορα θα κλείσει. Τα ζήτημα της κλιματικής αλλαγής και οι οικονομικές και κοινωνικές συνέπειές της είναι ευρέως γνωστά και η παρούσα έρευνα δεν έχει στόχο να τα αναλύσει σε μεγάλο βαθμό. Τα κτίρια από την κατασκευή, τη χρήση, την τροποποίηση έως την τελική κατεδάφιση τους καταναλώνουν μεγάλες ποσότητες ενέργειας που επιβαρύνει το περιβάλλον και συμβάλλουν στην εκπομπή ρύπων.¹⁷ Ωστόσο, εντοπίζεται πως η αρχιτεκτονική του 21ου αιώνα, έχει τα μέσα να συμβάλει προς την ελαχιστοποίηση της επιβάρυνσης αυτών των συνθηκών. Η ματαιοδοξία για το νέο και το «φρέσκο» δίνει τη θέση της στον εμπλουτισμό μιας παλιάς δομής με νέους όρους. Αυτό απαλλάσσει την πόλη από το να γίνει ένα νεκροταφείο μνήμης κτιρίων και δίνει εκ νέου ζωή στον πυρήνα της.

¹⁷ Clayton, John, Maria Smith, and Alex Johnson. 2021. *Urban Development and Social Change*. New York: Routledge.

Η σημερινή προσέγγιση | οι σύγχρονες τάσεις

Στη συνέχεια θα εξεταστούν κάποιες βασικές θεωρίες για την επανάχρηση και τις νέες μεθόδους οικολογικής αρχιτεκτονικής με στόχο να επιβεβαιωθεί η αποδοτικότητά τους, όπως διατυπώνονται από αρχιτέκτονες, καθώς και παραδείγματα επιτυχούς εφαρμογής αυτών των ιδεών σε υλοποιημένα έργα. Έτσι, θα κατανοήσουμε τι απαιτείται στην πράξη για μια τέτοια πρόθεση και θα γίνει σαφέστερο σε ποιο βαθμό η αρχιτεκτονική μπορεί να συμβάλει σε μια πιο βιώσιμη αστική ανάπτυξη.

Όλοι οι λόγοι που αναφέρθηκαν παραπάνω, προωθούν την πρακτική της επανάχρησης ως μια ηθικά και πρακτικά συμφέρουσα δράση σύμφωνα με τη σύγχρονη εποχή. Αυτό επιβεβαιώνεται και από θεωρητικούς και αρχιτέκτονες που με το έργο τους καταδεικνύουν αυτήν την αντιμετώπιση ως την πλέον κατάλληλη για τις παρούσες συνθήκες, εντοπίζοντας, έκαστος, μια ή περισσότερες διαφορετικές πτυχές, τόσο στις προθέσεις όσο και στις λύσεις.

Μέσα από το έργο της Jane Jacobs, που εστιάζει στις πόλεις στα τέλη του 20ου αιώνα, μπορούμε να διακρίνουμε την ανάγκη για αναδιαμόρφωση ισορροπιών του υπάρχοντος δομημένου περιβάλλοντος ενώ η επανάχρηση κτιριακού αποθέματος αναδύεται ως μια συνολική λύση για τις σύγχρονες αστικές παθογένειες. Υπερασπίζεται τη θεωρία της επανάχρησης των αποθεματικών δομών μιας πόλης, ως λύση των αστικών ζητημάτων και ως μέσο προώθησης διαφορετικών περιβαλλόντων. Επισημαίνει πως «οι νέες ιδέες πρέπει να χρησιμοποιούν παλιά κτίρια»¹⁸, έχοντας ως άξονα όχι μόνο τους

¹⁸ Jacobs, Jane(1961), *The Death and Life of Great American Cities*, New York: Vintage Books

παρόντες προβληματισμούς αλλά και την αίσθηση συνέχειας και σταθερότητας που χρειάζεται ένας αστικός ιστός, προκειμένου να διατηρήσει την ταυτότητα του. Και πράγματι, ο συγκερασμός της παλιάς δομής με νέα αρχιτεκτονικά στοιχεία, μπορεί να δώσει μοναδικά αποτελέσματα στο παρόν και την αστική εικόνα. Η σταδιακή συσσώρευση παλαιών και νέων, η συρραφή χρονικών αποφθεγμάτων, μπορεί να χαρίσει μια πραγματική πολυμορφία και πολυπλοκότητα στις πόλεις¹⁹. Ταυτόχρονα, επισημαίνει την ιδέα της διατήρησης και της επανάχρησης των υπαρχόντων κτιρίων ως κρίσιμο στοιχείο για τη ζωτικότητα και την ανάπτυξη των πόλεων, μειώνοντας την ανάγκη για νέα κατασκευή και την απόρριψη κτιριακού δυναμικού, με θετικά αποτελέσματα στο περιβάλλον, την οικονομία και την αστική εξάπλωση. Πιστεύει πως αυτή η αντιμετώπιση των κτιρίων για ποικίλες χρήσεις είναι ουσιαστική για τη δημιουργία μιας ενεργού κοινότητας στις πόλεις ενώ μπορεί να συμβάλει στη διατήρηση της ποιότητας ζωής και της ιστορικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.

Η δεκαετία του 1960 που η Jane Jacobs μιλάει για την επανάχρηση και γράφει το βιβλίο της *"The Death and Life of Great American Cities"*, συμπίπτει με τις πρώτες αναφορές για την κλιματική κρίση. Τότε επιστήθηκε η προσοχή σε φαινόμενα όπως η αύξηση του επιπέδου του διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα και η αλλαγή του κλίματος. Ωστόσο, η πραγματική επίγνωση και ανησυχία για την κλιματική αλλαγή αυξήθηκε σημαντικά τις δεκαετίες 1980-1990. Με επιστημονικά στοιχεία, οι αιτίες της κλιματικής αλλαγής αποδείχθηκαν ανθρωπογενείς. Οι πιθανές της επιπτώσεις προκαλούν ανησυχία, με τον τομέα της αρχιτεκτονικής να ενδιαφέρεται ενεργά να αναζητήσει λύσεις που θα αντιμετωπίσουν την ανεξέλεγκτη κατανάλωση ενέργειας και την παραγωγή ρύπων.

¹⁹ Pérez de Arce, R. (1978), *Urban transformations & the architecture of additions*, Architectural Design, 4, 237

Έτσι, στο πλαίσιο μιας αειφόρας ανάπτυξης και με το βλέμμα στραμμένο στο περιβάλλον και τις επιπτώσεις της αλόγιστης κατασκευαστικής παραγωγής, οι αρχιτέκτονες προσπαθούν να αναδείξουν ολιστικές μεθόδους. Ο αρχιτέκτονας William McDonough, έχει προωθήσει έντονα την έννοια του σχεδιασμού με βάση την επανάχρηση και τη βιομηχανική οικολογία. Θεωρεί ότι είναι χρέος των αρχιτεκτόνων να επιλύσουν τις περιβαλλοντικές προκλήσεις μέσω του σχεδιασμού, σχεδιάζοντας χώρους και εμπειρίες που δημιουργούν «περισσότερο καλό» για τον κόσμο, όχι απλώς «λιγότερο κακό»²⁰. Έχει εκφράσει τις αρχές του Cradle to Cradle (C2C) που αναφέρονται στον τρόπο σχεδιασμού και παραγωγής προϊόντων έτσι ώστε να είναι συνεχώς ανακυκλώσιμα ή βιοδιασπώμενα, χωρίς να προκαλούν περιβαλλοντική ζημιά, αρχές που εφαρμόζει σε κάθε στάδιο του σχεδιασμού του. Προωθεί ολοκληρωτικά τις έννοιες της επανάχρησης και της ανακύκλωσης στην αρχιτεκτονική και τον σχεδιασμό πόλεων, υποστηρίζοντας μια προοδευτική προσέγγιση που ενσωματώνει την προστασία του περιβάλλοντος και την ανθρώπινη ευημερία. Σχεδιάζει πολυλειτουργικούς χώρους που μπορούν να προσαρμοστούν στις νέες ανάγκες και χρήσεις, χρησιμοποιώντας επιπλέον ανακυκλωμένα υλικά και υλικά που μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν μετά το τέλος της ζωής τους.

Ως αρχιτέκτονας έχει ενσωματώσει τις αρχές του στα έργα του. Ένα από τα πρώτα έργα που ολοκληρώθηκαν από το γραφείο του, το 1999, είναι τα κεντρικά γραφεία της Nike στην Ευρώπη. Στο Hilversum της βόρειας Ολλανδίας, ο πρώην ολυμπιακός χώρος προπόνησης μετατράπηκε σε ένα συγκρότημα γραφείων, σχεδιασμένος με έμφαση στη βιώσιμη ανάπτυξη και την ανακύκλωση υλικών. Η νέα εγκατάσταση διατηρεί την πρότερη φιλοσοφία του χώρου όπως το γήπεδο και άλλες αθλητικές δραστηριότητες.

²⁰ McDonough+partners. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://mcdonoughpartners.com/> (πρόσβαση στις 10/5/2024)

Εικόνα 1. Τοπογραφικό Nike European Headquarters, Hilversum, Ολλανδία, William McDonough + Partners

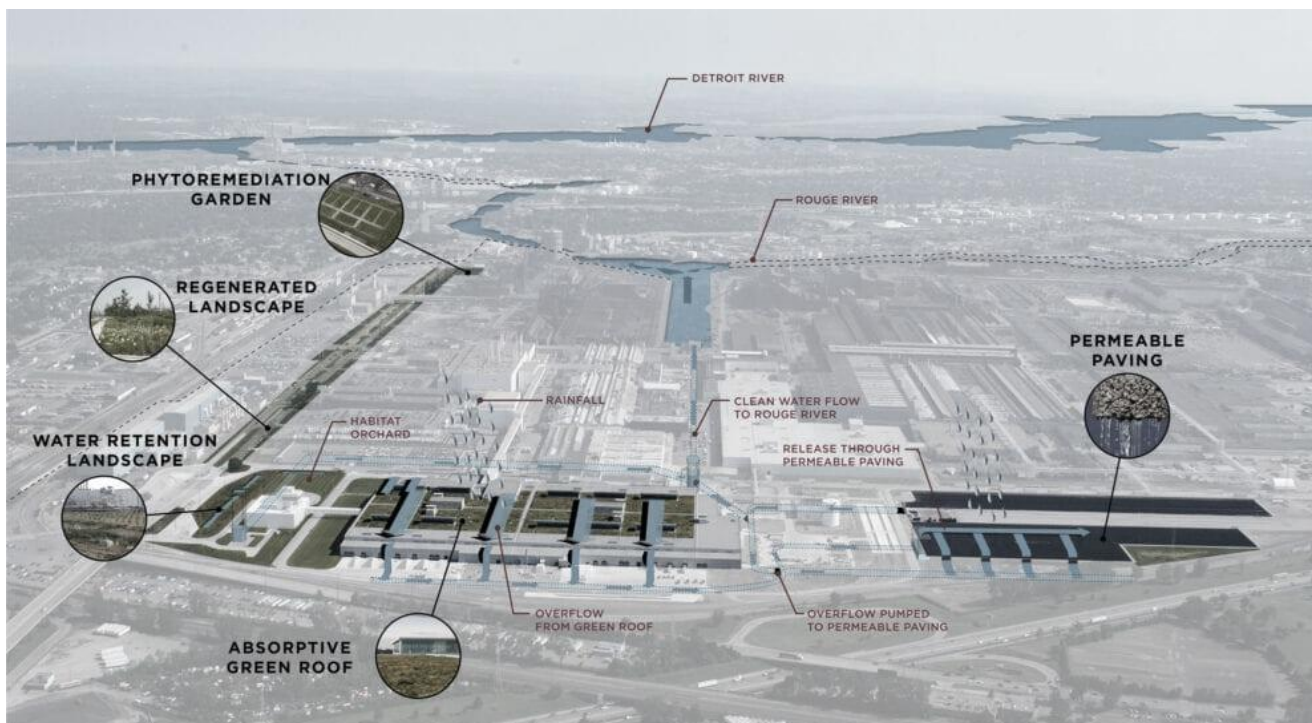
Εικόνα 2,3. Εικόνες από τον εξωτερικό χώρο των Nike European Headquarters. Η σχέση με το περιβάλλον, το νερό και το πράσινο είναι συνεχής και συμβολίζει τόσο την ευαισθησία των αρχιτεκτόνων απέναντι στη φύση, όσο και την πεποίθησή τους πως το "μέσα" με το "έξω" είναι συνυφασμένα σε ένα ανθρωποκεντρικά σχεδιασμένο εργασιακό περιβάλλον.

Το κτίριο χρησιμοποιεί ανακυκλωμένα υλικά και έχει ενσωματώσει βιοκλιματικές τεχνικές για τη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας. Τα υλικά που χρησιμοποιούνται έχουν χαμηλή περιεκτικότητα σε VOC, δηλαδή χαμηλές πτητικές οργανικές ενώσεις, που δεν είναι επιβλαβείς για το περιβάλλον και τον άνθρωπο. Διαθέτει ένα από τα μεγαλύτερα γεωθερμικά συστήματα θέρμανσης και ψύξης καθώς και συστήματα συλλογής όμβριων υδάτων. Τέλος, όπως αναφέρθηκε, ο William McDonough σχεδιάζει οραματιζόμενος το μέλλον της ίδιας της κατασκευής. Έτσι, οι σημερινοί χώροι εργασιακού περιβάλλοντος είναι ευέλικτοι σε μετατροπές ανάλογα με τις ανάγκες. Ο προσανατολισμός, οι ισχυρές συνδέσεις με το φυσικό περιβάλλον και η πρόβλεψη για συνεχές φυσικό φωτισμό, αερισμό και πρόσβασης σε θέα, έχουν προβλεφθεί ώστε να υπάρχει η δυνατότητα μετατροπής του συγκροτήματος σε άλλη χρήση στο μέλλον.

Την ίδια δεκαετία οι William McDonough + Partners αντιμετωπίζουν μια σχεδιαστική πρόκληση, τη δημιουργία του εργοστασίου της Ford. Η περιοχή που βρίσκεται το Ford River Rouge Complex στο Dearborn του Michigan ήταν βιομηχανικό συγκρότημα που ενσωμάτωνε μονάδα παραγωγής αυτοκινήτων. Περνώντας στην ιδιοκτησία της Ford Motor Company, μετατράπηκε σε ένα καινοτόμο εργοστάσιο που ενσωματώνει αρχές ανακύκλωσης και βιομηχανικής οικολογίας αποτελώντας ένα σημαντικό μέρος της βιομηχανικής παραγωγής στην Ευρώπη. Η βιομηχανική δραστηριότητα είναι ένας από τους βασικούς παράγοντες που συμβάλλουν στη δημιουργία ρύπων. Για την προσαρμοστική επανάχρηση της περιοχής χρησιμοποιήθηκαν ανακυκλωμένα υλικά ενώ τελικά το εργοστάσιο λειτουργεί με μηδενικά απόβλητα. Το φυτεμένο δώμα 10 στρεμμάτων, προσφέρει αισθητικά και λειτουργικά οφέλη που περιλαμβάνουν αποκατάσταση του οικοτόπου, τη βελτίωση της ποιότητας αέρα και νερού, καθώς και αποτελεσματική θερμική και ακουστική μόνωση. Τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά οι συνθήκες εργασίας βελτιώνονται με άφθονο φυσικό φωτισμό και αερισμό. Το συγκρότημα φιλοξενεί και άλλες λειτουργίες όπως, καφετέρια,

Εικόνα 4.5. Ford Rouge Center Landscape Master Plan, Dearborn, Μίσιγκαν, William McDonough + Partners
Αεροφωτογραφίες από το εργοστάσιο πριν και μετά την παρέμβαση, όπου χάρισε στην πόλη μια ζωντανή στέγη 10,5 στρεμμάτων, τη μεγαλύτερη εγκατάσταση πράσινης στέγης στον κόσμο εκείνη την εποχή και εισήγαγε τον όρο της βιώσιμης βιομηχανίας.

Εικόνα 6. Διάγραμμα που παρουσιάζει την ολιστική προσέγγιση του έργου -πράσινες στέγες απορρόφησης, τοπία συγκράτησης νερού, φυτοκαθαριστικούς κήπους (phytoremediation), διαπερατά δάπεδα και επαναφύτευση- με στόχο την οικολογική επανασύνδεση και τη βελτίωση της ποιότητας του νερού που καταλήγει στους ποταμούς Rouge και Detroit.

εστιατόριο και κύριους χώρους εργασίας. Τελικά, η περιοχή μετατράπηκε σε έναν λειτουργικό και βιώσιμο χώρο, που σημασία έχουν η ποιότητα εργασίας και το περιβαλλοντικό αποτύπωμα. Όπως αναφέρει ο αρχιτέκτονας, γι' αυτό του το έργο, "ο σχεδιασμός είναι το πρώτο σημάδι της ανθρώπινης πρόθεσης." ²¹. Συνολικά το έργο και οι θεωρήσεις του, προσφέρουν ένα μοντέλο αποτελεσματικής διαχείρισης πόρων, σύνδεσης με την κοινότητα, μακροπρόθεσμης ευελιξίας ενώ αντικατοπτρίζουν τη δέσμευση της κοινωνικής ευθύνης.

Εστιάζοντας στα αμερικανικά προάστια και την ανάγκη αναμόρφωσής τους για να ανταποκρίνονται στις σύγχρονες ανάγκες της αστικής ανάπτυξης, η Ellen Dunham-Jones στις αρχές του 21ου αιώνα, ενθαρρύνει τον επαναπροσδιορισμό των πρακτικών και την επανάχρηση υπαρχόντων περιοχών. Έχει επικεντρωθεί στη μελέτη της αστικής ανανέωσης και της αειφορίας στον αστικό σχεδιασμό. Στο βιβλίο της "Retrofitting Suburbia", το οποίο συγγράφει με την June Williamson αναλύει τον όρο retrofitting (μετατροπή-τροποποίηση) στην αρχιτεκτονική. Ο όρος αναφέρεται στην ανακαίνιση και στην επανάχρηση υπαρχόντων κτιρίων και περιοχών για να αντιμετωπίσουν τις σύγχρονες προκλήσεις. Με άλλα λόγια, χαμηλής πυκνότητας κτίρια, μονολειτουργικά, με πλήρη εξάρτηση από το αυτοκίνητο, μπορούν να μετατραπούν σε πιο βιώσιμα, πολυλειτουργικά και περιβαλλοντικά φιλικά, αστικά τοπία. Οι αρχές που διατυπώνουν οι συγγραφείς, συντέλεσαν στο να θεωρηθεί το βιβλίο: «η Βίβλος του κινήματος μετασκευής» ενώ βραβεύτηκε με το PROSE Awards (Professional and Scholarly Excellence Awards) το 2009.

Αναφερόμενη, λοιπόν, στους όρους "instant cities", "instant architecture" και "instant Metropolitanism", εφιστά την προσοχή στα αποτελέσματά αυτής της ανεξέλεγκτης ανάπτυξης. Πόλεις που σε σύντομο χρονικό διάστημα γνώρισαν

²¹ McDonough+partners. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://mcdonoughpartners.com/> (πρόσβαση στις 10/5/2024)

γρήγορη οικονομική ή κοινωνική ανάπτυξη, συνήθως λόγω έκτακτων συγκυριών, μπορεί να παρουσιάσουν σημαντική αύξηση σε έκταση και πληθυσμό, δημιουργώντας προκλήσεις και προβλήματα σε σχέση με τις υποδομές, το περιβάλλον και την κοινωνική συνοχή.²²

Θεωρεί, όπως και η Jane Jacobs, πως μια πόλη δεν πρέπει απαραίτητως να επικεντρώνεται μόνο στην κατασκευή νέων κτιρίων ή στην ανέγερση νέων περιοχών, αλλά μπορεί επίσης να συμπεριλαμβάνει την ανακαίνιση και την αναβάθμιση κτιριακού αποθέματος των πόλεων προκειμένου να αντιμετωπιστούν ζητήματα όπως τα βιομηχανικά απόβλητα, η ενέργεια και η αειφορία. Μέσα από το βιβλίο της αναδεικνύονται συγκεκριμένες στρατηγικές και παραδείγματα για το πώς μπορούν να ανασχεδιαστούν και να επαναχρησιμοποιηθούν οι υποβαθμισμένες προαστιακές περιοχές. Αυτές περιλαμβάνουν τη μετατροπή παλαιών εμπορικών κέντρων σε μικτές χρήσεις, την αναδιαμόρφωση μεγάλων χώρων στάθμευσης σε πράσινους χώρους και νέες αστικές περιοχές, τη δημιουργία δημόσιων χώρων όπως πεζόδρομοι και πάρκα, την αναβάθμιση υποδομών για πεζούς, ποδηλάτες και δημόσια συγκοινωνία, την πυκνοποίηση και ποικιλία χρήσεων για πιο ζωντανές κοινότητες, και την ενσωμάτωση ενεργειακά αποδοτικών λύσεων στα κτίρια και τις υποδομές. Προτείνει λύσεις που προωθούν τη μεικτή χρήση γης, τη βελτίωση των δημόσιων χώρων και την αύξηση της συνδεσιμότητας. Καταγράφει στρατηγικές για τη μετατροπή των μονολειτουργικών και συχνά προβληματικών προαστίων σε πιο βιώσιμες και ελκυστικές περιοχές.²³

Στο πλαίσιο της προσπάθειας να βρεθούν παραδείγματα πιο κοντά στο σήμερα, για να κατανοήσουμε καλύτερα τις αυριανές ανάγκες με σημερινές

²² Dunham-Jones, Ellen & Williamson, June (2011) *Retrofitting Suburbia: Urban Design Solutions for Redesigning Suburbs*, Canada: Wiley, chapter 1

²³ Dunham-Jones, Ellen & Williamson, June (2011) *Retrofitting Suburbia: Urban Design Solutions for Redesigning Suburbs*, Canada: Wiley

λύσεις, θα ασχοληθούμε με μία σύγχρονη και καινοτόμα ομάδα αρχιτεκτόνων. Οι Anne Lacaton και Jean-Philippe Vassal, διακεκριμένοι Γάλλοι αρχιτέκτονες, προάγουν μέσα από το έργο τους την οικονομική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα, τη διατήρηση και την ανακαίνιση υπάρχοντος κτιριακού αποθέματος, καθώς και την κοινωνική ευημερία. Η ίδρυση του γραφείου τους στο Παρίσι (1987) ήταν μόνο η αρχή, ενώ για περισσότερες από τρεις δεκαετίες, η αρχιτεκτονική τους αντικατοπτρίζει την υπεράσπιση της κοινωνικής δικαιοσύνης και της βιωσιμότητας, δίνοντας προτεραιότητα στην ελευθερία χρήσης μέσω οικονομικών και οικολογικών υλικών. Ο πυρήνας τους είναι το υπάρχον το οποίο και δεν αντιμετωπίζουν ποτέ ως πρόβλημα. «[...] Κοιτάμε με θετική ματιά όσα έχουμε, αναζητώντας την ευκαιρία να κάνουμε περισσότερα με αυτά»²⁴.

Εστιάζουν στη χρήση οικονομικά αποδοτικών και περιβαλλοντικά βιώσιμων υλικών και μεθόδων κατασκευής. Προάγουν την επανάχρηση, την ανακαίνιση και την επέκταση υπάρχουσών δομών. Ο σχεδιασμός τους είναι λιτός, με έμφαση στη λειτουργικότητα και ανθρωποκεντρική προσέγγισή σχεδιασμού. Οι αρχιτέκτονες επισκέπτονται τις κατοικίες που ανακαινίζουν για να δουν πώς ζουν οι άνθρωποι, πώς οργανώνουν και οικειοποιούνται τους χώρους. Όπως επισημαίνει ο Vassal «Πήγαμε σε μέρη όπου τα κτίρια επρόκειτο να κατεδαφιστούν και συναντήσαμε ανθρώπους, οικογένειες που ήταν δεμένες με τις κατοικίες τους, ακόμα κι αν η κατάσταση δεν ήταν η καλύτερη. Τις περισσότερες φορές ήταν αντίθετοι στην κατεδάφιση, γιατί επιθυμούσαν να παραμείνουν στη γειτονιά τους. Είναι ζήτημα καλοσύνης». ²⁵ Αυτή η εμπειρία, τους δίνει τη δυνατότητα να δημιουργούν χώρους για τον άνθρωπο.

²⁴ Λεγόμενα της Lacaton όπως αναφέρονται στην επίσημη ιστοσελίδα The Pritzker Architecture Prize: <https://www.pritzkerprize.com/laureates/anne-lacaton-and-jean-philippe-vassal#laureate-page-2276>, 3 Σεπτεμβρίου του 2024

Εικόνα 7,8,9. Φωτογραφίες της ψάθινης καλύβας των Lacaton & Vassal (1984). Οι πάνω φωτογραφίες είναι από την πρώτη δομή, ενώ η κάτω είναι από την επέκταση με ένα στέγαστρο καθώς και της δημιουργίας προστατευτικού κελύφους περιμετρικά.

Τα έργα τους είναι πολλά και αργότερα θα δούμε αναλυτικά δύο από αυτά, όμως έχει ενδιαφέρον να καταλάβουμε την αρχή της φιλοσοφίας τους και το βάθος τον ριζών της. Το αρχιτεκτονικό τους δόγμα, συστάθηκε στην Νιγηρία της Δυτικής Αφρικής, όπου επηρεάστηκαν βαθιά από την ομορφιά και την ταπεινότητα των φειδωλών πόρων στα τοπία της ερήμου της χώρας. Εκεί έφτιαξαν το πρώτο τους κοινό έργο, το 1984. Μια ψάθινη καλύβα από κλαδιά θάμνων, στην όχθη του ποταμού, σε έναν αμμόλοφο. Ένα «καταφύγιο», ένας περίβολος, και ένα υπόστεγο. Η καλύβα υποχώρησε λόγω του ανέμου τα επόμενα δυο χρόνια. Οι Lacaton & Vassal επιστρέφουν σε αυτήν, κρατώντας την απλότητα αυτού του πρώτου μοντέλου. Αποφασίζουν να μην την κατεδαφίσουν, αντίθετα, να κάνουν βιώσιμο αυτό που ήδη υπήρχε, επεκτείνοντας την προσθήκη. Σεβόμενοι την πολυτέλεια της απλότητας, πρότειναν νέες δυνατότητες και της έδωσαν εκ νέου ζωή.²⁶ Η Lacaton υποστηρίζει πως, «πο προϋπάρχον έχει αξία αν αφιερώσεις χρόνο και προσπάθεια για να το δεις προσεκτικά. Στην πραγματικότητα, είναι θέμα παρατήρησης, προσέγγισης ενός τόπου με φρέσκια ματιά, προσοχή και ακρίβεια[...]κατανοώντας τις αξίες και τις ελλείψεις και βλέποντας πώς μπορούμε να αλλάξουμε την κατάσταση διατηρώντας όλες τις αξίες αυτού που ήδη υπάρχει».²⁷

Ο λόγος που αναφέρεται ένα τέτοιο παράδειγμα σε αυτό το σημείο της έρευνας είναι γιατί ο σχεδιασμός τους, είναι συνολικά εστιασμένος στην έννοια της επανάχρησης και το έργο τους προάγει ολιστικά την κουλτούρα της

²⁵ Επίσημη ιστοσελίδα The Pritzker Architecture Prize:

<https://www.pritzkerprize.com/laureates/anne-lacaton-and-jean-philippe-vassal#laureate-page-2276>, 3 Σεπτεμβρίου του 2024

²⁶ Lacaton, Anne & Vassal, Jean-Philippe, *Lacaton & Vassal*, 2009, French - English, France: HYX, σελ. 43

²⁷ Επίσημη ιστοσελίδα The Pritzker Architecture Prize:

<https://www.pritzkerprize.com/laureates/anne-lacaton-and-jean-philippe-vassal#laureate-page-2276>, 3 Σεπτεμβρίου του 2024

βιωσιμότητας και της λειτουργικότητας. Οι Lacaton & Vassal είναι φωνές που ενσαρκώνουν την αρχιτεκτονική της επανάχρησης, υποστηρίζοντας τη δημιουργία χώρων που υπηρετούν τον άνθρωπο και το περιβάλλον, προωθώντας την αναβάθμιση του δομημένου περιβάλλοντος με σεβασμό και οικονομία. Έχουν σχεδιάσει ιδιωτικές και κοινωνικές κατοικίες, πολιτιστικά και ακαδημαϊκά ιδρύματα, δημόσιους χώρους και έχουν βραβευτεί πολλές φορές για τα έργα τους, όμως συγκεκριμένα το 2021, βραβεύτηκαν με το Βραβείο Pritzker, για τη συμβολή τους στην προαγωγή μιας αρχιτεκτονικής που ενσωματώνει την κοινωνική ευαισθησία, την οικονομική βιωσιμότητα και την περιβαλλοντική συνείδηση.

Μπορούμε να συνοψίσουμε ορισμένες από τις πρακτικές που θα συνέβαλαν σε μια πιο βιώσιμη αρχιτεκτονική ξεκινώντας από την απόρριψη της κατεδάφισης κτιριακού αποθέματος, όπου αυτό κρίνεται εφικτό. Λύσεις όπως οι σημειακές επεμβάσεις και οι προσθήκες με στόχο τη βελτιστοποίηση της λειτουργικότητας ενός κτιρίου ή της ζωής των ανθρώπων, θα απέδιδαν χαμηλότερα κόστη και κατανάλωση πόρων. Τα κτίρια που σχεδιάζονται ή τροποποιούνται θα πρέπει να αποβλέπουν σε έναν βιοκλιματικό σχεδιασμό με ελάχιστη χρήση άνθρακα στην κατασκευή και αργότερα στη λειτουργία τους. Τα υλικά που χρησιμοποιούνται θα πρέπει να είναι ανακυκλώσιμα ή ανακυκλωμένα, προς αποτέλεσμα μιας ολιστικής κυκλικότητας. Η αρχιτεκτονική θα πρέπει να ασχολείται με τη διάρκεια και την αντοχή ώστε να μεγιστοποιηθεί ο κύκλος ζωής των παραγόμενων και υφιστάμενων δομών.²⁸

Αυτές είναι κάποιες από τις σημαντικότερες θεωρήσεις που καθόρισαν τις σημερινές τάσεις. Όμως, ο δρόμος για ένα βιώσιμο αύριο, είναι μια μακροσκελής διαδρομή με πολλαπλές παραμέτρους που πιθανά να μην μπορούν να καλυφθούν ολοκληρωτικά. Η κάθε συνθήκη υποδεικνύει τη

²⁸ Geissdoerfer et al., 2017; Kirchherr et al., 2017 Sarah Sayce, Sara Wilkinson, Gillian Armstrong, Samantha Organ - Resilient Building Retrofits_ Combating the Climate Crisis (2022, Routledge)

διαδρομή δράσης και είναι κρίσιμης σημασίας, να αντιληφθούμε τον τρόπο σκέψης που θα ανατρέψει της ανισορροπίες μέσα στις πόλεις. Η επανάχρηση, σε όποιο βαθμό ή με όποιον τρόπο χρησιμοποιηθεί, αποφέρει συνολικά αποτελέσματα. Τα παραδείγματα που θα αναλυθούν παρακάτω έχουν σκοπό να αποδείξουν πόσο επιδραστική μπορεί να είναι μια μετατροπή ενός υφιστάμενου κτιρίου κατά την διάρκεια ζωής του, στη μείωση της κατανάλωσης πόρων και την υποστήριξη της κοινωνικής αλλαγής.

Παραδείγματα επανάχρησης & μετασχηματισμού

Οικιστική χρήση

Transformation of 530 dwellings / Lacaton & Vassal
Jaegersborg Water Tower / Dorte Mandrup
Residential Building Refurbishment / Studio Macola

Ποικίλες χρήσεις

Gasometer City/ Nouvel, Himmelb(l)au, Wehdorn, Holzbauer
Laguna Collaborative Space, Mexico/ Productora
Δεξαμενές/Dexamenes Seaside Hotel / K-Studio

Πολιτιστική χρήση

Elbphilharmonie Hamburg / Herzog & de Meuron
Les Docks / Jakob + MacFarlane
FRAC Dunkerque / Lacaton & Vassal

Η επανάχρηση υφιστάμενων δομών, όπως είδαμε αποτελεί μια στρατηγική που συνδυάζει την αρχιτεκτονική καινοτομία με τη βιώσιμη ανάπτυξη, προσφέροντας λύσεις στις προκλήσεις της σύγχρονης πόλης. Στην παρούσα έρευνα, εξετάζονται διαφορετικά παραδείγματα επανάχρησης, ταξινομημένα σε τρεις βασικές κατηγορίες: **Οικιστική χρήση**, όπου υπάρχουσες κατοικίες εμπλουτίζονται, εγκαταλελειμμένα οικιστικά σύνολα αποκτούν νέα ζωή και υπάρχουσες δομές γίνονται το κέλυφος για νέες ανάγκες κατοίκησης, βιομηχανικά κτίρια και συγκροτήματα που μετασχηματίζονται σε σύγχρονους χώρους **εργασίας, εμπορίου και παροχής υπηρεσιών**, και τέλος **κτίρια πολιτιστικής χρήσης**, τα οποία συνδυάζουν πολλαπλές χρήσεις και ενισχύουν την ανθεκτικότητα της πόλης. Μέσα από αυτά τα παραδείγματα, αναδεικνύεται η δυναμική της επανάχρησης ως εργαλείο βιώσιμης και ευέλικτης αστικής ανάπτυξης σε κάθε πιθανό τομέα.

Οικιστική χρήση | η πολλαπλότητα της επανάχρησης στην κατοίκηση

Η επαναχρησιμοποίηση και ο ανασχεδιασμός της κοινωνικής κατοικίας συνιστούν κρίσιμα εργαλεία για την αντιμετώπιση των πολυδιάστατων προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονες πόλεις. Σε ένα περιβάλλον όπου η κλιματική κρίση, η κοινωνική ανισότητα και η αστική υποβάθμιση συμβαδίζουν, οι παρεμβάσεις στον υφιστάμενο οικιστικό ιστό καθίστανται στρατηγικής σημασίας. Η επανάχρηση κτιρίων, και ιδίως κατοικιών, δεν αποτελεί μόνο μια

περιβαλλοντικά υπεύθυνη επιλογή, αλλά και μια ευκαιρία ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής και της οικονομικής βιωσιμότητας των κοινοτήτων.²⁹

Οι κοινωνικές κατοικίες (social housing), λόγω της συχνά ενιαίας κατασκευαστικής τους λογικής, της χωρικής συγκέντρωσης και της μακρόχρονης φθοράς, παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες που απαιτούν ολοκληρωμένες στρατηγικές επανάχρησης. Η ανανέωση αυτών των οικιστικών συνόλων δεν περιορίζεται στην αισθητική ή λειτουργική αναβάθμιση, αλλά συνδέεται άμεσα με την αναδιαμόρφωση της καθημερινότητας των κατοίκων, την αναβάθμιση της δημόσιας σφαίρας και τη μείωση της ενεργειακής φτώχειας. Οι «ανθεκτικές επεμβάσεις»³⁰, βασίζονται σε αρχές που συνδυάζουν κοινωνική μέριμνα, περιβαλλοντική αποδοτικότητα και συμμετοχικό σχεδιασμό.

Στο παρόν κεφάλαιο θα αναλυθούν τρία χαρακτηριστικά κατά τη γνώμη μας παραδείγματα επανάχρησης με νέα λειτουργία την κατοίκηση, τα οποία αναδεικνύουν πώς στοχευμένες παρεμβάσεις μπορούν να επανακαθορίσουν την ταυτότητα και τη λειτουργία ολόκληρων γειτονιών. Μέσα από τον μετασχηματισμό του υπάρχοντος κτιριακού αποθέματος, η αρχιτεκτονική μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός κοινωνικής και περιβαλλοντικής μεταμόρφωσης.

²⁹ Sayce, S., Wilkinson, S., Armstrong, G., & Organ, S. (2022). *Resilient building retrofits: Combating the climate crisis*. Routledge.

³⁰ Sayce, Sarah, Sara Wilkinson, Gillian Armstrong, and Samantha Organ. 2022. *Resilient Building Retrofits: Combating the Climate Crisis*. London: Routledge.

Transformation of 530 dwellings

Location & Vassal

Έκταση: 23.500 m² | Έτος κατασκευής: 1960 | Έτος ανακατασκευής – επανάχρησης : 2016

Transformation of 530 dwellings | Lacaton & Vassal

Το έργο που πρόκειται να αναλυθεί αφορά τον αρχιτεκτονικό μετασχηματισμό τριών υφιστάμενων κτιρίων κοινωνικής κατοικίας (social housing) στην πόλη του Μπορντό. Τα συγκεκριμένα κτίρια βρίσκονται σε μια αστική περιοχή που κατά τη δεκαετία του 1960, όταν και ανεγέρθηκαν, δεν αποτελούσαν ακόμη μέρος του κεντρικού αστικού ιστού. Σήμερα, ωστόσο, η περιοχή έχει ενσωματωθεί στον πυρήνα της πόλης και θεωρείται ελκυστικός τόπος διαμονής.

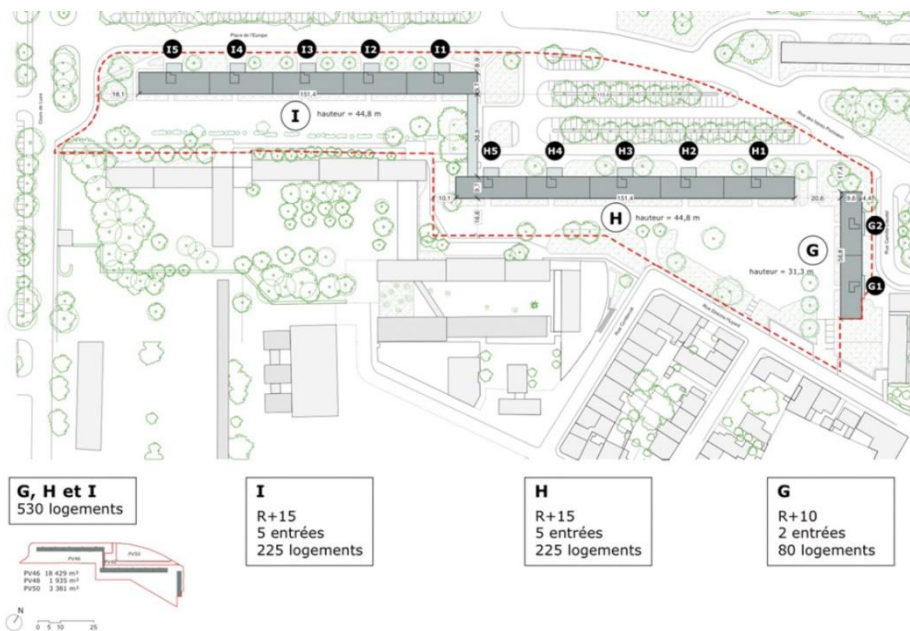
Η αρχική πρόθεση των αρχών να προβούν στην κατεδάφιση των κτιρίων και την εκ νέου ανοικοδόμηση αποδείχθηκε εξαιρετικά δύσκολη στην υλοποίησή της, καθώς η διαδικασία μετεγκατάστασης των περίπου 530 οικογενειών που τα κατοικούσαν εκτιμήθηκε ότι θα απαιτούσε σχεδόν μία δεκαετία. Παράλληλα, η πλειοψηφία των ενοίκων δεν επιθυμούσε την απομάκρυνσή της από τη γειτονιά, γεγονός που οδήγησε στη λήψη της απόφασης διατήρησης του υφιστάμενου κτιριακού αποθέματος και υλοποίησης μιας ριζικής επαναδιαμόρφωσης.³¹ Η παρέμβαση εντάχθηκε στο πλαίσιο ενός κρατικού προγράμματος για την αναβάθμιση και κοινωνική επανένταξη περιοχών με οικονομικές και κοινωνικές δυσκολίες, υπό την εποπτεία δημόσιων αρχών. Το έργο ανατέθηκε, μετά από διαγωνιστική διαδικασία, στους αρχιτέκτονες Anne Lacaton και Philippe Vassal και εντάχθηκε στο ευρύτερο πρόγραμμα «*Cité du Grand Parc*»³² στο Μπορντό.

³¹ ArchDaily. 2019. *Transformation of 530 Dwellings / Lacaton & Vassal + Frédéric Druot + Christophe Hutin Architecture*. <https://www.archdaily.com/920015/transformation-of-530-dwellings-lacaton-and-vassal-plus-frederic-druot-plus-christophe-hutin-architecture>

³² e-flux Architecture. 2019. *Transformation of 530 Dwellings – Grand Parc Bordeaux by Lacaton & Vassal, Frédéric Druot, and Christophe Hutin Wins the European Union Prize for Contemporary Architecture*. <https://www.e-flux.com/architecture/announcements/253172/transformation-of-530-dwellings-grand-parc-bordeaux-by-lacaton-vassal-frederic-druot-and-christophe-hutin-wins-the-european-union-prize-for-contemporary-architecture>

Το εν λόγω συγκρότημα, ηλικίας σχεδόν πενήντα ετών, περιλαμβάνει περισσότερες από 4000 κατοικίες, με τα κτίρια G, H και I να είναι τα πρώτα που υπέστησαν επεμβάσεις.

Βασική αρχή του σχεδιασμού αποτέλεσε η διατήρηση της κατοίκησης κατά τη διάρκεια των εργασιών, με σκοπό την αποφυγή κοινωνικού εκτοπισμού και την εξασφάλιση της ομαλής συνέχειας της καθημερινής ζωής των κατοίκων. Η επέμβαση περιλάμβανε τη βελτίωση των εσωτερικών ποιοτήτων των κατοικιών, τη διατήρηση των υφιστάμενων δομικών και τυπολογικών χαρακτηριστικών,

Εικόνα 10. Γενικό τοπογραφικό με υπόμνημα κτιρίων G, H και I. Όπως φαίνεται στο υπόμνημα, το κτίριο G έχει 15 ορόφους – 5 εισόδους – 225 διαμερίσματα, το κτίριο H έχει 15 ορόφους – 5 εισόδους – 225 διαμερίσματα και το κτίριο I έχει 10 ορόφους – 2 εισόδους – 80 διαμερίσματα.

καθώς και την προσθήκη νέων στοιχείων, όπως οι «χειμερινοί κήποι»³³ (μιας μορφής υαλοστασίου) που επέκτειναν τον ωφέλιμο χώρο των διαμερισμάτων, ενισχύοντας το φυσικό φως, την οπτική επαφή με το περιβάλλον και την ευελιξία χρήσεων. Επιπλέον, σε ορισμένα σημεία του δώματος δημιουργήθηκαν νέες κατοικίες, προσδίδοντας νέα δυναμική στο υφιστάμενο κτιριακό απόθεμα.

Οι αρχιτέκτονες προσέγγισαν τον σχεδιασμό του έργου υιοθετώντας μια μεθοδολογία «από μέσα προς τα έξω», δίνοντας προτεραιότητα στην καθημερινή εμπειρία του κατοίκου και στον εσωτερικό χώρο ως αφετηρία της αρχιτεκτονικής σύνθεσης. Η επιλογή αυτή έρχεται σε αντίθεση με τις συνήθεις πρακτικές ενεργειακής ή αισθητικής αναβάθμισης, που επικεντρώνονται κυρίως στην τροποποίηση του εξωτερικού κελύφους ή στην προσθήκη περιμετρικής θερμομόνωσης. Η κάθε κατοικία αντιμετωπίζεται ως μοναδική ενότητα, με σεβασμό στις διαφορετικές ανάγκες και συνθήκες ζωής των ενοίκων. Οι χώροι συγκροτούν ένα πολύχρωμο «ψηφιδωτό» εμπειριών, ατμοσφαιρών και χρήσεων, με τον άνθρωπο στο επίκεντρο. Η προσέγγιση αυτή εναρμονίζεται με τη γενικότερη θεωρητική στάση των Lacaton & Vassal, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι ο σχεδιασμός οφείλει να εστιάζει στη βιωματική διάσταση της κατοίκησης και στις πραγματικές ποιότητες που καθορίζουν την καθημερινότητα των χρηστών. *«Είναι εντελώς διαφορετικό όταν επισκέπτεσαι τις κατοικίες, μια προς μια, όταν γνωρίζεις τους ανθρώπους. Και ύστερα παύουμε να βλέπουμε τα κτίρια με τον*

³³ Ο όρος "winter garden" μπορεί να αποδοθεί στα ελληνικά "χειμερινός κήπος". Πρόκειται για έναν κλειστό ή ημι-κλειστό χώρο που συχνά περιβάλλεται από γυαλί και φυτά, σχεδιασμένος έτσι ώστε να προστατεύεται από τις καιρικές συνθήκες του χειμώνα, επιτρέποντας τη χρήση του καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Είναι ένα σύστημα που εφαρμόζεται συχνά στην Ευρώπη, καθώς και σε βορειότερες χώρες λόγω των κλιματικών συνθηκών.

EXISTANT

TRANSFORMATION

PROJET

Εικόνα 11. Concept collage. Μια απεικόνιση του κεντρικού άξονα σχεδιασμού όπως παρουσιάζεται από τους ίδιους τους αρχιτέκτονες. Στης παραπάνω απεικόνιση καθίσταται σαφής η πρόθεση των αρχιτεκτόνων να μην αλλάξουν τις κατοικίες των ενοίκων αλλά να βελτιστοποιήσουν τις συνθήκες διαβίωσης, μεγαλώνοντας τους εσωτερικούς χώρους και ανοίγοντας τον χώρο κατοίκησης προς τα έξω, προς το φυσικό περιβάλλον.

ίδιο τρόπο. Τα βλέπουμε σαν μια μεγάλη σύνθεση ανθρώπων, χώρων και αυτό είναι που μας καθοδηγεί στο έργο μας.»³⁴

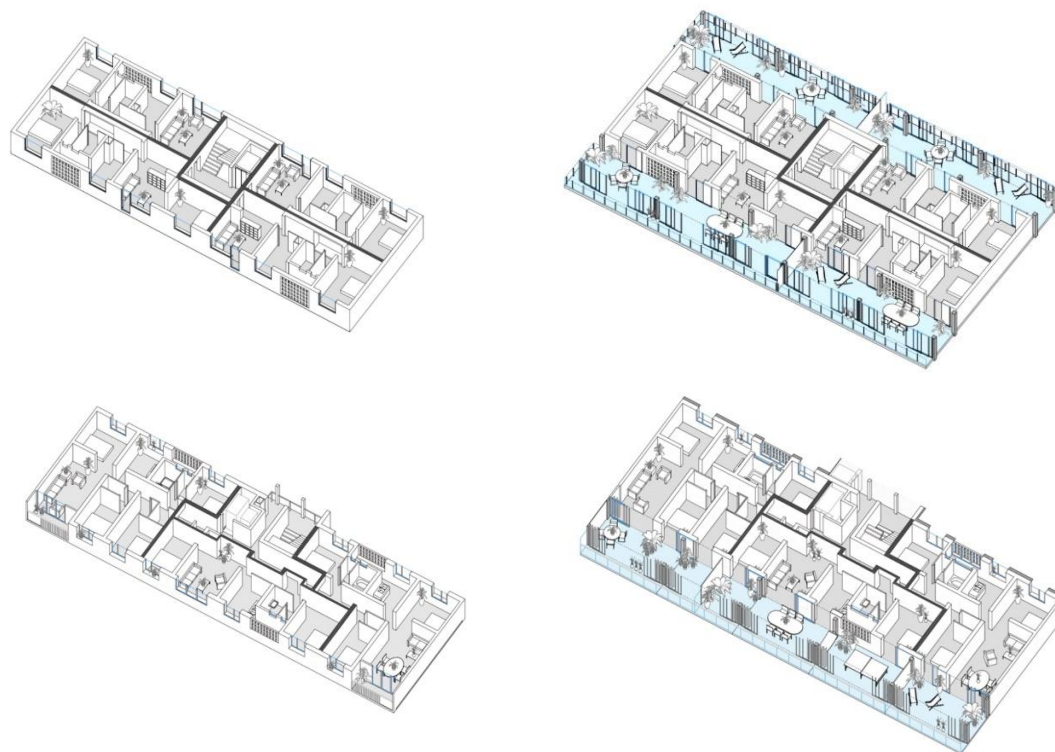
³⁴ Λεγόμενα της Anne Lacaton στην διάλεξη της “Freedom of use”, 7th VELUX Daylight Symposium “Healthy & climate-friendly architecture– from knowledge to practice”, Βερολίνο 3-4 Μαΐου 2017, πηγή: επίσημο κανάλι της The VELUX Group στο youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=swoKNNf5Q>, τελευταία πρόσβαση 4 Σεπτεμβρίου 2024

Στο πλαίσιο του αρχιτεκτονικού επανασχεδιασμού, πραγματοποιήθηκε μια επέκταση τεσσάρων μέτρων στη νότια πλευρά των κτιρίων, με σκοπό τη δημιουργία «χειμερινών κήπων» – ενδιάμεσων χώρων που λειτουργούν ως υβριδικές ζώνες μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος. Η διαμόρφωση αυτή επέτρεψε το άνοιγμα όλων των υφιστάμενων ανοιγμάτων, ώστε να υπάρχει άμεση πρόσβαση στον νέο χώρο από κάθε δωμάτιο, ενισχύοντας την οπτική και λειτουργική συνέχεια με το εσωτερικό της κατοικίας. Οι νέοι αυτοί χώροι εμπλουτίζουν τη χωρική εμπειρία, προσφέροντας μεγαλύτερη κινητικότητα, επεκτείνοντας τη χρήση και προσδίδοντας στα διαμερίσματα την ποιότητα ενός ιδιωτικού εξωτερικού χώρου – ιδιότητα που συνήθως συναντάται σε μονοκατοικίες.³⁵ Η επέμβαση διακόπτει την προηγούμενη γραμμική ροή της κυκλοφορίας (δωμάτιο–διάδρομος–μπαλκόνι), αναδιαμορφώνοντας τη χωρική αλληλουχία και μετασχηματίζοντας τον παραδοσιακό εξώστη σε έναν ενδιάμεσο, βιώσιμο και πολυλειτουργικό χώρο, ενταγμένο πλέον στον συνολικό εμβαδόν της κατοικίας. Τα διαμερίσματα ανοίγονται προς το περιβάλλον και προσφέρουν στους ενοίκους αναβαθμισμένες ποιότητες διαβίωσης μέσω φωτεινών, ευχάριστων και ευέλικτων χώρων.

Οι προσθήκες κατασκευάστηκαν ως δομικά αυτόνομες μονάδες, δεδομένου ότι η υπάρχουσα φέρουσα κατασκευή δεν παρείχε επαρκή υποστήριξη για ενσωμάτωση. Οι επεκτάσεις διαμορφώθηκαν με προκατασκευασμένα στοιχεία διαστάσεων 4 x 7,5 μέτρων, τα οποία εγκαταστάθηκαν στις νότιες όψεις των κτιρίων Η και Ι, καθώς και στις δύο προσόψεις του κτιρίου Γ, το οποίο διαθέτει διαφορετικό προσανατολισμό. Η επιλογή της τοποθέτησης βασίστηκε τόσο σε λειτουργικά όσο και σε ενεργειακά κριτήρια, με στόχο τη βελτιστοποίηση της ηλιακής απόδοσης και της ενεργειακής συμπεριφοράς του συγκροτήματος.

³⁵ Guislain, Margot, AMC n°252, "Béton préfabriqué", May (2015), France: Editions Le Moniteur, σελ. 82-83

Στο διάγραμμα φαίνεται ένα ενδεικτικό μέρος των σχεδίων για τα κτίρια Η και Ι. Μπορούμε να εντοπίσουμε με σαφήνεια τις προσθήκες, το μπροστινό κομμάτι, με τα κλειστά μπαλκόνια καθώς και στο πίσω μέρος, έναν ανελκυστήρα και μια σκάλα ανά τρία διαμερίσματα, για διευκόλυνση της κατακόρυφης κυκλοφορίας των κατοίκων. Προβλέπονται επίσης εσωτερικές εργασίες σε κάθε κατοικία, η ανακαίνιση των λουτρών και νέες ηλεκτρολογικές εγκαταστάσεις όπου είναι απαραίτητες.

Εικόνα 12. Αξονομετρικές τομές από αποσπάσματα των κατοικιών, όπως παρουσιάζονται από τους αρχιτέκτονες. Από την αριστερή πλευρά παρατίθενται η υφιστάμενη κατάσταση, ενώ δεξιά με γαλάζιο χρώμα φαίνονται οι νέες προσθήκες στο μπροστινό και στο πίσω μέρος των κτιρίων – χειμερινοί κήποι, κουφώματα, κεντρική κατακόρυφη κίνηση.

Μέσω αυτού του παραδείγματος κοινωνικής στέγασης, αποφεύγεται μια κοστοβόρα κατεδάφιση και εκ νέου δόμηση, ενώ αξιοποιείται η κτιριακή κληρονομιά. Η συνολική πρόταση βασίζεται στην επιλογή διατήρησης του υπάρχοντος κτιρίου με διορθωτικές κινήσεις, χωρίς να γίνουν σημαντικές παρεμβάσεις στη δομή. Ένα παράδειγμα οικονομικού μετασχηματισμού που αντιστρέφει μια υπάρχουσα κατάσταση χαμηλής ποιότητας και αξίας σε έναν ευχάριστο και λειτουργικό χώρο κατοίκησης.

Αυτή η προσέγγιση, σε συνδυασμό με μια συνειδητή χρήση υλικών, καθιστά οικονομικά δυνατή την εξοικονόμηση πόρων προκειμένου να διατεθούν σε χωρικές επεκτάσεις, με άλλα λόγια μεγαλύτεροι χώροι κατοίκησης, που θα βελτιώσουν την ποιότητα ζωής των ανθρώπων που ζουν σε αυτά. Έτσι διευρύνεται ο χώρος χρήσης και δίνεται η ευκαιρία σε μια τυπολογία όπως οι κοινωνικές κατοικίες, να ζεις έξω, ενώ είσαι σπίτι. Χαρακτηριστικά οι αρχιτέκτονες εκφράζουν την άποψη πως «όλα τα έργα μας βασίζονται στην αρχή της γενναιοδωρίας του χώρου που εξυπηρετεί τη ζωή, με στόχο την αλλαγή του προτύπου, την ελευθερία χρήσης, την ικανότητα ευελιξίας του χώρου».³⁶ Τελικά ο χώρος κάθε κατοικίας μεγάλωσε κατά περίπου 50 m². Αυτή η φιλοσοφία οικονομίας, διέπει συνολικά το κτίριο, και αποδίδει σε αυτήν την πρακτική μετασχηματισμού, το προνόμιο να υπερέχει της κατεδάφισης. Αποτελεί μια συμφέρουσα λύση που μεταφράζεται σε έναν προϋπολογισμό ικανό να επαναληφθεί χωρίς ενδοιασμούς. Στο εν λόγω παράδειγμα, ο συνολικός μετασχηματισμός πραγματοποιήθηκε με κόστος 45.000 ευρώ ανά κατοικία, το οποίο χρηματοδοτήθηκε από την εταιρεία και από την πόλη (περίπου το 10% του προϋπολογισμού)³⁷.

³⁶ Vassal, Jean-Philippe. 2019. "This generosity is absolutely essential in any act of architecture...". Interview στο *Dezeen*.

³⁷ Architect Magazine. 2019. "Transformation of 530 dwellings – Grand Parc Bordeaux." *Architect Magazine*, February 14, 2019.

Εικόνα 13,14. Οι πάνω φωτογραφίες είναι μια γενική όψη και ένα zoom του κτιρίου G πριν και μετά τις προσθήκες.

Εικόνα 15. Οι έξι κάτω φωτογραφίες είναι μέσα από διαφορετικά διαμερίσματα όπως παρουσιάζουν οι αρχιτέκτονες θέλοντας να επισημάνουν την ουσία του έργου τους, να κάνουν κινήσεις που θα κάνουν καλύτερη τη ζωή των κατοίκων χωρίς να επιβάλουν την δική τους αρχιτεκτονική, αφήνοντας τους να εκφραστούν και να ακουστούν.

ολοκληρώθηκαν το 2015, σε διάστημα λιγότερο από έξι μήνες³⁸. Το γεγονός ότι όλες οι οικογένειες θα έμεναν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας κατασκευής, μελετήθηκε εξ αρχής και στην ουσία καθόρισε το ρυθμό και τη σειρά των εργασιών. «[...] η δέσμευση που λήφθηκε, ότι αυτή η διαδικασία ανοίγματος διαδρόμων και αντικατάστασης των νέων συρόμενων γυάλινων πορτών θα πρέπει να είναι δύο ημέρες το μέγιστο [...] έγινε και για τις 530 κατοικίες»³⁹.

Το έργο ασχολείται επίσης με τη συνολική απόδοση του κελύφους του κτιρίου, τη θερμική ποιότητα του και την εξοικονόμηση πόρων. Οι αρχιτέκτονες χρησιμοποιούν τον φυσικό φωτισμό κατά τη διάρκεια της ημέρας, ενώ ταυτόχρονα προβλέπουν για την απαραίτητη σκίαση και τη δημιουργία ενός μικροκλίματος σε κάθε κατοικία. Οι κουρτίνες, καθώς και οι «χειμερινοί κήποι» είναι καταλυτικής σημασίας φίλτρα, προκειμένου να συντηρείται ένα βιώσιμο κλίμα εσωτερικά με την ελάχιστη κατανάλωση από συσκευές θέρμανσης και ψύξης καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου.

Ο άνθρωπος και πιο συγκεκριμένα οι κάτοικοι των τριών πολυκατοικιών, αποτελούν το κέντρο του σχεδιασμού. Οι αρχιτέκτονες πιστεύουν ότι τα κτίρια είναι όμορφα όταν οι άνθρωποι αισθάνονται καλά μέσα σε αυτά. Το φως, ο αερισμός, η εύκολη και ήπια μετάβαση από το εσωτερικό στο εξωτερικό, οι απροσδόκητες χρήσεις και αισθήσεις, φαίνεται να είναι εκείνα όλα που κάνουν ευχάριστο και όμορφο έναν εσωτερικό χώρο. Αυτή ήταν και η πρόθεση τους, δημιουργώντας τελικά μια ευχάριστη διαβίωση, μεγαλύτερους χώρους και ευχάριστο κλίμα, που πλέον κοιτάζει τη θέα του κέντρου του Μπορντό.

³⁸ Architect Magazine. 2019. "Transformation of 530 dwellings – Grand Parc Bordeaux." *Architect Magazine*, February 14, 2019.

³⁹ Medium (κάτω από την ονομασία "Reading notes 2021"), Mark Storm. 2021. "Reading notes 2021, week 12—On... Lacaton & Vassal's 'never demolish' principle." *Medium*, 2021.

Jaegersborg Water Tower

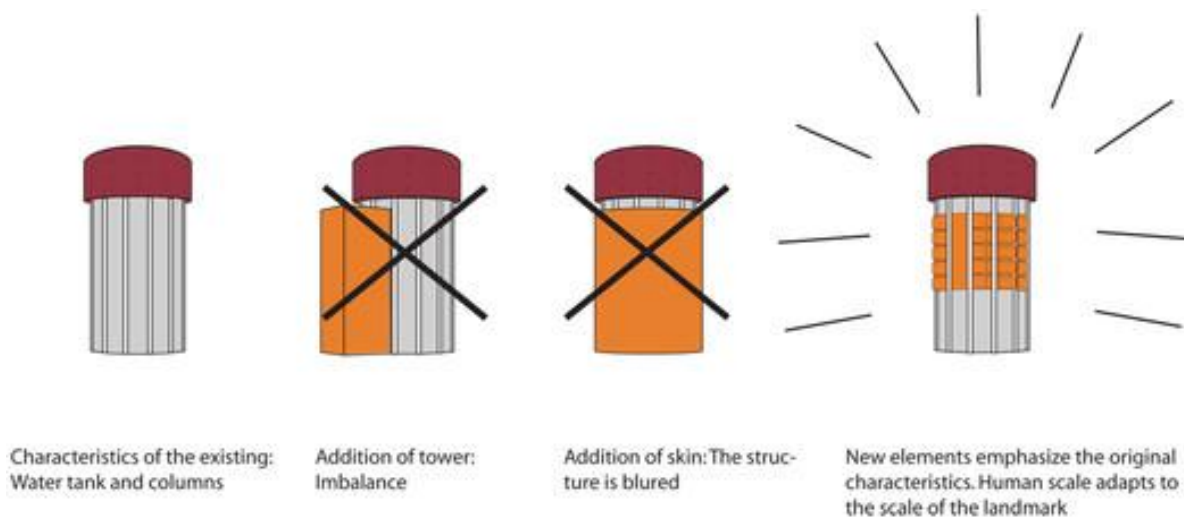

Dorte Mandrup Arkitekter

Έκταση: 5370 m² | Έτος κατασκευής: 1955 | Έτος ανακατασκευής – επανάχρησης : 2006

Jaegersborg Water Tower / Dorte Mandrup

Αυτό το έργο διερευνά την ενσωμάτωση ενός πύργου υδροδεξαμενής, στο υφιστάμενο αστικό περιβάλλον. Μέσω της στρατηγικής ανακύκλωσης κτιριακού δυναμικού, προς όφελος της αστικής πυκνότητας, θα εξεταστεί το έργο μετατροπής του πύργου υδροδεξαμενής Jaegersborg στην Κοπεγχάγη, και επανάχρησης του ως κατοικίες. Το Jaegersborg Water Tower, έργο της αρχιτεκτονικής ομάδας Dorte Mandrup Arkitekter ApS, αποτελεί ένα παράδειγμα προσαρμοστικής επανάχρησης κτιρίου, κερδίζοντας το βραβείο του διαγωνισμού για την μετατροπή του, το 2004. Η ομάδα μετέτρεψε την παλιά δεξαμενή σε ένα πολυλειτουργικό κτίριο, φοιτητικών εστιών, δημιουργώντας τη δυνατότητα σπονδυλωτής διαμόρφωσης ελάχιστων χώρων κατοίκησης στους ανώτερους ορόφους.

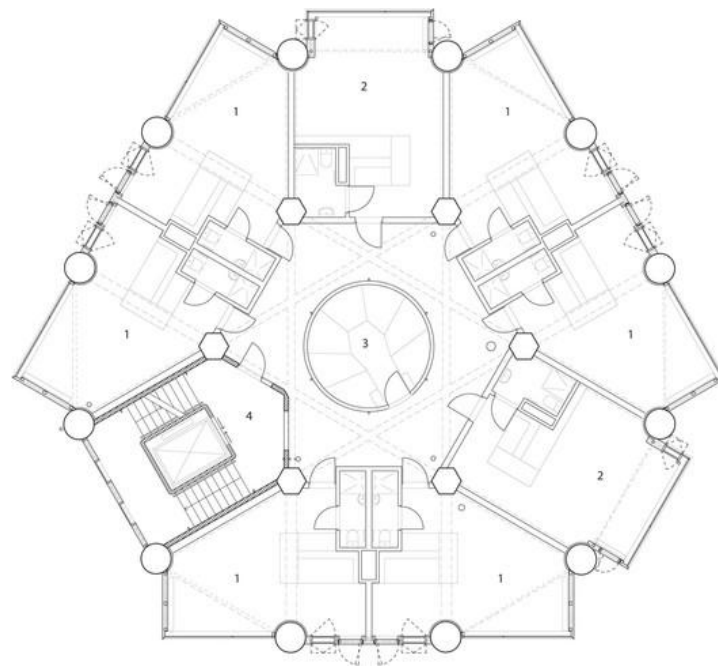
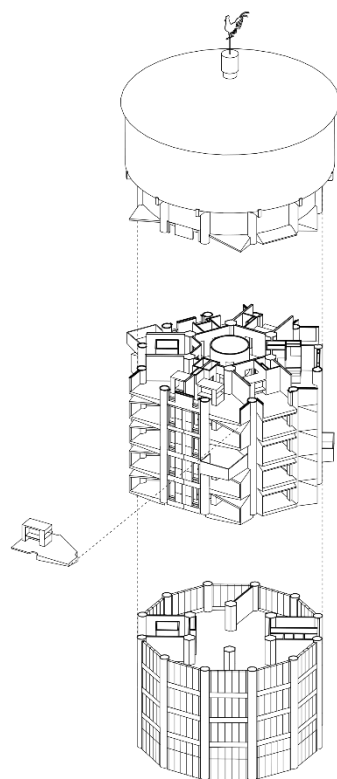
Εικόνα 16. Διάγραμμα συλλογιστικής πορείας σχεδιασμού και ιδέας. Οι αρχιτέκτονες εξερευνώντας τους τρόπους που θα προσαρμοστούν ογκοπλαστικά οι νέες λειτουργίες, καταλήγουν να αναρτούν τις μονάδες κατοίκησης προκειμένου να μην αλλοιωθεί η υπόσταση της παλιάς δομής και ταυτόχρονα να ενισχυθεί η εικόνα της.

Αντίθετα με τα στερεότυπα που συχνά συνδέονται με τη φοιτητική στέγαση, οι Dorte Mandrup επιδιώκουν να δημιουργήσουν ξεχωριστά περιβάλλοντα που να βελτιώνουν τις συνθήκες διαβίωσης. Αντιστεκόμενοι στις περιορισμένες, σκοτεινές και αρνητικές συνθήκες φοιτητικής στέγασης που συχνά παρατηρούνται στην Κοπεγχάγη, οι αρχιτέκτονες επιδιώκουν ένα σχεδιασμό που προσφέρει συνθήκες διαβίωσης αντάξιες ενός αξιόλογου διαμερίσματος.⁴⁰ Ο σχεδιασμός τους εστιάζει στη δημιουργία ενός μοναδικού και φιλόξενου περιβάλλοντος για κάθε κάτοικο, προσφέροντας ποιότητα, άφθονο φυσικό φωτισμό και την καλύτερη δυνατή αξιοποίηση του λειτουργικού χώρου.

Εικόνα 17. Κατόψεις τυπολογίας A + B. Οι κατόψεις των μονάδων κατοίκησης διαμορφώνονται περιμετρικά του πύργου, ανάλογα με τις αναγκαίες συνθήκες κυκλοφορίας, φωτισμού και ηλιασμού.

⁴⁰ Όπως αναφέρουν οι αρχιτέκτονες στην επίσημη ιστοσελίδα τους: <https://dortemandrup.dk/work>, τελευταία προβολή 5 Σεπτεμβρίου 2024

- 1 Apartment type A
- 2 Apartment type B
- 2 Storage
- 3 Lift and staircase

Plan 7. floor

Εικόνα 18. Αριστερά | Αξονομετρικό σε έκρηξη. Στο αξονομετρικό σχέδιο φαίνεται ο διαχωρισμός των λειτουργιών και κλιμάκων που σχεδιάζουν οι αρχιτέκτονες. **Εικόνα 19.** Δεξιά | Κάτοψη εβδόμου ορόφου (διαμερίσματα). Μπορούμε να αναγνωρίσουμε τις δύο τυπολογίες από την εικόνα 17 και πώς αυτές αρθρώνονται προκειμένου να ακολουθήσουν την κυκλική κάτοψη του πύργου και ανοίξουν προς το εξωτερικό περιβάλλον, το φως και το πράσινο της περιοχής.

Οι μονάδες στέγασης διαγράφονται στο περίγραμμα της υπάρχουσας δομής και διακρίνονται από κρυστάλλινες προεκτάσεις που προεξέχουν από τα όρια του πύργου, δημιουργώντας 36 διαμερίσματα.⁴¹ Μέσα από αυτή την προσέγγιση, αξιοποιούν την κυκλική κάτοψη του πύργου και, σε συνδυασμό με τα μεγάλα ανοίγματα, καταφέρνουν να δημιουργήσουν κατοικίες πιο ευρύχωρες, πιο λειτουργικές και πιο βιώσιμες.

Στους κατώτερους ορόφους, ένας ενιαίος χώρος και πολυχρηστικές αίθουσες προορίζονται για ποικίλες δραστηριότητες, με μεγάλα παράθυρα και πολύχρωμα panels που δημιουργούν έναν ζωντανό και φιλόξενο χώρο. Το ισόγειο επίσης χαρακτηρίζεται από μεγάλα ανοίγματα, σχεδιασμένα να επιτρέπουν τη σύνδεση του εσωτερικού με το εξωτερικό περιβάλλον, ενισχύοντας την αίσθηση ανοιχτών και ρευστών χώρων. Μεταξύ του ισογείου και του τρίτου ορόφου βρίσκεται ένα κέντρο αναψυχής, ενώ η φοιτητική στέγαση εκτείνεται από τον τέταρτο έως τον όγδοο όροφο. Η παλαιά λειτουργία ως υδροδεξαμενή διατηρείται, με τη δεξαμενή των 2000 κυβικών μέτρων να παραμένει πάνω από τα διαμερίσματα.

Αυτή η ανακαίνιση επικεντρώνεται στη βιωσιμότητα και στις λειτουργικές ανάγκες τόσο της δομής όσο και των κατοίκων. Οι σχεδιαστές ανέλυσαν τις δομικές και κοινωνικές ανάγκες της περιοχής, και με τις νέες χρήσεις που ενσωματώθηκαν στον πύργο, αναζωογόνησαν τόσο το κτίριο όσο και την ευρύτερη περιοχή. Παράλληλα, ο πύργος διατηρεί τη λειτουργία του ως τοπόσημο για την περιοχή, ενσωματώνοντας όμως ενεργά στοιχεία που ανταποκρίνονται στις ανάγκες της σύγχρονης πόλης, προσφέροντας νέες δυνατότητες για κατοικία.⁴²

⁴¹ Sayce, Sarah, Sara Wilkinson, Gillian Armstrong, Samantha Organ, (2022), *Resilient Building Retrofits: Combating the Climate Crisis*, Routledge

⁴² Ferre, Albert, (2010), *Total Housing: Alternatives to Urban Sprawl*, Actar D, σελ.167

Εικόνα 20. Πάνω αριστερά | φωτογραφία εξωτερική από τις κρυστάλλινες προεξοχές. **Εικόνα 21,22,23.** Φωτογραφίες από το εσωτερικό των κατοικιών όπως διαμορφώθηκαν με τις παρεμβάσεις των αρχιτεκτόνων. Χαρακτηρίζονται από έντονη έμφαση στον φυσικό φωτισμό, μεγάλες υαλοστάσεις που προσφέρουν απρόσκοπτη οπτική προς το τοπίο, λιτές, με σύγχρονες γραμμές υπογραμμίζουν τη βιομηχανική ιστορία του πύργου.

Residential Building Refurbishment

Studio Macola

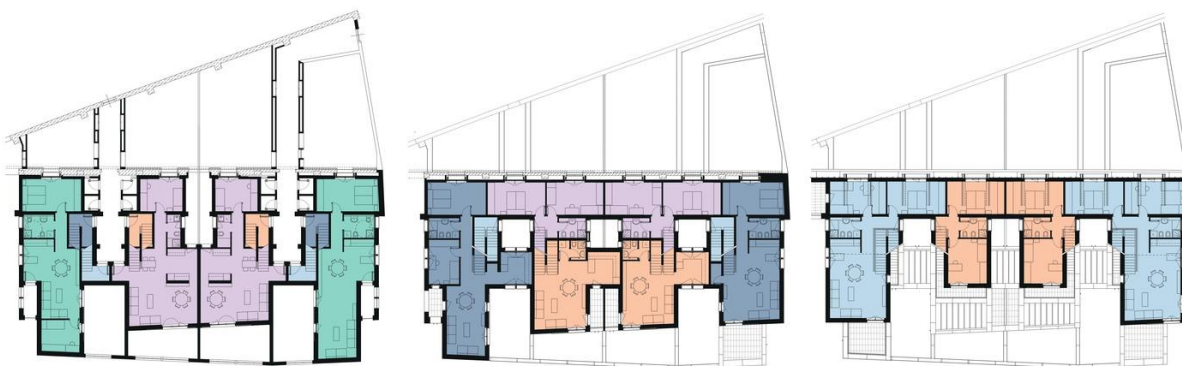
Έκταση: 3.950 m² | Έτος κατασκευής: - | Έτος ανακατασκευής – επανάχρησης : 2015

Residential Building Refurbishment / Studio Macola

Το έργο Residential Building Refurbishment των Studio Macola αποτελεί ένα παράδειγμα επανάχρησης βιομηχανικής αρχιτεκτονικής με στόχο τη μετατροπή της σε σύγχρονο συγκρότημα κατοικιών. Βρίσκεται στο νησί Μουράνο της Βενετίας, σε μια περιοχή γνωστή ως Le Conterie, όπου παλαιότερα λειτουργούσε εργοστάσιο παραγωγής γυάλινων χαντρών. Το αρχικό κτίριο, αν και δεν είναι γνωστό με ακρίβεια το έτος κατασκευής του, εντοπίζεται σε ένα ιστορικά βιομηχανικό περιβάλλον, με έντονη παραγωγική δραστηριότητα που σχετιζόταν κυρίως με τη φημισμένη υαλουργία της περιοχής. Όπως σε πολλά νησιωτικά ή περιφερειακά αστικά κέντρα της Ιταλίας, η μεταβιομηχανική εγκατάλειψη άφησε πίσω της κενά κελύφη χωρίς λειτουργική χρήση. Έτσι και αυτό το εργοστάσιο εγκαταλείφθηκε τη δεκαετία του 1990 και το 1995 αποκτήθηκε από τον Δήμο της Βενετίας, με στόχο την αστική αναζωογόνηση της περιοχής.⁴³

Η μετατροπή του κτιρίου απαντά σε πολλαπλές ανάγκες: την αποφυγή της εγκατάλειψης, την αναγέννηση του δομημένου περιβάλλοντος, αλλά και την αντιμετώπιση της οικιστικής πίεσης σε περιοχές όπως η Βενετία, όπου η προσβασιμότητα σε σύγχρονες κατοικίες είναι περιορισμένη. Η παρέμβαση των Studio Macola επικεντρώθηκε στη διατήρηση και επαναχρησιμοποίηση των υφιστάμενων βιομηχανικών δομών, ενσωματώνοντας νέα οικιστικά συγκροτήματα εντός του κελύφους του παλαιού εργοστασίου. Συγκεκριμένα, το κτίριο Α αποτελείται από 36 κατοικίες, ενώ το κτίριο Β, το οποίο βρίσκεται υπό

⁴³ Studio Macola. 2015. Residential Building Refurbishment. ArchDaily.
<https://www.archdaily.com/772316/residential-building-refurbishment-studio-macola>

Εικόνα 24. Πάνω γενική κάτοψη κτιρίων Α και Β. **Εικόνα 25.** Κατόψεις ορόφων αποσπάσματος κτιρίου Α όπως φαίνεται στο υπόμνημα. Σε αυτό το σχέδιο φαίνονται τα διπλά ύψη των κατοικιών με διαφορετικά χρώματα η κάθε κατοικία

σχεδιασμό, θα περιλαμβάνει 18 επιπλέον μονάδες.⁴⁴ Η αρχιτεκτονική σύνθεση σέβεται την αρχική βόρεια πρόσοψη του εργοστασίου, διατηρώντας τα αυθεντικά ανοίγματα και ενσωματώνοντας τα νέα διαμερίσματα με τρόπο που εξασφαλίζει φυσικό φωτισμό και αερισμό.⁴⁵

Η αρχιτεκτονική πρόταση διατήρησε την υπάρχουσα μορφολογία του κελύφους, ενισχύοντας ταυτόχρονα την ενταγμένη του σχέση με το ιστορικό ύψος της περιοχής. Οι παρεμβάσεις υπήρξαν διακριτικές αλλά ουσιαστικές: η εσωτερική οργάνωση των χώρων αναδιαμορφώθηκε πλήρως, αξιοποιώντας το φυσικό φως και δίνοντας έμφαση στην απλότητα και καθαρότητα των υλικών⁴⁶. Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του έργου είναι η δημιουργία μιας εναλλαγής διώροφων και μονώροφων κατοικιών (όπως φαίνεται στην εικόνα 25), επιτρέποντας την είσοδο άπλετου φυσικού φωτός από τον νότο. Επιπλέον, προβλέπεται η δημιουργία μιας εσωτερικής πλατείας, η οποία θα λειτουργεί ως κέντρο της νέας ανάπτυξης, ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή.

Η νέα χρήση ως κατοικίες ανταποκρίνεται στις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας και ταυτόχρονα δίνει νέα ζωή σε ένα κτίριο που διαφορετικά θα είχε παραμείνει αδρανές. Το έργο διακρίνεται για την προσέγγισή του, η οποία συνδυάζει την οικονομική βιωσιμότητα με τον σεβασμό στην αρχιτεκτονική κληρονομιά. Παρά την απουσία εντυπωσιακών χειρονομιών, η πρόταση χαρακτηρίζεται από καθαρότητα σχεδιασμού και προσαρμοστικότητα στη νέα λειτουργία,

⁴⁴ Jidipi. 2015. Residential Building Refurbishment / Studio Macola.

<https://www.jidipi.com/project/residential-building-refurbishment-studio-macola>. Πρόσβαση στις 13 Απριλίου 2025.

⁴⁵ "Studio Macola: Le Conterie." *Domus*, 22 Φεβρουαρίου 2016,

https://www.domusweb.it/en/architecture/2016/02/22/studio_macola_le_conterie.html.

Πρόσβαση στις 13 Απριλίου 2025.

⁴⁶ Studio Macola. 2015. Residential Building Refurbishment. ArchDaily.

<https://www.archdaily.com/772316/residential-building-refurbishment-studio-macola>.

Πρόσβαση στις 13 Απριλίου 2025.

Εικόνα 26,27,28. Τομές- Όψεις όπως απεικονίζονται στο υπόμνημα με σειρά από πάνω προς τα κάτω αντίστοιχα.
Εικόνα 29,30,31. Φωτογραφίες εξωτερικές του έργου στα πιο βασικά και αναγνωριστικά σημεία της

αποτελώντας έτσι υπόδειγμα ήπιας και στρατηγικής επανάχρησης. Η προσθήκη εσωτερικών κατακόρυφων στοιχείων και νέων παραθύρων εναρμονίζεται με την υπάρχουσα υλικότητα του κτιρίου, χωρίς να διαταράσσει τη μορφολογική του συνέχεια⁴⁷.

Το έργο αυτό αποδεικνύει ότι ακόμη και απλές, μετρημένες παρεμβάσεις μπορούν να επιτύχουν μια δυναμική ανατροπή της εικόνας ενός εγκαταλελειμμένου βιομηχανικού κτιρίου, εφόσον συνδυάζουν τον σχεδιαστικό ρεαλισμό με την κοινωνική ευαισθησία. Η επανάχρηση του συγκεκριμένου κτιρίου δεν αναδεικνύει μόνο τις δυνατότητες της υπάρχουσας αρχιτεκτονικής υποδομής, αλλά λειτουργεί και ως εργαλείο ενίσχυσης της τοπικής ζωής και βιωσιμότητας.

⁴⁷ Jidipi. 2015. *Residential Building Refurbishment / Studio Macola*.

<https://www.jidipi.com/project/residential-building-refurbishment-studio-macola>. Πρόσβαση στις 13 Απριλίου 2025.

Ποικίλες χρήσεις | αξιοποιώντας το βιομηχανικό κτιριακό απόθεμα

Η αποβιομηχάνιση που ξεκίνησε στα μέσα του 20ού αιώνα οδήγησε πολλές βιομηχανίες να μεταφερθούν σε περιοχές με χαμηλότερο κόστος παραγωγής ή να κλείσουν εντελώς, αφήνοντας πίσω τους εκτεταμένα δίκτυα εγκαταλελειμμένων κτιρίων. Αυτό βέβαια εντάθηκε με την ταχεία άνοδο της τεχνολογίας και της παραγωγικής διαδικασίας. Λόγω αυτού, τα αστικά κενά που έχουν προκύψει από τέτοιους χώρους – συχνά σε ζωτικά σημεία των πόλεων δίνουν την δυνατότητα να γίνουν εκ νέου χρήσιμα στον αστικό ιστό, και να ικανοποιήσουν νέες ανάγκες της σύγχρονης πόλης. Αν και η αισθητική των βιομηχανικών κτιρίων ενδεχομένως να θεωρούνταν κατώτερη εκείνης των δημόσιων κτιρίων κληρονομιάς, φέρουν στοιχεία της ιστορικής μνήμης του έθνους και αποτελούν σημαντικά τεκμήρια της. Η αξιακή αξιολόγηση χαμηλότερης ποιότητας κτιρίων, μπορεί να αλλάξει πλήρως με τον επαναπροσανατολισμό της λειτουργίας – για παράδειγμα με μια επανάχρηση και/ή με την εισχώρηση σύγχρονων στοιχείων.

Με την έλλειψη κτιριακού δυναμικού στις πόλεις και τη ζήτηση για στέγαση χρήσεων όπως κατοικίες, γραφεία και άλλα, να αυξάνεται, η ανάγκη επανάχρησης βιομηχανικών κτιρίων γίνεται ολοένα και πιο επιτακτική, καθώς οι πόλεις επιδιώκουν να προσαρμοστούν σε ένα βιώσιμο και οικολογικά υπεύθυνο μέλλον. Τα βιομηχανικά κτίρια, προσφέρουν μια μοναδική ευκαιρία για επανασχεδιασμό και αναζωογόνηση, διατηρώντας παράλληλα την αίσθηση συνέχειας και συνοχής με το αστικό περιβάλλον. Η σύγχρονη αρχιτεκτονική αναλαμβάνει τον ρόλο της ενίσχυσης των υποβαθμισμένων υφιστάμενων συνθηκών. Σκοπός είναι η λειτουργική και βιώσιμη ενσωμάτωσή τους στη νέα, κυρίαρχη πραγματικότητα. Επιπλέον, η επανάχρηση αυτών των κτιρίων συμβάλλει στη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που συνδέονται με τη νέα δόμηση, αξιοποιώντας υπάρχοντες πόρους και υλικά.

Gasometer City

Jean Nouvel | Coop Himmelb(l)au | Manfred Wehdorn | Wilhelm Holzbauer

Έκταση: 36.900 m² | Έτος κατασκευής: 1896–99 | Έτος ανακατασκευής – επανόχρησης : 1999-2021

Gasometer City | Jean Nouvel, Coop Himmelb(l)au, Manfred Wehdorn, Wilhelm Holzbauer

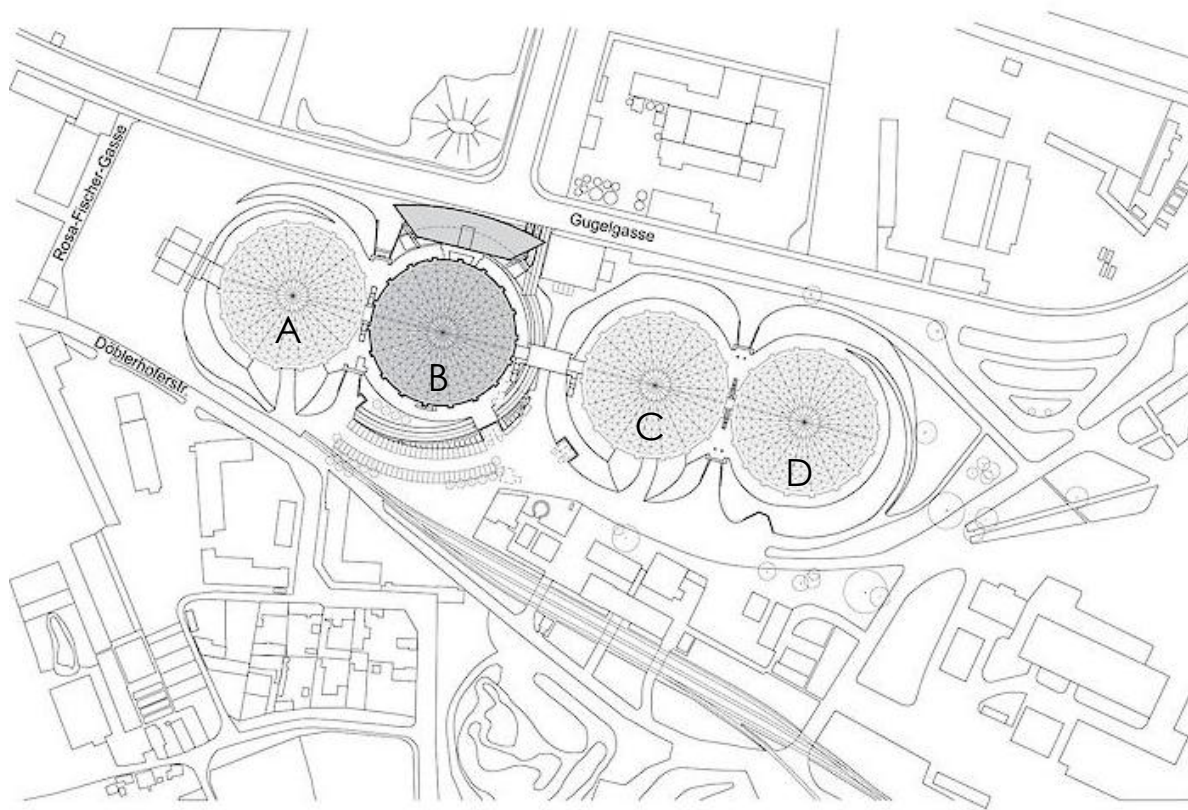
Η Gasometer City αποτελεί μια αστικής κλίμακας επανάχρηση και λειτουργική τροποποίηση ενός βιομηχανικού συγκροτήματος, σε ένα σύγχρονο πολυλειτουργικό συγκρότημα, στη Βιέννη. Η ανάπτυξη του ίδιου καθώς και συνολικά της περιοχής είναι χαρακτηριστική της δυναμικής που μπορεί να έχουν τέτοιες παρεμβάσεις σε αστικούς ιστούς. Αναπτύχθηκε γύρω από τέσσερις ιστορικές δεξαμενές φυσικού αερίου (gasometers) που χρονολογούνται από τον 19ο αιώνα. Οι δεξαμενές, χτισμένες μεταξύ 1896 και 1899, ήταν αρχικά βιομηχανικές εγκαταστάσεις αποθήκευσης φυσικού αερίου, που διατηρήθηκαν ως εμβληματικά κτίρια. Αυτά τα κτίρια για πολλά χρόνια έστεκαν κενά. Οι εξωτερικοί τοίχοι τους, κατασκευασμένοι από κόκκινο τούβλο και νεοκλασικά αψιδωτά ανοίγματα, κρίθηκαν διατηρητέοι από το 1981, αποτρέποντας την κατεδάφιση.

Ωστόσο, με την ανάπτυξη της περιοχής, το κτιριακό αυτό δυναμικό αποτελούσε μια ευκαιρία για επανασχεδιασμό τους, σε λειτουργικές μονάδες της πόλης. Το 1995 προκηρύχθηκε αρχιτεκτονικός διαγωνισμός για την επανάχρηση των Gasometers και επιλέχθηκαν τέσσερις διακεκριμένοι αρχιτέκτονες: ο Jean Nouvel για τον Gasometer A, το Coop Himmelb(l)au για τον B, ο Manfred Wehdorn για τον C και ο Wilhelm Holzbauer για τον D.⁴⁸ Έτσι, αυτά τα βιομηχανικά κτίρια μετατράπηκαν σε μοντέρνα πολυτελή διαμερίσματα, εμπορικούς χώρους και πολιτιστικά κέντρα. Το εσωτερικό τους διαμορφώθηκε ώστε να περιλαμβάνει 600 σύγχρονα διαμερίσματα, χώρους γραφείων, καταστήματα και εστιατόρια, ενώ ενσωματώθηκαν επίσης νέες υποδομές για την περιοχή. Η διαδικασία αυτή ξεκίνησε τη δεκαετία του 1999 και ολοκληρώθηκε

⁴⁸ Vienna Tourist Board. 2024. "Former Gasometers." Accessed June 2025.
<https://www.wien.info>

το 2001. Οι αρχιτέκτονες ενσωμάτωσαν νέα στοιχεία και σύγχρονη τεχνολογία στους χώρους, ενώ διατήρησαν τα εξωτερικά χαρακτηριστικά των Gasometers.

Σε όλους τους πύργους, η τυπολογία περιελάμβανε: εμπορικούς χώρους στο ισόγειο, γραφεία στα μεσαία επίπεδα και κατοικίες στους υψηλότερους ορόφους. Οι επισκέπτες μπορούν να κινούνται μεταξύ των κτιρίων μέσω γυάλινων πεζογέφυρων και υπάρχει σταθμός τραίνου ακριβώς έξω από το συγκρότημα, εξασφαλίζοντας εύκολη πρόσβαση. Κάθε ένας από τους τέσσερις πύργους έχει μια ξεχωριστή αρχιτεκτονική προσέγγιση.

Εικόνα 32. Γενικό τοπογραφικό όπου φαίνονται με τη σειρά από αριστερά προς τα δεξιά οι πύργοι A, B, C και D.

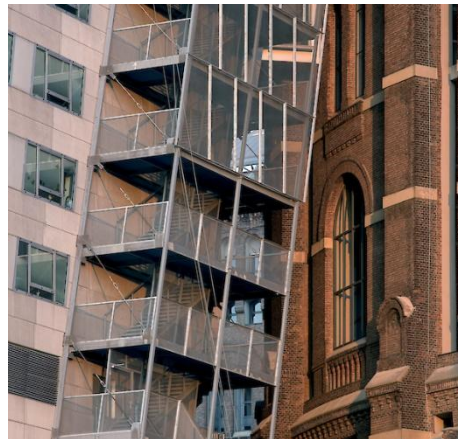
Ο Gasometer A ανασχεδιάστηκε από τον Jean Nouvel. Ο σχεδιασμός του, με σεβασμό προς το ιστορικό βιομηχανικό κέλυφος, συνδυάζει λειτουργικότητα και ποιότητα διαβίωσης. Αντί να κατασκευάσει ενιαίες μεγάλες μάζες κατοικιών, επέλεξε να εντάξει μικρούς «εσωτερικούς πύργους» εντός του υπάρχοντος κελύφους. Αυτή η διάταξη επέτρεψε στο φυσικό φως να διεισδύσει μέσω των ιστορικών τοξωτών ανοιγμάτων, διατηρώντας την οπτική και φυσική σύνδεση με το εξωτερικό περίβλημα. Ο εσωτερικός χώρος δανείζεται τις γραμμές της πρόσοψης, ενώ κάθε τμήμα έχει πρόσβαση σε εξωτερική θέα μέσω των εξωτερικών ανοιγμάτων. Αυτά τα εσωτερικά «κτίρια» είναι ελαφρώς αποκομμένα από τον τούβλινο τοίχο, παρέχοντας κάθετες προσβάσεις. Παράλληλα, η μετατροπή του ισόγειου σε μια υαλοσκεπή πλατεία με φύτευση προσφέρει ένα σημείο συνάντησης και δραστηριότητας για τους κατοίκους και τους επισκέπτες. Η δημιουργία αυτού του ημι-δημόσιου χώρου δεν εξυπηρετεί μόνο λειτουργικές ανάγκες, αλλά ενισχύει και την έννοια της κοινότητας, που αποτελεί βασικό στοιχείο της σύγχρονης πολεοδομικής σκέψης. Συνολικά η ιδέα του κτιρίου A βασίζεται σε μια διακριτική αλλά ευρηματική επαναχρησιμοποίηση που διατηρεί την ταυτότητα του αρχικού βιομηχανικού χώρου, ενώ παράλληλα τον προσαρμόζει στις ανάγκες της σύγχρονης αστικής ζωής.⁴⁹

Ο Gasometer B ανασχεδιάστηκε από το αρχιτεκτονικό γραφείο Coop Himmelb(l)au. Η σχεδιάσή του είναι πιο τολμηρή από εκείνη του A. Σύγχρονα στοιχεία και ένας γυάλινος πύργος «ασπίδα» 22 ορόφων – που επεκτείνεται έξω από το ιστορικό κέλυφος του παλαιού βιομηχανικού πύργου. Ο σχεδιασμός δεν περιορίζεται στην κατοίκηση, αλλά ενσωματώνει και έναν πολυχώρο συναυλιών μεγάλης χωρητικότητας. Το γεγονός ότι το ισόγειο λειτουργεί ανεξάρτητα από τις κατοικίες αποδεικνύει τη μέριμνα για την πολυλειτουργικότητα και την ακουστική

⁴⁹ Nouvel, Jean. 2001. "Gasometer A Project Description." Accessed June 2025. <https://www.jeannouvel.com>

Εικόνα 33,34. Φωτογραφίες από το εσωτερικό του Gasometer A του Jean Nouvel. Οι γυάλινες επενδύσεις παρέχουν μια σειρά από αντανάκλασεις που αμφισβητούν τις αντιλήψεις και βελτιώνουν τη φωτεινότητα του χώρου.

Εικόνα 35,36,37. Φωτογραφίες εξωτερικές του Gasometer B από το αρχιτεκτονικό γραφείο Coop Himmelb(l)au με την «ασπίδα» σε πρωταγωνιστικό ρόλο.

αυτονομία. Εσωτερικά, χάρη στην κωνική τομή της εσωτερικής αυλής και σε συνδυασμό με τα παράθυρα της ιστορικής πρόσοψης, διαμερίσματα και γραφεία επωφελούνται από άπλετο φυσικό φως. Η επέμβαση ενσαρκώνει τη λογική της δυναμικής συμβίωσης παλαιού και νέου, ποικιλομορφία χρήσεων και λειτουργική αρτιότητα.⁵⁰

Ο Gasometer C, σχεδιασμένος από τον Manfred Wehdorn, βασίζεται στην αρχή της "ποιητικής απλότητας". Μια λιτή αλλά ευαίσθητη σύνθεση που προάγει την ποιότητα του χώρου μέσω φυσικού φωτός, βλάστησης και αρχιτεκτονικής διαφάνειας. Οι έξι εσωτερικοί πύργοι που στεγάζουν κατοικίες είναι οργανωμένοι γύρω από μια εσωτερική αυλή, η οποία λειτουργεί σαν κήπος. Αυτή η αυλή όχι μόνο επιτρέπει τη διείσδυση του φωτός και τη φυσική κυκλοφορία του αέρα, αλλά και δημιουργεί έναν ευχάριστο χώρο, ενισχύοντας τις συνθήκες διαβίωσης. Πρόκειται για μια σχεδιαστική λογική που θέτει την καθημερινή ποιότητα ζωής των κατοίκων στο επίκεντρο, προάγοντας την επαφή με τη φύση ακόμη και εντός ενός πρώην βιομηχανικού κελύφους. Ο σχεδιασμός αποτελεί μια συνειδητή επιλογή καθαρών γραμμών και φυσικού χαρακτήρα. Στόχος του Wehdorn ήταν να επιτύχει μια ισορροπία ανάμεσα στη μνήμη του βιομηχανικού παρελθόντος και τη ζωντανή εμπειρία κατοίκησης.⁵¹

Τέλος, Ο Gasometer D, του Wilhelm Holzbauer, αξιοποίησε τη βιομηχανική δομή προκειμένου να δημιουργήσει μια ισορροπημένη σχέση ανάμεσα στην κατοίκηση, την ιδιωτικότητα και τη συλλογική χρήση. Οι κατοικίες τοποθετούνται σε τρεις πύργους γύρω από έναν κεντρικό πυρήνα με πολιτιστικές και επαγγελματικές λειτουργίες, υποδεικνύοντας μια πολυλειτουργική προσέγγιση.

⁵⁰ Coop Himmelb(l)au. 2001. "Apartment Building Gasometer B." Accessed June 2025. <https://www.coop-himmelblau.at>

⁵¹ Wehdorn Architekten. 2001. "Gasometer C – Poesie der Einfachheit." Accessed June 2025. <https://www.wehdorn.at>

Εικόνα 38,39,40. Φωτογραφίες του Gasometer C από το Manfred Wehdorn. Στην δεύτερη φωτογραφία φαίνεται από πάνω η διάταξη των παρεμβάσεων και η ακτινωτή διχοτόμηση, ενώ στην πρώτη και την τρίτη εικόνα απεικονίζεται το εσωτερικό του πύργου με τα μπαλκόνια-διαδρόμους που προκύπτουν από την υποχώρηση των ορόφων.

Εικόνα 41,42. Φωτογραφίες του Gasometer D, του Wilhelm Holzbauer. Η αριστερά φωτογραφία είναι τραβηγμένη από πάνω και βλέπουμε τον τρόπο που αρθρώνεται όλη η νέα προσθήκη στο παλιό κέλυφος ενώ δεξιά φαίνεται ένα από τα «ανοίγματα» μεταξύ του δομημένου, ένας κοινόχρηστος χώρος πρασίνου εσωτερικά του πύργου.

Κάθε διαμέρισμα διαθέτει ιδιωτικό εξωτερικό χώρο (αίθριο), το οποίο ενισχύει την αίσθηση ιδιωτικότητας και άνεσης των ενοίκων, παρά την τοποθέτησή τους εντός ενός μεγάλου επαναχρησιμοποιημένου κελύφους. Ο Holzbauer επιτυγχάνει έτσι έναν διάλογο μεταξύ παλαιού και νέου, δημιουργώντας ένα μοντέλο κατοικίας που προάγει την ποιότητα ζωής ενώ σέβεται την πολιτισμική κληρονομιά του χώρου. Πρόκειται για μια σχεδιαστική λύση που ενσωματώνει την ανάγκη κοινωνικής λειτουργικότητας και βιωσιμότητας.⁵²

Η συνολική επέμβαση στο συγκρότημα σέβεται την ιστορική τοιχοποιία –μόνο επιλεγμένες αποκαταστάσεις έγιναν στα τούβλα– ενώ οι εσωτερικοί όγκοι είναι “ελαφριοί”, από γυαλί και μέταλλο, δημιουργώντας έναν διάλογο τού παλιού με το νέο. Το αποτέλεσμα είναι ένα μικρό «αστικό χωριό». Με περίπου 600–800 κατοικίες, 1.500–1.600 μόνιμους κατοίκους, εμπορικά καταστήματα (περίπου 70), γραφεία, φοιτητικές κατοικίες, χώρους αναψυχής, αίθουσα εκδηλώσεων έως 4.200 άτομα και υπόγειες θέσεις στάθμευσης, το συγκρότημα αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες εφαρμογές της επανάχρησης βιομηχανικού συγκροτήματος. Η Gasometer City είναι σήμερα ένα ζωντανό παράδειγμα του πώς μπορεί να συνδυαστεί η ανακάλυψη της ιστορίας με τη σύγχρονη αστική ανάπτυξη, προσφέροντας έναν βιώσιμο και δυναμικό χώρο που εξυπηρετεί τις ανάγκες της σύγχρονης πόλης. Οι διαφορετικοί σχεδιασμοί, αποκαλύπτουν την πολυπλοκότητα και ταυτόχρονα την ποικιλομορφία που μπορεί να λάβει μια επανάχρηση. Διατηρήθηκε ο ιστορικός χαρακτήρας, αποφεύχθηκε η κατεδάφιση και η παραγωγή αποβλήτων, αντιμετωπίστηκαν πρακτικά οι ανάγκες κατοίκησης, εργασίας και ψυχαγωγίας, ενισχύθηκε η αστική συνέργεια και τελικά δημιουργήθηκε μια τοπική κοινότητα με ταυτότητα. Παράλληλα, η σύντομη ολοκλήρωσή του (1999–2001), αποδεικνύει ότι η αρχιτεκτονική επανάχρηση μπορεί να λειτουργήσει ως κινητήρας βιωσιμότητας και κοινωνικής αναζωογόνησης άμεσα.

⁵² Holzbauer, Wilhelm. 2001. *Gasometer D – Project Outline*. 2024.

Laguna Collaborative Space

Productora

Έκταση: 12.000 m² | Έτος κατασκευής: 1920 | Έτος ανακατασκευής – επανάχρησης : 2017-19

Laguna Collaborative Space, Mexico/ Productora

Το έργο *La Laguna* στην Πόλη του Μεξικού αποτελεί ένα παράδειγμα επανάχρησης βιομηχανικού κτηρίου, εστιάζοντας όχι μόνο στην αρχιτεκτονική του μετατροπή, αλλά και στην κοινωνική και πολιτιστική του επανανοηματοδότηση. Η παρέμβαση της Productora μετέτρεψε το εγκαταλειμμένο εργοστάσιο υφαντουργίας La Laguna —στη συνοικία Doctores της Πόλης του Μεξικού— σε ένα ζωντανό κέντρο δημιουργίας, φιλοξενώντας σήμερα περισσότερους από 25 συνεργατικούς χώρους, όπως στούντιο τέχνης, εργαστήρια υφασμάτων, καφέ, και γραφεία αρχιτεκτόνων.

Το συγκρότημα, το οποίο κατασκευάστηκε στη δεκαετία του 1920, λειτουργούσε αρχικά ως εργοστάσιο υφαντουργίας και νήματος. Χαρακτηριζόταν από έναν στιβαρό βιομηχανικό σκελετό, μεγάλα αίθρια και χωρική ευελιξία. Μετά την εγκατάλειψή του, παρέμεινε για χρόνια αναξιοποίητο, ενώ ο σεισμός του 2017 κατέστησε σαφές πως απαιτούνταν άμεση επέμβαση για τη στατική και λειτουργική του αποκατάσταση.⁵³ Η μετατροπή του εργοστασίου σε συνεργατικό καλλιτεχνικό και δημιουργικό κέντρο δεν αποτέλεσε απλώς τεχνική λύση, αλλά και κοινωνική πρόταση. Η Productora, σε συνεργασία με φορείς και δημιουργούς, επέλεξε να αναδείξει την υπάρχουσα αρχιτεκτονική «πατίνα» του κτιρίου, διατηρώντας το τούβλινο κέλυφος και τα μεταλλικά υποστυλώματα, απογυμνώνοντας όμως τις εσωτερικές προσθήκες για να αποκαλύψει τον αυθεντικό χωρικό χαρακτήρα του εργοστασίου⁵⁴.

⁵³ Cano, Juan Carlos. "Laguna México in Mexico City by Productora." *The Architectural Review*, September 26, 2023. Πρόσβαση στις 11 Ιουνίου 2025. <https://www.architectural-review.com/buildings/laguna-mexico-in-mexico-city-by-productora>

⁵⁴. "Espacio Laguna en Ciudad de México." *Arquitectura Viva*, 2022. Πρόσβαση στις 11 Ιουνίου 2025. <https://arquitecturaviva.com/obras/espacio-colaborativo-laguna-en-ciudad-de-mexico>

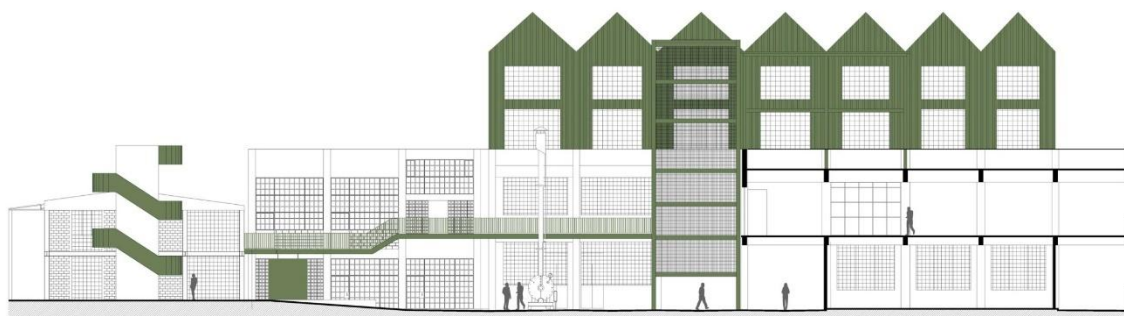

Εικόνα 79. Οι Productora επιλέγουν να διατηρήσουν το υπάρχον βιομηχανικό κτίριο με όλες τις πληγές, τις φθορές και τις πατίνες του και να διαχωρίσουν τις νέες προσθήκες με καθαρές γραμμές, νέα υλικά και έντονα χρώματα.

Εικόνα 80,81. Φωτογραφίες του εσωτερικού, ανοιχτό δυνατοτήτων, αίθριο χώρο του συγκροτήματος.

Η ανάγκη για χώρους που να προωθούν την καλλιτεχνική παραγωγή, τον συνεργατισμό και την ελεύθερη έκφραση στη γειτονιά Doctores, μια περιοχή που αντιμετώπιζε κοινωνικές και πολεοδομικές προκλήσεις, αποτέλεσε κινητήριο μοχλό για την επιλογή αυτού του έργου.

Σήμερα, το La Laguna φιλοξενεί πάνω από 25 χώρους δημιουργίας, ανάμεσα στους οποίους περιλαμβάνονται εργαστήρια υφασμάτων, στούντιο καλλιτεχνών, αρχιτεκτονικά γραφεία, ένα καφέ και εκθεσιακοί χώροι. Οι επεμβάσεις είναι διακριτικές αλλά αποτελεσματικές: νέες κατασκευές –όπως σκάλες, ανελκυστήρας και τουαλέτες– ενσωματώνονται στον υφιστάμενο καμβά με σαφήνεια και ταυτότητα, καθώς όλα φέρουν μεταλλικές λεπτομέρειες χρώματος olive green, εμπνευσμένες από τον παλιό μηχανολογικό εξοπλισμό του εργοστασίου. Το πράσινο χρώμα λειτουργεί ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν, προσδίδοντας συνοχή στην πολυμορφία του συγκροτήματος ⁵⁵.

Εικόνα 82. Τομή διαμήκης, με πράσινο είναι όλες οι παρεμβάσεις.

⁵⁵ Cano, Juan Carlos. "Laguna México in Mexico City by Productora." *The Architectural Review*, September 26, 2023. Πρόσβαση στις 11 Ιουνίου 2025. <https://www.architectural-review.com/buildings/laguna-mexico-in-mexico-city-by-productora>

Η αρχιτεκτονική προσέγγιση βασίστηκε στη λογική της ελάχιστης επέμβασης και της ανάδειξης των υπαρχόντων στοιχείων. Τα μεγάλα αίθρια μετατράπηκαν σε χώρους κοινωνικής συνεύρεσης και πολιτιστικής ανταλλαγής, ενισχύοντας την έννοια του «συνεργατικού τοπίου». Η στρατηγική αυτή προσφέρει ένα μοντέλο επανάχρησης που είναι ευέλικτο, οικολογικά υπεύθυνο και κοινωνικά ενεργό. Δεν επιβάλλεται στον χώρο, αλλά αναπτύσσεται μέσα από αυτόν, με σεβασμό στο παρελθόν και προσαρμοστικότητα στις σύγχρονες ανάγκες των δημιουργών.

Το La Laguna ξεχωρίζει γιατί καταφέρνει να μεταμορφώσει έναν παλιό βιομηχανικό χώρο σε έναν πολυλειτουργικό, ζωντανό οργανισμό μέσα στον ιστό της πόλης. Διατηρήθηκε ο βιομηχανικός χαρακτήρας του κτιρίου, ενώ απομακρύνθηκαν εσωτερικές προσθήκες για να αναδειχθούν οι αυλές ως κεντρικοί, κοινόχρηστοι χώροι. Προστέθηκαν νέα συμπληρωματικά στοιχεία ώστε να γίνει εκ νέου λειτουργικό και προσφέρθηκε στο καλλιτεχνικό κοινό της πόλης δημιουργώντας έναν κόμβο πολιτισμού. Η αρχιτεκτονική της επανάχρησης εδώ δεν είναι απλώς αισθητική ή τεχνική, αλλά βαθιά πολιτισμική και κοινωνική πράξη. Αποτελεί υπόδειγμα για το πώς τα κτήρια του παρελθόντος μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για νέα, συμμετοχικά μέλλοντα.

Εικόνα 83,84. Φωτογραφίες από τους εσωτερικούς χώρους, όπου βλέπουμε τις ελάχιστες παρεμβάσεις στους χώρους και μια μεγάλη ελευθερία κίνησης και διαμόρφωσης των χώρων ανάλογα τη δραστηριότητα που γίνεται.

Dexamenes Seaside Hotel

K-Studio

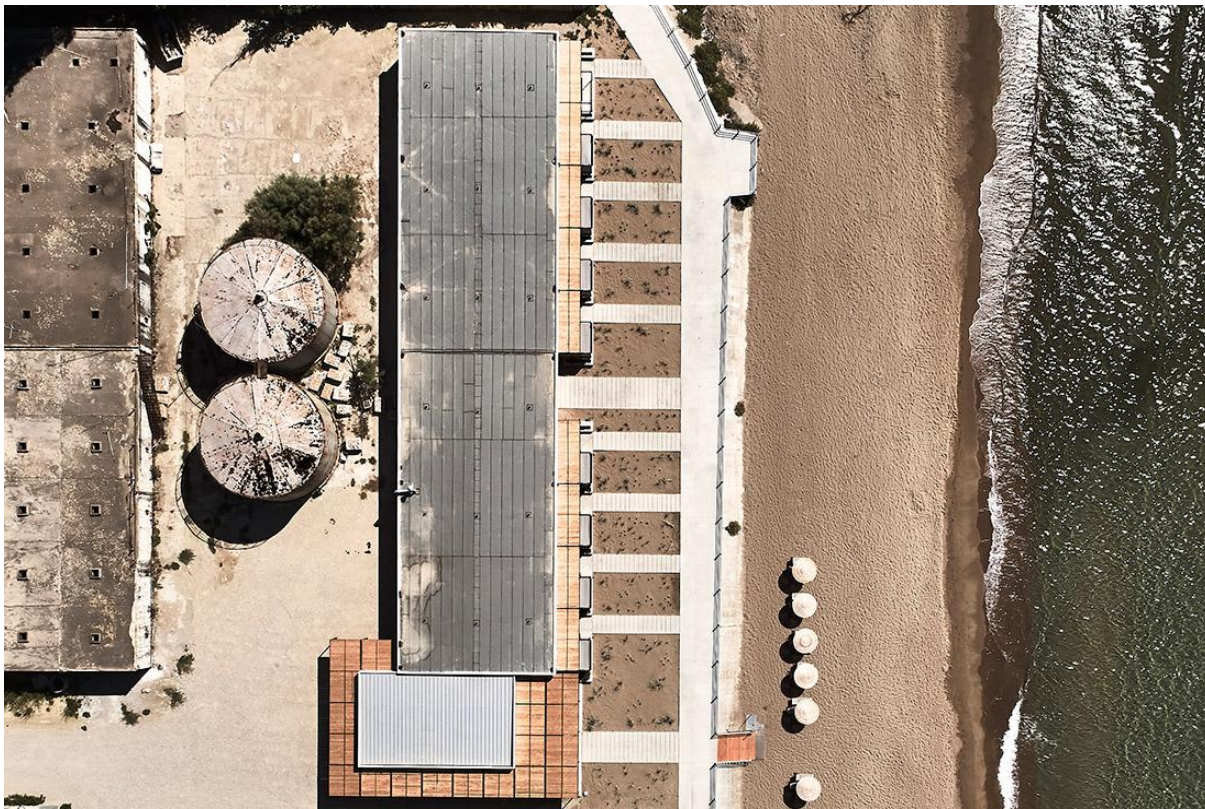
Έκταση: 6.519,95 m² | Έτος κατασκευής: 1920 | Έτος ανακατασκευής – επανάχρησης : 2017-19

Dexamenes Seaside Hotel / K-Studio

Στη συνέχεια θα δούμε ένα παράδειγμα μετατροπής βιομηχανικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα. Πρόκειται για το γνωστό σύγχρονο και πολυσυζητημένο ξενοδοχείο της δυτικής Πελοποννήσου, στο παραλιακό μέτωπο της Κουρούτας και ένα από τα ελληνικά παραδείγματα επανάχρησης βιομηχανικών κτιρίων. Οι δεξαμενές χρονολογούνται από τη δεκαετία του 1920, όταν μετά την κρίση της σταφίδας στις αρχές του αιώνα, δημιουργήθηκαν για την παραγωγή και την απευθείας φόρτωση κρασιού από την παραλία – πάνω στη θάλασσα – για εξαγωγή με πλοία. Οι εγκαταλελειμμένες βιομηχανικές δομές παρέμειναν ανέπαφες από τότε ως 2017, με την ιστορία και την άγρια ομορφιά τους να διατηρούνται έως σήμερα, σε έναν σχεδιασμό που τις αναδεικνύει και τους δίνει εκ νέου ζωή.

Ο σχεδιασμός αποβλέπει στην ενσωμάτωση των νέων στοιχείων στο χαρακτήρα του υπάρχοντος και την ομαλή μετάβαση από το παλιό στο νέο. Παρά την αυστηρότητα των παρεμβάσεων, οι βιομηχανικές δομές μετατρέπονται σε έναν πλήρως λειτουργικό τόπο γαλήνης, άνεσης και χαλάρωσης. Τα υλικά ακολουθούν τις υποδείξεις του παρελθόντος. Το σκυρόδεμα, ο χάλυβας, το ξύλο και το γυαλί εξασφαλίζουν ότι τα νέα κατασκευαστικά στοιχεία βαδίζουν ελαφρά, αφήνοντας τα υπάρχοντα κτίρια σχετικά ανέγγιχτα, διατηρώντας τη δυνατή παρουσία τους και δημιουργώντας μοναδικές εμπειρίες στους επισκέπτες.

Οι K-Studio σχεδιάζουν το ξενοδοχείο με συνεχείς οπτικούς παραλληλισμούς της αρχικής βιομηχανικής μορφής και των νέων στοιχείων, με τις δύο ατσάλινες

Εικόνα 57. Αεροφωτογραφία πριν την αποκατάσταση και αλλαγή χρήσης δεξαμενών και παρακείμενων κτιρίων.

Εικόνα 58,59. Αριστερά είναι η αρχική κατάσταση των βιομηχανικών αποθηκών ενώ δεξιά φαίνεται η τελική μετατροπή μετά τον σχεδιασμό των K-Studio και την επανάχρησή τους σε ξενοδοχειακή μονάδα.

δεξαμενές αποθήκευσης κρασιού, που συντηρήθηκαν, στο κέντρο της σύνθεσης. Οι ίδιες οι δεξαμενές μετατρέπονται σε δωμάτια με μια ρηχή επιφάνεια νερού να διαχωρίζει τις δύο σειρές. Οι σωλήνες, η πατίνα, τα υλικά και οι υφές έχουν διατηρηθεί. Οι υπόλοιποι χώροι λαμβάνουν ποικίλες χρήσεις για να εξυπηρετούν τις ξενοδοχειακές ανάγκες. Οι δύο προϋπάρχουσες πέτρινες δομές έχουν μετατραπεί ώστε να παρέχουν στο ξενοδοχείο χώρους πολιτιστικών και γαστρονομικών εκδηλώσεων. Τοπικές ποικιλίες σταφυλιών φυτεύονται κατά μήκος των ακτών του κήπου με σκοπό να συνεισφέρουν σταδιακά στο μικροκλίμα και την παραγωγικότητα του ξενοδοχείου. Διατίθεται επίσης μια ανοικτή κουζίνα με ένα κοινό τραπέζι για γευσιγνωσίες κρασιού και μαθήματα μαγειρικής και μια βεράντα εστιατορίου με τοπικές γαστρονομικές επιλογές. Οι δυνατότητες των χώρων είναι ανοιχτές μεταβολών για τις εκάστοτε ανάγκες. Η 'βεράντα' ακόμα, μπορεί να φιλοξενήσει καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, εκθέσεις, εργαστήρια ή διαλέξεις.

Η επανάχρηση υλικών είναι ένα στοιχείο που εντοπίζεται, σε μια προσπάθεια ανακύκλωσης πεπερασμένων υλικών. Το ίδιο και η παραγωγή υλικών στον τόπο κατασκευής προκειμένου να αποφευχθούν μετακινήσεις που θα επιβάρυναν οικονομικά και οικολογικά. Έτσι, τα τούβλα που βρέθηκαν μέσα στις αρχικές δομές, επένδυσαν τα πατώματα, ενώ τα κεραμίδια κατασκευάστηκαν στην περιοχή προκειμένου να συγχωνευθούν με τα παλιά.

Εικόνα 60,61,62,63. Εικόνες από τα υλικά που συνιστούν τα έργα. Σε μεγάλο βαθμό διατηρούνται εμφανή και ανέγγιχτα τα κομμάτια τις παλιές δομής, με την πατίνα να τα διαφοροποιεί αισθητά από τα νέα στοιχεία και υλικά.

Εικόνα 64,65. Φωτογραφίες από τις διαφορετικές όψεις προς τις δεξαμενές, με τα δωμάτια να δημιουργούν συνεχείς συσχετισμούς με αυτές όσο και με φυσικά στοιχεία όπως είναι το στοιχείο του νερού και του πρασίνου.

Τα ερεθίσματα του φωτός και της ακουστικής, των υλικών και των υφών συνδιαλέγονται προκειμένου να αποδώσουν ένα αισθητικά ευχάριστο αποτέλεσμα και ένα βίωμα συνύπαρξης του παρελθόντος και του παρόντος.⁵⁶

Διαπιστώνουμε ότι σε αυτήν την περίπτωση επανάχρησης έχει δοθεί μεγαλύτερη βαρύτητα στα αισθητικά κριτήρια και λιγότερο προς μια αειφόρο κατεύθυνση. Παρά τη χρήση τοπικών υλικών και τη μερική ανακύκλωση, οι επιλογές σχεδιασμού μοιάζουν περισσότερο να υπακούν σε μια "μανιέρα επανάχρησης", όπου η αναφορά στο παρελθόν λειτουργεί κυρίως ως εργαλείο αισθητικής νοσταλγίας. Η λειτουργική αποκατάσταση των δεξαμενών γίνεται σε μεγάλο βαθμό σκηνογραφικά, με τα ίχνη του χρόνου να λειτουργούν σαν "σκηνικά" που πλαισιώνουν μια εμπειρία πολυτέλειας. Έτσι, η διακοσμητική αξία ίσως καλύπτει την ανάγκη για ουσιαστική οικολογική ή κοινωνική βιωσιμότητα στην συγκεκριμένη περίπτωση, περιορίζοντας την επανάχρηση σε έναν τύπο εμπορικής επανανοηματοδότησης του παρελθόντος και όχι μόνο σε εργαλείο μετάβασης προς έναν πιο αειφόρο ή προσιτό σχεδιασμό.

⁵⁶ Domus. 2019. "Dexamenes Seaside Hotel: K-studio transforms a former wine factory in Greece." *Domus Web*, August 21, 2019.
<https://www.domusweb.it/en/architecture/gallery/2019/08/21/k-studio-transforms-a-former-wine-factory-into-a-beachfront-hotel.html>

Πολιτιστική χρήση | από την αστική πυκνότητα σε ποιότητες ζωής

Τα πολυλειτουργικά κτίρια, ενσωματώνοντας πολλαπλές χρήσεις, όπως κατοικίες, χώρους γραφείων, εμπορικές δραστηριότητες, πολιτιστικές λειτουργίες και κοινόχρηστους χώρους, αποτελούν έναν πόλο έλξης και διάδρασης σε μια πόλη. Ο σχεδιασμός τους ανταποκρίνεται στην ανάγκη για βιώσιμη αστική ανάπτυξη, προάγοντας την πυκνότητα, την προσβασιμότητα και την ενίσχυση της τοπικής ζωής. Σε μια περίοδο που ο χώρος στις πόλεις όλο και λιγοστεύει, συνιστούν μια λύση συνύπαρξης, λειτουργώντας ταυτόχρονα και ως εργαλείο στην αναζωογόνηση περιοχών, μειώνοντας τις μετακινήσεις και ενισχύοντας την αλληλεπίδραση μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Η ευελιξία στη χρήση και η δυνατότητα προσαρμογής τους στις εκάστοτε ανάγκες της πόλης τούς καθιστούν κεντρικούς πυλώνες του σύγχρονου σχεδιασμού.

Την ίδια στιγμή, το βιομηχανικό κτιριακό απόθεμα, που αποτελείται κυρίως από χώρους μεγάλης έκτασης, δίνει την αφορμή να στεγάσει τέτοιες σχεδιαστικές κατευθύνσεις. Η δημιουργία ενός τέτοιου χώρου έχει αποδείξει διαχρονικά ότι δεν αξιοποιεί απλώς ένα ανενεργό κτίριο αλλά είναι ικανή να αναζωογονήσει μια ολόκληρη περιοχή. Αποτελεί μια ευρύτερη δυναμική, ικανή να ανατρέψει το περιβάλλον δίπλα του.

Elbphilharmonie Hamburg

Herzog & de Meuron

Έκταση: 125.512 m² | Έτος κατασκευής: 1963-66 | Έτος ανακατασκευής – επανόχρησης : 2007-16

Elbphilharmonie Hamburg / Herzog & de Meuron

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα σύγχρονης αρχιτεκτονικής παρέμβασης βιομηχανικού κτιρίου σε πολυχώρο, αποτελεί το έργο των Herzog & de Meuron, Elbphilharmonie στο Αμβούργο. Το έργο βασίστηκε στην υπάρχουσα δομή Kaispeicher, μια πρώην αποθήκη χτισμένη το 1966 από τον αρχιτέκτονα Werner Kallmorgen, η οποία εγκαταλείφθηκε το 2001 λόγω της μείωσης της ανάγκης για αποθηκευτικούς χώρους.⁵⁷ Η ταυτότητα της πόλης, διαμορφώθηκε σε μεγάλο βαθμό από τη βαθιά σχέση της με την θαλάσσια ιστορία και την οικονομική σημασία του λιμανιού.⁵⁸

Η τοποθεσία της στο ιστορικό λιμάνι της πόλης, στην περιοχή HafenCity, προσέφερε τις προϋποθέσεις για μια αρχιτεκτονική αναβάθμιση με ουσιαστικό αστικό αποτύπωμα. Η παρέμβαση των Herzog & de Meuron δεν στόχευε απλώς στην επανάχρηση, αλλά στη δημιουργία ενός πολυλειτουργικού συγκροτήματος με κυρίαρχη χρήση τη μουσική: αίθουσες συναυλιών, εστιατόρια, ξενοδοχείο και δημόσιοι χώροι, όπως η πλατεία με θέα στο λιμάνι. Η ανακαίνιση και η παρέμβαση στο υπάρχον δεν απέβλεπαν στην επανάχρηση του, μόνον, αλλά στην ενδυνάμωση και αναβάθμιση του σε «ένα πλήρες οικιστικό και πολιτιστικό συγκρότημα».⁵⁹

⁵⁷ Heuer, T. & Runde, J. (2021). "The Elbphilharmonie and the Hamburg effect: on the social positioning, identities and system functions of a building and a city". European Planning Studies. 10.1080/09654313.2021.1908232. σελ. 7

⁵⁸ Heuer, T. & Runde, J. (2021). "The Elbphilharmonie and the Hamburg effect: on the social positioning, identities and system functions of a building and a city". European Planning Studies. 10.1080/09654313.2021.1908232. σελ. 6

⁵⁹ Όπως παραθέτουν οι ίδιοι οι αρχιτέκτονες: (2016) <https://www.herzogdemeuron.com/index/projects/complete-works/226-250/230-elbphilharmonie-hamburg.html>

Εικόνα 66,67. Αεροφωτογραφίες από την παλιά αποθήκη και το λιμάνι στα αριστερά και στα δεξιά μετά την παρέμβαση των Herzog & de Meuron. Το υπόβαθρο μένει ίδιο και λειτουργεί ως βάση της νέας κρυσταλλικής μορφής.

Μεγάλο μέρος της ιστορίας του Αμβούργου, βασίζεται στην αλληλεπίδραση της πόλης και του λιμανιού αλλά και της μουσικής. Μια πλούσια μουσική ιστορία, χαρακτηρίζει την πόλη, ως γενεσιουργό σημαντικών συνθετών, που έζησαν και εργάστηκαν στο Αμβούργο.⁶⁰ Έχοντας επίγνωση αυτής της πολιτισμικής κληρονομιάς, ο Jana Marko, στην προσπάθεια να «σώσει» το ιστορικό κτίριο, από την μετατροπή του σε σύγχρονα γραφεία⁶¹, παρουσίασε την πρόταση μιας αίθουσας συναυλιών. Το έργο που σχεδίασαν οι Herzog & de Meuron, θα αποτελούσε «μια από τις ακριβότερες αίθουσες συναυλιών που

⁶⁰ Hawthorne, Christopher. 2017. "How a Former Mexico City Factory Became a Model for Revitalization." *Los Angeles Times*, December 5, 2017.

⁶¹ Twickel, C. (2016). Was vom Aquarium übrig blieb. <https://www.zeit.de/zustimmung?url=https%3A%2F%2Fwww.zeit.de%2Fhamburg%2Fstadtleben%2F2016-11%2Felbphilharmonie-hamburg-aqua-dome-media-city-port>

έχουν κατασκευαστεί ποτέ παγκοσμίως»⁶². Το πρόγραμμα του νέου κτιρίου, πράγματι, περιλαμβάνει χώρους αφιερωμένους στη μουσική όπως η κύρια συναυλιακή αίθουσα ή αίθουσα μουσικής δωματίου, παράλληλα με άλλους χώρους, όπως εστιατόρια, μπαρ, ξενοδοχείο κτλ. αλλά και μια «πλατεία» με θέα στο λιμάνι του Αμβούργου. Ο συνδυασμός διαφόρων αστικών χρήσεων παράλληλα με μια ελκυστική αρχιτεκτονική μορφή, θα έφερνε στο προσκήνιο την έως τώρα παρατημένη δομή και θα δημιουργούσε ένα τοπόσημο της πόλης του Αμβούργου. Η τοποθεσία του, δίπλα στο λιμάνι, θα προσέφερε έναν «φάρο» της σύμπραξης του παλιού και του νέου και θα αποτελούσε από μόνο του, μια νέα αστική περιοχή.⁶³

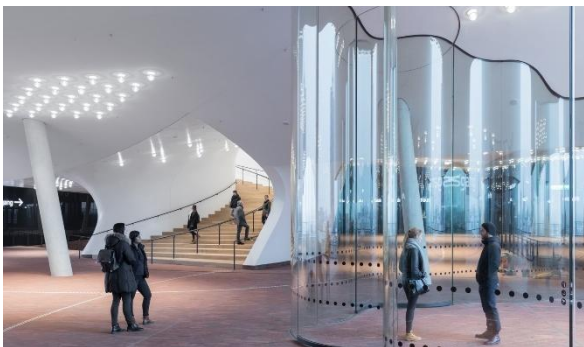
Η έντονη αντίθεση μεταξύ της στιβαρής, τούβλινης βάσης του Kaispeicher και της ελαφριάς, κυματοειδούς γυάλινης υπερκατασκευής που προστέθηκε, συγκροτεί έναν διάλογο μεταξύ παλιού και νέου, αναδεικνύοντας τις μεταβαλλόμενες ανάγκες της πόλης. Η νέα μορφή διαφοροποιείται αισθητικά και λειτουργικά, δημιουργώντας ένα νέο τοπόσημο για το Αμβούργο και συμβάλλοντας στην επανενεργοποίηση της περιοχής. Η ανάγνωση του ως αστική διάταξη, παρομοιασμένη κατακόρυφα, συνιστά μια νέα αντίληψη της πόλης ως δημόσιου χώρου.⁶⁴

Η επιλογή υλικών και η χρήση σύγχρονων τεχνολογιών καθιστούν το κτίριο ένα δημιούργημα που θα μπορούσε να υλοποιηθεί αποκλειστικά στον 21ο αιώνα. Οι γυάλινες όψεις του αποτυπώνουν χωρικές σχέσεις και αντιθέσεις,

⁶² Heuer, T. & Runde, J. (2021). "The Elbphilharmonie and the Hamburg effect: on the social positioning, identities and system functions of a building and a city". European Planning Studies. 10.1080/09654313.2021.1908232. σελ. 7

⁶³ Herzog & Demeuron. (2016). The Elbphilharmonie Hamburg. <https://www.herzogdemeuron.com/index/projects/complete-works/226-250/230-elbphilharmonie-hamburg.html>

⁶⁴ Bruns-Berentelg, J. (2014). "HafenCity Hamburg: Identity, sustainability and urbanity", HafenCity discussion paper, 3, Hamburg: HafenCity Hamburg

Εικόνα 68. Η στέγη έχει σχεδιαστεί ως μια πέμπτη όψη, λευκοί δίσκοι σε δύο μεγέθη έχουν τοποθετηθεί, καλύπτοντας τις κοίλες επιφάνειες και τα στοιχεία υποδομής. **Εικόνα 69.** Το κυματιστό γυάλινο περίβλημα χαρίζει όψεις που αντιδρούν στο νερό και τον ουρανό. **Εικόνα 70.** Η είσοδος γίνεται από την παλιά αποθήκη χωρίς να αλλοιώνονται οι ποιότητες των ανοιγμάτων της. **Εικόνα 71.** Αίθουσα φιλαρμονικής. **Εικόνα 72,73.** Η χρήση του γυαλιού με απόλυτη ευελιξία χαρίζει αντικρουόμενες εικόνες με το παλιό κτίριο ενώ δίνει ξεχωριστές ποιότητες σε κάθε χώρο.

καθώς αντανακλούν το αστικό και θαλάσσιο περιβάλλον, ενισχύοντας την αλληλεπίδραση με το τοπίο. Η σύζευξη της συμπαγούς μορφής του Kaispeicher, με την πολυτελή και κομψή εικόνα του Elbphilharmonie που εναποθέεται στην κορυφή του, αποτελεί «μια γιγαντιαία άρθρωση μεταξύ παλαιού και νέου»⁶⁵. Η προσθήκη ακολουθεί το αποτύπωμα της αρχικής κατασκευής, ενώ η σύνδεση των κατόψεων ενισχύει τη συνέχεια ανάμεσα στις δύο φάσεις του κτιρίου. Ωστόσο, το πλέον χαρακτηριστικό στοιχείο είναι η κυματοειδής, ιριδίζουσα στέγη, η οποία προσδίδει έντονη εικονική ταυτότητα και δημιουργεί ένα νέο σημείο αναφοράς για την πόλη. Μέσω αυτής της σύνθεσης, το έργο αποκτά συμβολική σημασία, ως γέφυρα ανάμεσα στην ιστορική μνήμη και τη σύγχρονη αστική αναγέννηση του Αμβούργου. Επηρέασε την ταυτότητα της πόλης προσδοκώντας να αποτελέσει ακόμα και επίκεντρο διεθνούς ενδιαφέροντος. Το Elbphilharmonie τελικά, κατάφερε με μεγάλη επιτυχία να ενδυναμώσει την παλιά αποθήκη, και ολόκληρο τον γύρω αστικό ιστό.

Συνοψίζοντας, το Elbphilharmonie είχε ως σκοπό την ενδυνάμωση της παλιάς δομής μέσω της νέας προσθήκης των Herzog & de Meuron. Η επιδραστικότητα αυτής της μεθόδου, ειδικά όταν συνδυάζεται με έντονες αντιθέσεις παλιάς και νέας μορφής, σε συνδυασμό με τη στενευμένη τοποθέτηση τους στο χάρτη της πόλης, είναι αδιαμφισβήτητη. Ο έντονος χαρακτήρας του νέου, που εγκαθίσταται στο υπάρχον, προσφέρει μια σύγχρονη εικόνα στην πόλη με πολλαπλές αρχιτεκτονικές εκφράσεις που φέρνει μια νέα πνοή στο αστικό πλέγμα. Θα μπορούσε κανείς να πει πως είναι ένα συνονθύλευμα συνθηκών, που πράγματι ανατρέπει την αξία του παλιού και δημιουργεί ένα δυναμικό περιβάλλον, έναν πυρήνα δραστηριοτήτων και διάδρασης στο λιμάνι της πόλης του Αμβούργου.

⁶⁵ Herzog & de Meuron. Επίσημη ιστοσελίδα: <https://www.herzogdemeuron.com/projects/230-elbphilharmonie-hamburg/>

Les Docks Cité de la Mode et du Design

Jakob + MacFarlane

Έκταση: 14.400 m² | Έτος κατασκευής: 1907 | Έτος ανακατασκευής – επανάχρησης : 2005-08

Les Docks / Jakob + MacFarlane

Το Les Docks αποτελεί ένα παράδειγμα μετατροπής ενός παλαιού αποθηκευτικού συγκροτήματος σε κέντρο μόδας και σχεδιασμού. Αναδεικνύει τις δυνατότητες επαναχρησιμοποίησης βιομηχανικού κτιριακού αποθέματος, σε σύγχρονους πολυλειτουργικούς αστικούς χώρους.

Το αρχικό κτίριο, *Magasins Généraux*, στο 13ο διαμέρισμα του Παρισιού, κατασκευάστηκε το 1907 από τον Georges Morin-Goustiaux και αποτελούσε ένα από τα πρώτα κτίρια με φέροντα οργανισμό από οπλισμένο σκυρόδεμα στο Παρίσι.⁶⁶ Το 2004, η πόλη του Παρισιού πραγματοποίησε ένα διαγωνισμό για την επαναχρησιμοποίηση του κτιρίου, χωρίς να κάνει ωστόσο υποχρεωτική τη διατήρηση του υπάρχοντος, τον οποίο κέρδισε το αρχιτεκτονικό γραφείο Jakob + MacFarlane.⁶⁷ Η παρέμβασή τους διατηρούσε τον φέροντα οργανισμό και τον χρησιμοποιούσε ως θεμέλιο της, ενώ μια μεταλλική και γυάλινη "επιδερμίδα" σε έντονο πράσινο χρώμα, έτρεχε σε όλο το μήκος της παλιάς αποθήκης, λειτουργώντας ως δημόσιο μονοπάτι κατά μήκος της όψης και συνδέοντας το επίπεδο του ποταμού με την οροφή του κτιρίου, εμπνευσμένο από τη ροή του Σηκουάνα.⁶⁸ Το νέο περίβλημα, λειτουργεί προστατευτικά για την προϋπάρχουσα κατασκευή, ενώ ταυτόχρονα προσδίδει επιπλέον χώρους, οι οποίοι αξιοποιούνται για τη διαμόρφωση χώρων

⁶⁶ Επίσημη ιστοσελίδα του γραφείου αρχιτέκτονες Jakob + MacFarlane:

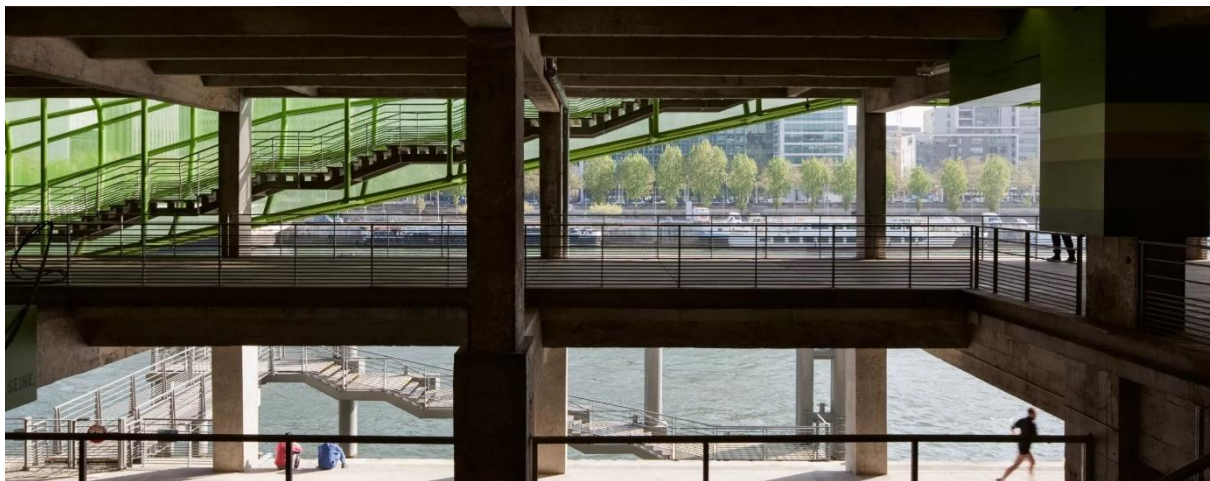
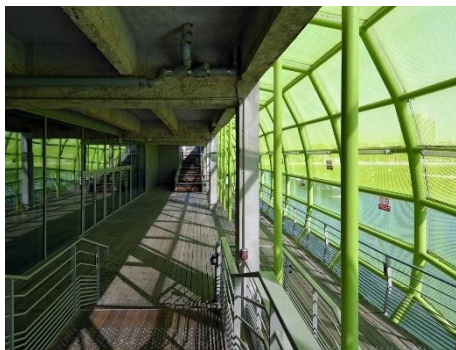
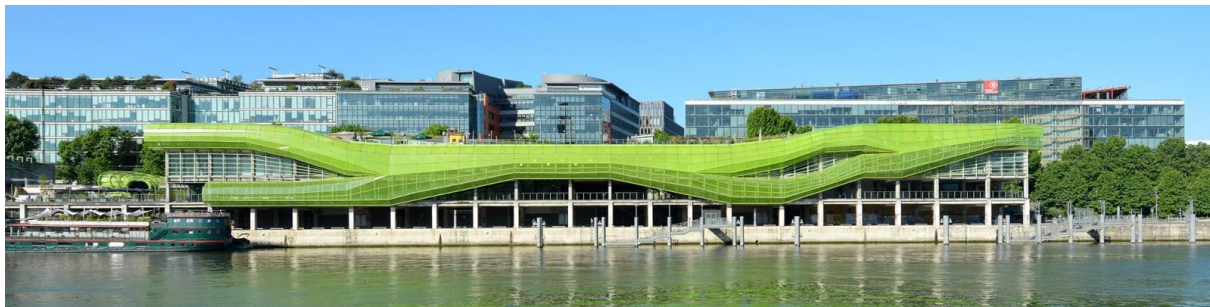
<https://jakobmacfarlane.com/fr/projets/architecture/les-docks-cite-de-la-mode-et-du-design>, τελευταία προβολή 13 Απριλίου 2025

⁶⁷ "Les Docks – Cité de la Mode et du Design." Le Journal des Arts,

<https://www.lejournaldesarts.fr/lieu/les-docks-cite-de-la-mode-et-du-design-11457>.

Πρόσβαση στις 13 Απριλίου 2025

⁶⁸ Toura, Varvara. (2025). The Preservation of Industrial Heritage as a Form of Urban Resilience. The Case Studies of Ile-de-Nantes and Docks-de-Seine. 21. 231–248. 10.13135/2385-1945/11630.

Εικόνα 74. Κύρια όψη από το Σηκουάνα. **Εικόνα 75,76.** Ενδιάμεσοι χώροι μεταξύ τις παλιάς δομής σκυροδέματος και της νέας μεταλλική πράσινης επιδερμίδας. **Εικόνα 77.** Είσοδος από τον πεζόδρομο. **Εικόνα 78.** Φωτογραφία εσωτερική της δομής που φαίνεται ο τρόπος που λειτουργεί η νέα δομή στην παλιά οπτικά και λειτουργικά.

κυκλοφορίας του συγκροτήματος.⁶⁹ Ο παραμετρικός σχεδιασμός του, έρχεται σε απόλυτη ανισορροπία με την στιβαρή δομή της παλιάς αποθήκης και λειτουργεί σαν «μια σύγχρονη προσθήκη που μοιάζει με μόσχευμα πάνω σε μια δομή του ορθολογιστικού μοντερνισμού»⁷⁰.

Το εξωτερικό περίβλημα, εκτός από χώρους όμως, δίνει και μια ξεχωριστή όψη. Το μοναδικό έντονο χρώμα του, και η ξεχωριστή ρευστότητά του στο παριζιάνικο τοπίο, λειτουργεί τοποσημιακά για την περιοχή και προσελκύει τον περιπατητή να το εξερευνήσει. Ένας χώρος ανοιχτός στους πολίτες, ένα μέρος για εσωτερικούς και εξωτερικούς περιπάτους. Το φυτεμένο δώμα, σχεδιασμένο από τον Michel Desvignes, ανοίγει μια ακόμα δυνατότητα στάσης και θέας στον Σηκουάνα. Η παλιά αποθήκη μετατρέπεται σε έναν χώρο για επίσκεψη και εξερεύνηση. Οι νέες χρήσεις του κτιρίου περιλαμβάνουν λειτουργίες εκθεσιακού χώρου, το Γαλλικό Ινστιτούτο Μόδας (IFM), στούντιο, καταστήματα, εστιατόρια και χώρους εκδηλώσεων. Η πολυλειτουργικότητα, ενισχύει την κοινωνική και πολιτιστική ζωή της περιοχής, καθιστώντας το κτίριο έναν ζωντανό κόμβο δραστηριοτήτων.

Η επαναχρησιμοποίηση του Les Docks εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της αστικής αναζωογόνησης της περιοχής Rive Gauche του Παρισιού. Η παρέμβαση αυτή συνέβαλε στην αναβάθμιση της περιοχής, προσελκύοντας νέες επιχειρήσεις και επισκέπτες. Η επιτυχία του έργου έγκειται στην ικανότητα να διατηρήσει την πρότερη ταυτότητα του κτιρίου, ενώ ταυτόχρονα ενσωματώνει σύγχρονες πολλαπλές λειτουργίες που ανταποκρίνονται στις ανάγκες της πόλης και των κατοίκων της.

⁶⁹ Slessor, Catherine. "In the Open Air: Jakob + Macfarlane on the Docks de Paris." *The Architectural Review*, 17 Φεβρουαρίου 2009, <https://www.architectural-review.com/buildings/in-the-open-air-jakob-macfarlane-on-the-docks-de-paris>. Πρόσβαση στις 13 Απριλίου 2025.

⁷⁰ Jean-Louis Cohen (2006) «a contemporary grafting on a rationalist structure»

FRAC Nord-Pas de Calais

Lacaton & Vassal

Έκταση: 11.129 m² | Έτος κατασκευής: 1947 | Έτος ανακατασκευής – επανάχρησης : 2013

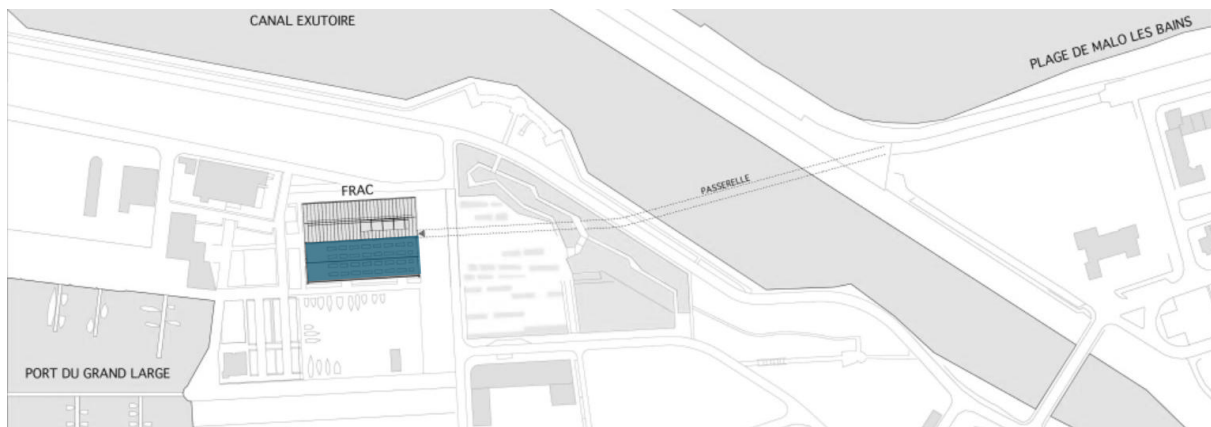
FRAC Dunkerque / Lacaton & Vassal

Το παράδειγμα που θα αναλυθεί, αφορά τη μετατροπή ενός βιομηχανικού κτιρίου σε ένα πολυχρηστικό χώρο τέχνης. Το Halle AP2 πρόκειται για μια παλιά ναυπηγική αποθήκη που χρησιμοποιούνταν ως εγκατάσταση αποθήκευσης και συντήρησης πλοίων στη Δουνκέρκη. Ο δήμος της Δουνκέρκης προσπαθεί να δημιουργήσει στενότερους δεσμούς μεταξύ του πρώην βιομηχανικού λιμανιού και του αστικού ιστού της, και η μονάδα AP2 αποτελεί ένα από τα τελευταία αποθέματα της γαλλικής ναυπηγικής βιομηχανίας, αφού σχεδόν όλες οι παλιές βιομηχανικές εγκαταστάσεις έχουν κατεδαφιστεί. Το 2009 διεξήγαγε έναν αρχιτεκτονικό διαγωνισμό προκειμένου να επιτύχει αυτό το στόχο με τη μεταφορά του Fonds Régional d'Art Contemporain Nord-Pas de Calais (FRAC)⁷¹ στην αίθουσα του βιομηχανικού κτηρίου AP2.⁷²

Ζητούμενο του διαγωνισμού ήταν η μετατροπή του κτιρίου για να φιλοξενήσει τις νέες χρήσεις έκθεσης και συλλογής τέχνης για το FRAC. Στο πλαίσιο της επανάχρησης και της αναζωογόνησης του χώρου, το αρχιτεκτονικό γραφείο Lacaton & Vassal, το οποίο κέρδισε το διαγωνισμό, έφερε μια λύση ικανή να

⁷¹ "Fonds Régional d'Art Contemporain" (Περιφερειακό Ταμείο Σύγχρονης Τέχνης) στη Γαλλία. Πρόκειται για ένα δίκτυο από οργανισμούς που δημιουργήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1980 με στόχο την προώθηση της σύγχρονης τέχνης σε τοπικό επίπεδο σε όλη τη Γαλλία. Κάθε περιοχή της Γαλλίας έχει το δικό της FRAC, που λειτουργεί ως ένα κέντρο για τη συλλογή, την παρουσίαση και την εκπαίδευση γύρω από τη σύγχρονη τέχνη. Το δίκτυο των FRAC έχει συμβάλει σημαντικά στην ανάπτυξη της σύγχρονης τέχνης στη Γαλλία και στην προώθηση της τέχνης και της κουλτούρας σε περιφερειακό επίπεδο.

⁷² AMC, "FRAC Nord-Pas-de-Calais – Lacaton & Vassal, nominé à l'Équerre d'argent 2014," AMC – Le Moniteur Architecture, November 2014, <https://www.amc-archi.com/photos/frac-nord-pas-de-calais-lacaton-vassal-nomine-a-l-equerre-d-argent-2014,994/frac-nord-pas-de-calais-lacat.1>

Εικόνα 43. Γενικό τοπογραφικό από τους Lacaton & Vassal. Με μπλε είναι η καινούργια προσθήκη ενώ με γκρι το υπάρχον βιομηχανικό κτίριο. Στο σχέδιο φαίνονται τα σημεία που ενώνει η πεζογέφυρα και πώς οδηγεί «μέσα» στη δομή.

Εικόνα 44,45. Αριστερά φαίνεται μια αεροφωτογραφία του Halle AP2 πριν την παρέμβαση και δεξιά μια απεικόνιση των Lacaton & Vassal με το FRAC καθώς την δημόσια πεζογέφυρα όπως θα περνάει μέσα από την νέα δομή τους.

ανανεώσει με τον πιο βιώσιμο τρόπο την παλιά αποθήκη.⁷³ Αντιτιθέμενοι στο να παρέμβουν εσωτερικά της παλιάς αίθουσας και να τη συμπληρώσουν με χώρους μουσείου, όπως όριζε ο διαγωνισμός, αποφάσισαν να αφήσουν κενό το ιστορικό βιομηχανικό μνημείο καθώς υποστηρίζουν πως μια τέτοια διαδικασία θα το ακρωτηρίαζε.⁷⁴

Το Halle AP2 είναι ένα μοναδικό αντικείμενο στην περιοχή. Ο εσωτερικός του όγκος είναι τεράστιος, φωτεινός και εντυπωσιακός. Οι δυνατότητες χρήσης του ως έχει, είναι εξαιρετικές και μια παρέμβαση στο εσωτερικό του θα το κατακερμάτιζε. Έτσι, οι αρχιτέκτονες στην πρότασή τους διατήρησαν ανέπαφη την αίθουσα, αντιλαμβάνόμενοι τις συμβολικές δυνατότητες του υπολειμματικού κτιρίου ναυπηγείων στην πόλη και πρόσθεσαν ένα νέο κτίριο που λειτουργεί ως αντανάκλαση του αρχικού, επαναλαμβάνοντας τη γεωμετρία και τις αναλογίες του, ώστε να στεγάσουν το ζητούμενο κτιριακό πρόγραμμα.

Απαλλαγμένοι από τους περιορισμούς της μετατροπής του υπάρχοντος, οι αρχιτέκτονες του έργου διαμόρφωσαν τον νέο όγκο χωρίς περιορισμούς. Έτσι, επέλεξαν να κάνουν έναν διπλασιασμό, με άλλα λόγια μια δεύτερη αίθουσα, ίδιας ογκοπλασίας και ίδιας διάστασης, που θα ακουμπήσει στο υπάρχον. Το νέο κτίριο, πλάτους 25 μέτρων, ύψους 35 μέτρων και μήκους 70 μέτρων, είναι ελαφρύ, ξεχωρίζει από το παλιό και αντιπαρατίθεται δίπλα του με στόχο να το αναδείξει και όχι να το ανταγωνιστεί. Η επανάληψη αυτή, για τους αρχιτέκτονες είναι ένας διάλογος μεταξύ των κτιρίων. Αυτό συμβαίνει αφενός μέσα από την αναμέτρηση ενός καλλιτεχνικού προγράμματος με έναν τεράστιο κενό χώρο και αφετέρου μέσα από την επανενεργοποίηση ενός κομματιού βιομηχανικής αρχιτεκτονικής το οποίο αντιτίθεται στις πρακτικές των γύρω νεοσύστατων

⁷³ Lacaton, Anne, and Jean-Philippe Vassal. 2013. "Project Statement: FRAC Dunkerque." Accessed June 2025. <https://www.lacatonvassal.com>

⁷⁴ Lacaton, Anne, and Jean-Philippe Vassal. 2013. "Project Statement: FRAC Dunkerque." Accessed June 2025. <https://www.lacatonvassal.com>

κτιρίων.⁷⁵ Έτσι ο νέος όγκος υπογραμμίζει τη σημαντικότητα της ταυτότητας της αίθουσας Halle AP2 και ταυτόχρονα, έχει λειτουργικά πλεονεκτήματα και προσφέρει μεγαλύτερους χώρους.

Παρεκκλίνοντας για μια ακόμη φορά από τα ζητούμενα που έθετε ο διαγωνισμός, οι αρχιτέκτονες συμπεριέλαβαν την πεζογέφυρα - που προηγουμένως είχε σχεδιαστεί να ακουμπάει κατά μήκος ολόκληρης της πρόσοψης του Halle AP2 από τη μεριά της θάλασσας και το συνέδεε με το παραλιακό μέτωπο Malo-les-Bains - προκειμένου να διατρέχει την νέα προσθήκη. Η δημόσια πεζογέφυρα, γίνεται ένας διάδρομος που διατρυπά την νέα κατασκευή δίνοντας ύπαρξη σε έναν καλυμμένο διάδρομο εσωτερικά. Με αυτόν τον τρόπο, ο επισκέπτης διασχίζοντάς τον, θα έρχεται αντιμέτωπος με το δίπολο μιας 'διάφανης' αίθουσας τέχνης και της θέας του παλαιού βιομηχανικού όγκου.

Οι υλικότητες παίζουν διπλό ρόλο σε αυτό το έργο. Από τη μία η διαφάνεια του κελύφους της προσθήκης, εμφανίζει τον σκελετό και αποκαλύπτει της λειτουργίες που πραγματοποιούνται μέσα σε αυτό, κάνοντας το να μοιάζει με μια μηχανή συγκέντρωσης τέχνης και διαφοροποιώντας το εντελώς από την βαριά και συμπαγή προϋπάρχουσα δομή.⁷⁶ Η προσθήκη, κατασκευασμένη δομικά από σκυρόδεμα, στο πλαίσιο συνύπαρξης με την αίθουσα AP2, καλύπτεται με διάφανα panels , χαρίζοντας μια απευθείας σύνδεση εσωτερικού και εξωτερικού χώρου. Αφήνει ανοιχτές θέες στον εσωτερικό καλλιτεχνικό πλούτο εγείροντας το ενδιαφέρον να το επισκεφτείς.

⁷⁵ FRAC Nord-Pas de Calais. 2013. "FRAC Grand Large – AP2 Dunkirk." Accessed June 2025. <https://www.fracnordc.fr>

⁷⁶ FRAC Nord-Pas de Calais. 2013. "FRAC Grand Large – AP2 Dunkirk." Accessed June 2025. <https://www.fracnordc.fr>

Από την άλλη, οι αρχιτέκτονες, πιστοί στο βιοκλιματικό σχεδιασμό, χρησιμοποιούν υλικά που εξασφαλίζουν θερμική και υγρομετρική⁷⁷ διαχείριση των χώρων. Ένα από τα βασικά υλικά που χρησιμοποιούν εξωτερικά, για το κέλυφος της κατασκευής, είναι το ETFE (Ethylene Tetrafluoroethylene) ένα ελαφρύ, ανθεκτικό και ευέλικτο διαφανές υλικό. Ζυγίζοντας περίπου 1% του βάρους του γυαλιού, είναι ανθεκτικό στις καιρικές συνθήκες, την υπεριώδη ακτινοβολία και τη χημική διάβρωση και δεν φθείρεται με καταπονήσεις, όπως το χαλάζι, ο άνεμος και οι σεισμοί.⁷⁸ Η διαφάνειά του, επιτρέπει στο φυσικό φως να περάσει μέσα από αυτό, δημιουργώντας ένα φωτεινό και ευχάριστο εσωτερικό χώρο. Τέλος, το υλικό αυτό είναι ανακυκλώσιμο και απαιτεί ελάχιστη συντήρηση. Η λεία επιφάνειά του αποτρέπει τη συσσώρευση σκόνης και ρύπων, καθιστώντας τον καθαρισμό του εύκολο.

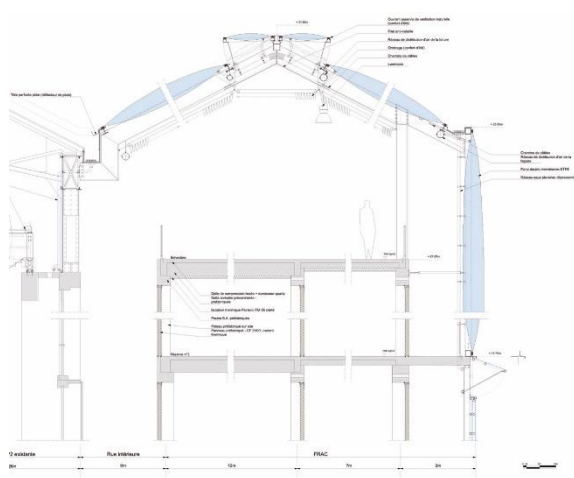
Μέσα από αυτό το μονωμένο κέλυφος, τοποθετούνται προκατασκευασμένες μονάδες που συνθέτουν τους χώρους έκθεσης, από πολυανθρακικά panels. Είναι ένα διαδεδομένο υλικό σε τέτοιες κατασκευές και διακρίνεται για την ανθεκτικότητά, την ευελιξία και τις θερμομονωτικές του ιδιότητες. Το υλικό αυτό, ένα θερμοπλαστικό πολυμερές, μοιάζει αρκετά με το γυαλί, διαθέτει 90% διαφάνεια, αλλά όπως και το ETFE είναι πολύ πιο ελαφρύ και ανθεκτικό. Το βασικό του χαρακτηριστικό ωστόσο είναι η θερμομόνωση -λόγω της πολυκυψελωτής δομής του- που μειώνει τη θερμική μεταφορά και διατηρεί μια σταθερή θερμοκρασία στο εσωτερικό των κτιρίων. Τα panels είναι εύκολα στην εγκατάστασή τους, καθώς μπορούν να κοπούν εύκολα και να διαμορφωθούν σε ποικίλες μορφές ενώ η μεταφορά τους είναι εξίσου εύκολη, γεγονός που τα

⁷⁷ Υγρομετρική διαχείριση είναι η πρακτική ισορροπίας της υγρασίας ενός χώρου, καθώς και της περιεκτικότητας του σε υδατμούς.

⁷⁸ ETFE Institute. 2020. "ETFE in Architecture: Material Properties." Accessed June 2025. <https://www.etfe-institute.org/material-guide>

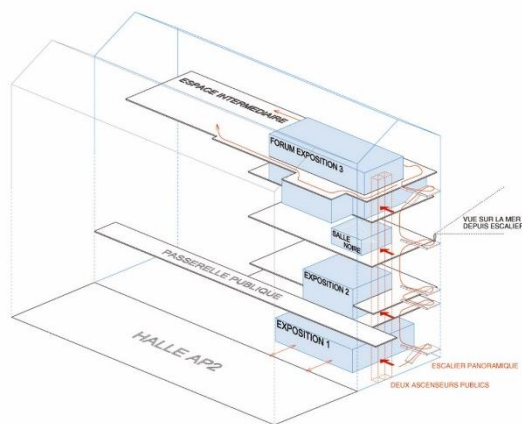
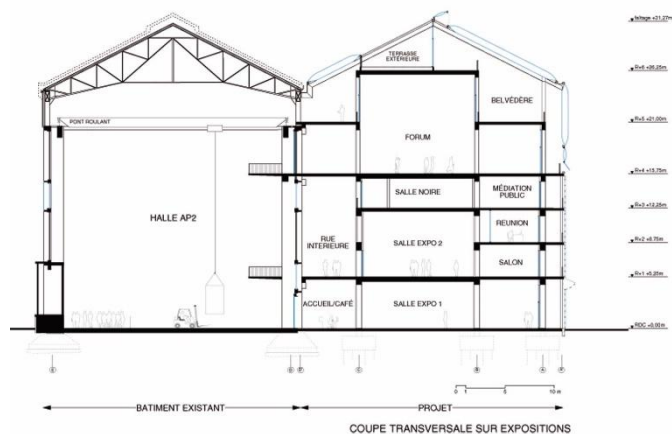
Εικόνα 46. Βόρεια όψη. Νέα κατασκευή με περίβλημα μεταλλικού σκελετού επενδεδυμένο με πάνελ ETFE.

Εικόνα 47. Αριστερά φωτογραφία από το ανώτερο σημείο του νέου μουσείου, όπου φαίνονται στην οροφή και περιμετρικά η διαφάνεια του υλικού - πάνελ ETFE – τόσο εξωτερικά, όπως στην εικόνα από πάνω, όσο και εσωτερικά χαρίζοντας θέες σε όλη την γύρω περιοχή και το πλησίον βιομηχανικό κτίριο. **Εικόνα 48.** Σχέδια εφαρμογής με λεπτομέρειες τόσο για τα υλικά όσο και για τη συναρμογή τους. Στο σχέδιο φαίνεται και το σύστημα φυσικού αερισμού.

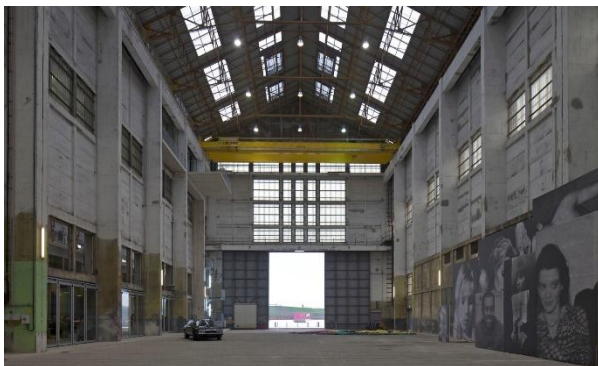
καθιστά μια οικονομική λύση. Τέλος, έχουν καλή απόδοση σε πυρκαγιές, αφού είναι βραδύκαυστα. Όλα τα υλικά που επιλέχθηκαν από τους Lacaton & Vassal, αποτελούν ανθεκτικές, ευέλικτες και οικονομικές επιλογές. Προσφέρουν θερμομόνωση, προστασία και διαφάνεια όταν αυτό επιλέγεται για φυσικό φωτισμό, δημιουργώντας ένα ελεγχόμενο μικρόκλιμα εσωτερικά.⁷⁹

Το νέο κτίριο αποτελείται από το περίβλημα, ένα βιοκλιματικό κέλυφος, τους κυρίως εκθεσιακούς χώρους, προκατασκευασμένες δομές και ζώνες κυκλοφορίας και κίνησης, με κυριότερη αυτή μεταξύ του παλιού κτιρίου και της νέας προσθήκης ως συνέχεια της πεζογέφυρας. Οι επισκέπτες εισέρχονται στο ισόγειο από τα ανατολικά μέσω μιας αυλής ή στον πρώτο όροφο μέσω της γέφυρας. Η υπάρχουσα αίθουσα διατηρείται και συνεργάζεται με το FRAC, προσφέροντας χώρους επέκτασης για τις προσωρινές εκθέσεις του, είτε ακόμα και για διαδικασίες δημιουργίας έργων μεγάλης κλίμακας. Ωστόσο, υπάρχει και

Εικόνα 49. Τομή εγκάρσια, με το παλιό και το νέο κτίριο. **Εικόνα 50.** Αξονομετρικό με διάγραμμα κυκλοφορίας.

⁷⁹ Lacaton & Vassal. 2021. Free Space: Architecture Without Demolition. Paris: HYX Editions.

Εικόνα 51,52. Οι δύο πρώτες φωτογραφίες είναι από τους εσωτερικούς χώρους του νέου μουσείου FRAC.
Εικόνα 53,54. Οι δύο μεσαίες φωτογραφίες είναι από τις ενδιάμεσες συνδέσεις – συνομιλία παλιάς και νέας δομής.
Εικόνα 55,56. Οι δύο τελευταίες είναι από τον εσωτερικό χώρο του Halle AP2 όπως χρησιμοποιείται σήμερα.

δυνατότητα πολιτιστικών δράσεων της κοινότητας. Η λειτουργία κάθε κτιρίου διαχωρίζεται και την ίδια στιγμή συνδυάζεται. Η νέα αρχιτεκτονική προσέγγιση της αίθουσας και η ποιότητα της νέας προσθήκης, συνδυάζονται συνεχώς.

Οι Lacaton & Vassal κάνουν τις ελάχιστες και ταυτόχρονα επαρκείς παρεμβάσεις, στρατευμένες προκειμένου να βελτιστοποιήσουν τις υπάρχουσες συνθήκες συγχρόνως με έναν χαμηλό προϋπολογισμό που επιτρέπει την υλοποίηση μεγαλύτερων χώρων. Ο πολλαπλασιασμός που πραγματοποιούν συντελεί στην απόλυτη χωρική προσφορά, διευρύνει το πεδίο των δυνατοτήτων και προσφέρει διπλάσια τετραγωνικά μέτρα από τα αναμενόμενα με τον ίδιο προϋπολογισμό. Το έργο αποτελεί παράδειγμα βιώσιμης επανάχρησης, διατηρώντας την υπάρχουσα δομή και μειώνοντας τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις που θα προκύπταν από την κατεδάφιση και την κατασκευή του εξαρχής και αποτελώντας πλέον μέρος της κληρονομιάς της Δουνκέρκης ως μέρος της νέας πολιτιστικής ταυτότητας της πόλης, συνδυάζοντας την ιστορία με τη σύγχρονη καλλιτεχνική έκφραση.

Συγκριτική ανάλυση

Η επανάχρηση των υφιστάμενων κτιριακών δομών αποτελεί μια σύνθετη αρχιτεκτονική πρακτική που διαμορφώνεται από τις κοινωνικές, ιστορικές και περιβαλλοντικές ανάγκες του εκάστοτε πλαισίου. Η παρούσα ενότητα επιχειρεί να αναλύσει συγκριτικά τα παραδείγματα επανάχρησης που παρουσιάστηκαν στην εργασία, ταξινομημένα σε τρεις βασικές κατηγορίες: τις κατοικίες, τα βιομηχανικά κτίρια και τους πολυλειτουργικούς χώρους. Στόχος είναι να αναδειχθούν οι ομοιότητες και οι διαφορές μεταξύ τους, να εντοπιστούν οι πιο αποδοτικές πρακτικές, καθώς και τα αποτελέσματα που παράγει η κάθε προσέγγιση σε κοινωνικό, αρχιτεκτονικό και περιβαλλοντικό επίπεδο.

Στην κατηγορία των κατοικιών εντάσσονται έργα όπως το “Transformation of 530 Dwellings” των Lacaton & Vassal, ο Πύργος Νερού στο Jaegersborg της Δανίας και η ανακαίνιση της πολυκατοικίας από το Studio Macola. Τα παραδείγματα αυτά μοιράζονται έναν σαφή κοινωνικό προσανατολισμό: προτεραιότητα δίνεται στη διατήρηση των υφιστάμενων κοινοτήτων και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, χωρίς ριζικές παρεμβάσεις που θα διατάρασσε τη σχέση τους με τον χώρο. Ειδικότερα στο έργο των Lacaton & Vassal, η αρχιτεκτονική στρατηγική βασίστηκε στην ήπια αναβάθμιση των κτιρίων μέσω της προσθήκης νέων χώρων και της ενεργειακής αναβάθμισης, χωρίς την εκκένωση των κατοικιών. Οι παρεμβάσεις είναι χαμηλής έντασης, σε κάποιες περιπτώσεις αναστρέψιμες, και στοχεύουν στην ενδυνάμωση της καθημερινής εμπειρίας κατοίκησης.

Σε αντίθεση με τις κατοικίες, τα βιομηχανικά κτίρια προσφέρουν μεγαλύτερη ελευθερία στην αρχιτεκτονική έκφραση, γεγονός που αντανακλάται στα παραδείγματα του Laguna Collaborative Space, του Gasometer City και του Dexamenes Seaside Hotel. Σε αυτά, παρατηρείται μια σαφώς πιο εκφραστική

και σχεδόν «γλυπτική» προσέγγιση, η οποία ενσωματώνει τη φθορά, την υλικότητα και τη μνήμη ως ενεργά σχεδιαστικά εργαλεία. Η επανάχρηση εδώ μετασχηματίζει κελύφη που έχουν απολέσει τη χρηστική τους αξία σε χώρους πολιτισμού, φιλοξενίας ή εμπορίου, διατηρώντας ωστόσο την ιστορική και συμβολική τους ταυτότητα. Η περίπτωση του Laguna Collaborative Space, για παράδειγμα, αναδεικνύει τη δυναμική σύγκρουση παλιού και νέου, καθώς, οι σύγχρονες προσθήκες εναρμονίζονται με το «ταλαιπωρημένο» αρχικό κέλυφος δημιουργώντας έναν διάλογο ανάμεσα στη βιομηχανική μνήμη και τη σύγχρονη αισθητική.

Από την άλλη, τα παραδείγματα πολυλειτουργικών χώρων, όπως το Elbphilharmonie στο Αμβούργο, οι Docks de Paris και το FRAC Nord-Pas de Calais, επιδιώκουν μια αστική, εξωστρεφή και κοινωνικά δυναμική επανάχρηση. Η αρχιτεκτονική εδώ δεν περιορίζεται στη διατήρηση της κατασκευής, αλλά δρα ριζικά μετασχηματιστικά: επαναπροσδιορίζει τον κοινωνικό ρόλο του κτιρίου, εντάσσοντάς το ξανά στο κέντρο της δημόσιας ζωής. Οι επεμβάσεις αυτές χαρακτηρίζονται από υψηλή ένταση, συχνά δημιουργώντας νέες, οραματικές μορφές που υπερβαίνουν τον αρχικό φορέα. Ειδικότερα το Elbphilharmonie αποτελεί εμβληματικό παράδειγμα: μια νέα, εμβληματική αρχιτεκτονική μορφή «κάθεται» πάνω στο παλιό κτίσμα, δημιουργώντας ένα νέο τοπόσημο που συμβολίζει την αναγέννηση μιας πρώην υποβαθμισμένης περιοχής.

Η σύγκριση των παραδειγμάτων αυτών αποκαλύπτει σημαντικές διαφορές στην προσέγγιση. Στις κατοικίες κυριαρχεί η κοινωνική ευαισθησία και η χαμηλής έντασης αρχιτεκτονική πράξη, που ενισχύει τη βιωσιμότητα και τη συνέχεια. Αντιθέτως, στα βιομηχανικά κελύφη και στους πολυλειτουργικούς χώρους εντοπίζεται μεγαλύτερη σχεδιαστική ελευθερία, με παρεμβάσεις που κινούνται από τη διακριτική ενσωμάτωση έως τη ριζική αναδόμηση. Επιπλέον, παρατηρούνται διαφοροποιήσεις στη στάση απέναντι στην ιστορικότητα: ενώ κάποια έργα (όπως το Dexamenes) διατηρούν τον αυθεντικό χαρακτήρα

σχεδόν ανέπαφο, άλλα, όπως οι Les Docks de Paris χρησιμοποιούν το υπάρχον ως απλή αφετηρία για ένα εντελώς νέο, πολυσύνθετο σύστημα χρήσεων.

Ένα ακόμη κρίσιμο σημείο διαφοροποίησης είναι ο βαθμός ενσωμάτωσης της τοπικής κοινωνίας. Οι επεμβάσεις σε κατοικίες λειτουργούν «από μέσα», στηρίζοντας τις υπάρχουσες κοινότητες. Στον αντίποδα, πολλές επαναχρησιμοποιήσεις σε βιομηχανικά ή κεντρικά αστικά συγκροτήματα συνοδεύονται από διαδικασίες εξευγενισμού, οι οποίες μπορεί να αναβαθμίζουν οικονομικά την περιοχή, αλλά συχνά αλλοιώνουν τον κοινωνικό ιστό.

Παρά τις διαφοροποιήσεις αυτές, κοινός τόπος όλων των επεμβάσεων παραμένει η βαθιά πεποίθηση ότι η διατήρηση και η ενεργοποίηση των υπαρχουσών δομών αποτελεί ουσιαστικό εργαλείο βιώσιμου σχεδιασμού, πολιτισμικής συνέχειας και κοινωνικής ανθεκτικότητας. Η επανάχρηση δεν αντιμετωπίζεται απλώς ως οικονομική ή τεχνική λύση, αλλά ως μια εναλλακτική προσέγγιση που επιδιώκει να ενισχύσει την ποιότητα του δομημένου περιβάλλοντος, να μειώσει το ενεργειακό και υλικό αποτύπωμα και να διατηρήσει ζωντανές τις αφηγήσεις του παρελθόντος.

Οι πιο αποδοτικές πρακτικές εντοπίζονται εκεί όπου η αρχιτεκτονική παρέμβαση σέβεται την κλίμακα, τον χαρακτήρα και την ιστορικότητα του κτιρίου, ενώ παράλληλα επιτρέπει τη λειτουργική του προσαρμογή στις ανάγκες του παρόντος. Η ενσωμάτωση βιώσιμων τεχνολογιών και η αξιοποίηση της υφιστάμενης υλικότητας ως δημιουργικού μέσου, συνθέτουν ένα σταθερό μοτίβο επιτυχίας. Εξίσου σημαντική είναι και η τοπική προσέγγιση: εκεί όπου η επανάχρηση ενσωματώνεται στο κοινωνικό σύνολο, στηρίζοντας τις υπάρχουσες κοινότητες ή ενδυναμώνοντας νέες μορφές συλλογικότητας, το τελικό αποτέλεσμα παρουσιάζει αυξημένη κοινωνική αποδοχή και λειτουργική ανθεκτικότητα.

Συνοψίζοντας, η συγκριτική ανάλυση των παραδειγμάτων αποδεικνύει ότι η επανάχρηση δεν αποτελεί μία ενιαία, μονοσήμαντη αρχιτεκτονική πρακτική, αλλά ένα σύνολο ευέλικτων στρατηγικών που ορίζονται από το είδος του κτιρίου, τη χρήση, την τοπική ιστορική και κοινωνική συνθήκη, καθώς και από την αρχιτεκτονική πρόθεση. Ωστόσο, κάτω από την επιφανειακή ποικιλία, η επανάχρηση εκφράζει ένα κοινό αίτημα: τη δυνατότητα της αρχιτεκτονικής να παράγει μέλλον μέσα από το παρελθόν — όχι μέσω της ρήξης, αλλά μέσω της συνέχειας.

Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, η παρούσα έρευνα εξετάζει την επανάχρηση του υπάρχοντος κτιριακού αποθέματος ως μια αρχιτεκτονική, κοινωνική και περιβαλλοντική πρακτική με ιδιαίτερη σημασία στη σύγχρονη εποχή ενώ παράλληλα και ως στρατηγική αντιμετώπισης της φθοράς και της απαξίωσης του κτιριακού αποθέματος, αναδεικνύοντάς την όχι απλώς ως τεχνική παρέμβαση, αλλά ως συνειδητή αρχιτεκτονική και κοινωνική επιλογή. Μέσα από μια ιστορική, θεωρητική και εφαρμοσμένη ανάλυση, αναδεικνύεται ο ρόλος της επανάχρησης όχι μόνο ως τεχνική λύση, αλλά και ως πολιτισμική στάση απέναντι στον χρόνο και τη βιωσιμότητα των πόλεων.

Τα παραδείγματα που αναλύθηκαν μας αποκαλύπτουν πώς η επανάχρηση συμβάλλει στην αναβάθμιση του χώρου, στην ενίσχυση της βιωσιμότητας και στην αναζωογόνηση του αστικού ιστού, θέτοντας ωστόσο ερωτήματα, για το πραγματικό της κόστος, την κοινωνική της στόχευση και επίδραση καθώς και την ηθική της αξία. Το θεμελιώδες ερώτημα αφορά την αξία της επανάχρησης. Είναι τελικά μια αρχιτεκτονική πρακτική που μπορεί να αποφέρει αλλαγές στις σύγχρονες πόλεις;

Η επανάχρηση δεν συνεπάγεται απλώς αλλαγή χρήσης, αλλά αλλαγή ουσίας. Μέσα από κατάλληλες επεμβάσεις —δομικές, ενεργειακές, αρχιτεκτονικές— η αξία ενός κτιρίου μπορεί να ενισχυθεί πολλαπλά. Παραδείγματα όπως το συγκρότημα γραφείων της Nike στην Ολλανδία και το εργοστάσιο της Ford στο Michigan (William McDonough), δείχνουν πως μια παλαιά κατασκευή μπορεί να μετατραπεί σε σημείο αναφοράς τόσο ενεργειακά όσο και ποιοτικά, μέσω καινοτόμων τεχνικών, υλικών, συστημάτων φυσικού φωτισμού, αερισμού, πράσινων ενεργειών. Το ίδιο συμβαίνει και στην αρχιτεκτονική υπόσταση, με παραδείγματα όπως η φιλαρμονική του

Αμβούργου (Elbphilharmonie Hamburg) να αποτελεί πρότυπο μετατροπής και επανάχρησης, με κύριο χαρακτηριστικό τη ριζική μεταμόρφωση της από μια βιομηχανική αποθήκη σε ένα τοπόσημο της πόλης και της αρχιτεκτονικής.

Παράλληλα, η προσέγγιση των Lacaton & Vassal υπογραμμίζει τη σημασία της κοινωνικής διάστασης στην επανάχρηση. Τα έργα τους σε κοινωνικές κατοικίες δεν αναβαθμίζουν απλώς τον χώρο, αλλά και τη ζωή των κατοίκων, ενισχύοντας την ανθρώπινη σύνδεση με το αστικό περιβάλλον. Όλα αυτά υποδεικνύουν την κοινωνική ευαισθησία της επανάχρησης ως έναν τρόπο επανασχεδιασμού χώρων με επίκεντρο τον άνθρωπο.

Η αναβάθμιση είναι ένας από τους βασικούς στόχους της επανάχρησης. Αστικά ακίνητα που αναβαθμίζονται σε λειτουργικούς χώρους, ιδιωτικούς ή δημόσιους, συχνά συμπαρασείρουν ακούσια ή μη το περιβάλλον τους. Πολλές φορές η εφαρμογή μιας τέτοιας ενέργειας πυροδοτεί έναν πυρήνα ανάπτυξης ολόκληρης της περιοχής. Η ανάπτυξη με γνώμονα ένα ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα είναι θεμιτή και γίνεται η αφορμή για νέες συνθήκες κατοίκησης του αστικού περιβάλλοντος. Όμως, σε τέτοιες περιπτώσεις παρατηρείται το φαινόμενο του «εξευγενισμού» (gentrification) καθώς η αύξηση της ζήτησης ή η αναβάθμιση της ποιότητας ζωής στον σύγχρονο πολιτισμό ταυτίζεται με την αύξηση της αξίας. Ελλοχεύει έτσι ο κίνδυνος, η ίδια η περιοχή να διώξει τους κατοίκους της. Με τον αντίθετο τρόπο που οι Lacaton & Vassal κράτησαν χαμηλά τα κόστη κατασκευής για να μπορούν οι κάτοικοι να ανταποκριθούν στη μίσθωση του διαμερίσματος τους, χωρίς προσαυξήσεις λόγω ανακαίνισης.

Το βάρος του κόστους αποτελεί μια σύνθετη εικόνα στην περίπτωση μιας επανάχρησης καθώς ο στόχος αναβάθμισης εμπεριέχει και την ενεργειακή κατάσταση του εκάστοτε έργου. Το ερώτημα αν η επανάχρηση είναι λιγότερο ή περισσότερο κοστοβόρα από μια νέα κατασκευή δεν έχει μονοσήμαντη απάντηση. Τα παραδείγματα δείχνουν ότι όταν ο σχεδιασμός είναι μακροπρόθεσμος και ευέλικτος, η αρχική επένδυση υπερκαλύπτεται από τα

μελλοντικά οφέλη. Έργα που αφορούν σημειακές επεμβάσεις, φαίνεται να παρουσιάζουν αυξημένη πολυπλοκότητα, είναι όμως αποτελεσματικότερα και οικονομικότερα από μια κατεδάφιση. Νέα υλικά και ουσιαστικές μετατροπές, μπορούν να αποφέρουν μια οικονομική λύση κατασκευής με μακροπρόθεσμα ενεργειακά αποτελέσματα. Ωστόσο δεν μπορούμε να παραλείψουμε τα κόστη που μπορεί να προκύψουν σε μια συντήρηση που είναι ικανά να ξεπεράσουν ακόμα και μια νέα κατασκευή. Σε κάθε περίπτωση, η επανάχρηση έχει ενεργειακά, περιβαλλοντικά και κοινωνικά οφέλη που υπερβαίνουν την άμεση οικονομική αποτίμηση, ενώ περιορίζει την κατανάλωση φυσικών πόρων και μειώνει την εκπομπή ρύπων.

Ένα ακόμα ζήτημα που αναδεικνύεται μέσα από την έρευνα είναι το δυναμικό του κτηριακού αποθέματος και οι προκλήσεις που παρουσιάζει η επανάχρησή του εν λειτουργία. Τα κενά χρήσης εντοπίζονται κυρίως σε κτίρια βιομηχανικής κληρονομιάς ή σε δημόσια κτίρια που έχουν χάσει τον αρχικό τους ρόλο. Αυτά παρέχουν μεγαλύτερη ελευθερία για σχεδιαστικές επεμβάσεις και επιτρέπουν ευκολότερη ενσωμάτωση νέων χρήσεων και μετατροπή τους σε πολυλειτουργικές δομές, πυρήνες της πόλης. Από την άλλη, τα κτίρια κατοικίας, που είναι ακόμα σε χρήση, απαιτούν προσεκτικό σχεδιασμό, περιορισμένες παρεμβάσεις και κοινωνική ευαισθησία — κάτι που καθιστά την επανάχρηση πιο σύνθετη, αλλά ενδεχομένως και πιο ουσιαστική, καθώς βελτιώνει άμεσα την ποιότητα ζωής των χρηστών.

Η επέμβαση σε κενά, ανενεργά κτίρια έχει σαφώς χαμηλότερους περιορισμούς και μπορεί να επιφέρει θεαματικά αποτελέσματα — όπως στην περίπτωση της μετατροπής της βιομηχανικής αποθήκης Magasins Généraux στο Les Docks των Jakob + MacFarlane. Τέτοιες δομές μπορεί να προφέρουν έναν νέο δημόσιο χώρο και χώρους έκφρασης της πόλης, ή ένα λειτουργικό επαναπροσδιορισμό που θα καλύπτει τις υπάρχουσες ανάγκες, όπως στην περίπτωση της δεξαμενής νερού Jaegersborg Water tower των Dorte Mandrup.

Από την άλλη, η παρέμβαση σε υπάρχοντα κτίρια εντός λειτουργίας, όπως στις κοινωνικές κατοικίες, έχει ανεκτίμητη κοινωνική αξία, γιατί δεν «αναζωογονεί» απλώς το κτίριο αλλά διατηρεί τη συνοχή της κοινότητας. Επομένως, η "μεγαλύτερη αξία" εξαρτάται από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα και τις τρέχουσες ανάγκες της ίδιας της πόλης.

Στην εξελικτική διαδρομή της σχέσης της αρχιτεκτονικής με τη μνήμη, εντοπίσαμε σημαντικές μεταβολές, με βασική εκείνη, της ίδιας προς τη λειτουργικότητα και βιωσιμότητα. Ωστόσο η γοητεία που εμπεριέχει κάθε κομμάτι του παρελθόντος, δεν έπαψε ποτέ να σαγηνεύει τόσο την αρχιτεκτονική όσο και τους θεατές της. Όπως χαρακτηριστικά αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, ο συγκερασμός του παλαιού και του νέου συνθέτουν μια αίσθηση συνέχειας, που η Jane Jacobs επισημαίνει ως ταυτότητα του εκάστοτε τόπου. Σε μια προσπάθεια θεραπείας μιας αστικής παθολογίας όμως, η επανάχρηση πιθανώς εργαλειοποιείται για να δημιουργήσει μια ταυτότητα. Η επιλεκτική αποκατάσταση «γοητευτικών» στοιχείων του παρελθόντος, χωρίς κοινωνική ενσωμάτωση, χωρίς ουσία, μπορεί να μετατρέψει την επανάχρηση σε ρομαντικό περιτύλιγμα του καπιταλισμού, που προβάλλει την ψευδαίσθηση της περιβαλλοντικής ευαισθησίας χωρίς να αντιμετωπίζει τα πραγματικά προβλήματα του αστικού ιστού. Η εικόνα του παλιού, του φθαρμένου, ανεβάζει την συνολική ποιότητα μιας δομής με πρόφαση την επανάχρηση.

Η επανάχρηση, όπως αναδεικνύεται μέσα από την εργασία, είναι μια αρχιτεκτονική στρατηγική με πολλαπλές επιδράσεις: λειτουργεί ως εργαλείο βιωσιμότητας, μέσο κοινωνικής συνοχής και πολιτιστικής συνέχειας. Όμως, η επιτυχία της εξαρτάται από το πλαίσιο εφαρμογής της. Όταν βασίζεται σε αξίες, μπορεί να λειτουργήσει θεραπευτικά για την πόλη και το συλλογικό της μέλλον.

Βιβλιογραφία

βιβλία + άρθρα

- Allais, L. (2018). *Designs of destruction: The making of monuments in the twentieth century*. University of Chicago Press.
- Ashurst, J. (2007). *Conservation of ruins*. Butterworth-Heinemann.
- Bandarin, F., & van Oers, R. (2015). *Reconnecting the city: Historic urban landscape approach and the future of urban heritage*. Wiley Blackwell.
- Bloszies, C. (2011). *Old buildings, new designs: Architectural transformations*. Princeton Architectural Press.
- Brand, S. (1994). *How buildings learn: What happens after they're built*. Viking Penguin.
- Bullen, P. A., & Love, P. E. D. (2011). Adaptive reuse of heritage buildings. *Structural Survey*, 29(5), 411–421.
- ChartierDalix. (2023). *Conserve, adapt, transmit*. Park Books.
- Clayton, J., Smith, M., & Johnson, A. (2021). *Urban development and social change*. Routledge.
- Coop Himmelb(l)au. (2001). Apartment building Gasometer B. Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.coop-himmelblau.at>
- Dunham-Jones, E., & Williamson, J. (2011). *Retrofitting suburbia: Urban design solutions for redesigning suburbs*. Wiley.
- Edwards, B., & Naboni, E. (2013). *Green buildings pay: Design, productivity and ecology* (3rd ed.). Routledge.
- Ferre, A. (2010). *Total housing: Alternatives to urban sprawl*. Actar D.
- Gombrich, E. (1994). *Το χρονικό της τέχνης* (Λ. Κάσδαγλη, Μετφρ.). Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

- Hertzberger, H. (2000). *Space and the architect: Lessons in architecture* 2. 010 Publishers.
- Heuer, T., & Runde, J. (2021). The Elbphilharmonie and the Hamburg effect: On the social positioning, identities and system functions of a building and a city. *European Planning Studies*. Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://doi.org/10.1080/09654313.2021.1908232>
- Highfield, D., & Gorse, C. (2009). *Refurbishment and upgrading of buildings* (2nd ed.). Spon Press.
- Holzbauer, W. (2001). Gasometer D – Project outline. Cited in Vienna Tourist Board. (2024).
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. Vintage Books.
- Jokilehto, J. (1999). *A history of architectural conservation*. Butterworth–Heinemann.
- Le Goff, J. (1998). *Ιστορία και μνήμη* (Γ. Κουμπουρλής, Μετφρ.). Νεφέλη.
- Merlino, K. R. (2018). *Building reuse: Sustainability, preservation, and the value of design*. University of Washington Press.
- Nouvel, J. (2001). Gasometer A project description. Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.jeannouvel.com>
- Pérez de Arce, R. (1978). Urban transformations & the architecture of additions. *Architectural Design*, 4, 237–266.
- Plevoets, B., & Van Cleempoel, K. (2019). *Adaptive reuse of the built heritage: Concepts and cases of an emerging discipline*. Routledge.
- Rabun, J. S., & Kelso, R. (2009). *Building evaluation for adaptive reuse and preservation*. John Wiley & Sons.
- Rainer, S. (1992). *Εισαγωγή στην βιομηχανική αρχαιολογία* (Α. Παπαδόπουλος, Μετφρ.). ΕΤΒΑ Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα.

- Sayce, S., Wilkinson, S., Armstrong, G., & Organ, S. (2022). *Resilient building retrofits: Combating the climate crisis*. Routledge.
- Torre, C., Morano, P., & Tajani, F. (2015). Social balance and economic effectiveness in historic centers rehabilitation. *Lecture Notes in Computer Science*, 9157(3).
- Vienna Tourist Board. (2024). Former gasometers. Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.wien.info>
- Wehdorn Architekten. (2001). Gasometer C – Poesie der Einfachheit. Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.wehdorn.at>
- Wong, L. (2023). *Adaptive reuse in architecture: A typological index*. Birkhäuser.
- Τσέτσης, Σ. Χ. (2018). Αστικός σχεδιασμός και ανάκτηση ιστορικών κέντρων: Μεταξύ αρχετυπικών προσεγγίσεων και «παραδείγματος». Στο *Μνήμη και αστικό φαινόμενο: Πολεοδομικές πολιτικές για την προστασία και ανάδειξη ιστορικών ιστών, μνημείων και τόπων* (σ. 17–40). Μίλητος.

Ιστοσελίδες

- ArchDaily. 2014. "Dexamenes Seaside Hotel / K-Studio." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.archdaily.com/939385/dexamenes-seaside-hotel-k-studio>
- ArchDaily. 2015. "Elbphilharmonie Hamburg / Herzog & de Meuron." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.archdaily.com/802093/elbphilharmonie-hamburg-herzog-and-de-meuron>
- ArchDaily. 2016. "Frac of the North Region – Lacaton & Vassal." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.archdaily.com/475507/frac-of-the-north-region-lacaton-and-vassal>
- ArchDaily. 2025. "Transformation of 530 Dwellings: Lacaton & Vassal + Frédéric Druot + Christophe Hutin Architecture." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από

<https://www.archdaily.com/915431/transformation-of-530-dwellings-lacaton-and-vassal-plus-frederic-druot-plus-christophe-hutin-architecture>

Architectural Review. 2025. "Frac Nord-Pas-de-Calais, Dunkirk, France – Lacaton & Vassal." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.architectural-review.com/today/frac-nord-pas-de-calais-dunkirk-france-lacaton-vassal>

Architectural Review. 2025. "Laguna, Mexico: In Mexico City, by Productora." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.architectural-review.com/buildings/laguna-mexico-in-mexico-city-by-productora>

Architizer. —. "Jaegersborg Water Tower." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://architizer.com/projects/jaegersborg-water-tower/>

Arquitectura Viva. —. "Frac Nord Pas de Calais." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://arquitecturaviva.com/works/frac-nord-pas-de-calais-6>

Arquitectura Viva. 2016. "Elbphilharmonie Hamburg." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://arquitecturaviva.com/works/elbphilharmonie-hamburg-6>

Arquitectura Viva. 2018. "Espacio Colaborativo Laguna en Ciudad de México." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://arquitecturaviva.com/works/espacio-colaborativo-laguna-en-ciudad-de-mexico>

Cano, Juan Carlos. 2023. "Laguna México in Mexico City by Productora." *The Architectural Review*, September 26. Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.architectural-review.com/buildings/laguna-mexico-in-mexico-city-by-productora>

Coop Himmelb(l)au. 2001. "Apartment Building Gasometer B." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://coop-himmelblau.at/projects/apartment-building-gasometer-b/>

Dezeen. 2025. "Lacaton & Vassal 530 Dwellings: 21st-Century Architecture." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.dezeen.com/2025/01/22/lacaton-vassal-530-dwellings-21st-century-architecture/>

Divisare. —. "Dorte Mandrup: Jaegersborg Water Tower." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://divisare.com/projects/17188-dorte-mandrup-jaegersborg-water-tower>

Divisare. —. "Productora Camila Cossio & Arturo Arrieta: Laguna." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://divisare.com/projects/483545-productora-camila-cossio-arturo-arrieta-laguna>

Divisare. —. "Studio Macola." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://divisare.com/authors/2144771856-studio-macola>

Domus. 2019. "Dexamenes Seaside Hotel: K-Studio Transforms a Former Wine Factory in Greece." August 21. Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.domusweb.it/en/architecture/gallery/2019/08/21/k-studio-transforms-a-former-wine-factory-into-a-beachfront-hotel.html>

Herzog & de Meuron. —. "Elbphilharmonie Hamburg." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.herzogdemeuron.com/projects/230-elbphilharmonie-hamburg/>

Herzog & de Meuron. 2016. "The Elbphilharmonie Hamburg." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.herzogdemeuron.com/projects/230-elbphilharmonie-hamburg>

Jakob MacFarlane Architectures. —. "Les Docks: Cité de la Mode et du Design." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://jakobmacfarlane.com/fr/projets/architecture/les-docks-cite-de-la-mode-et-du-design>

Jean Nouvel. 2001. "Gazometre." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.jeannouvel.com/en/projects/gazometre/>

K-Studio. —. "Δεξαμενές." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://k-studio.gr/project/dexamenes/>

Lacaton & Vassal. 2017. "ICON." Φεβρουάριος. Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από https://lacatonvassal.com/data/documents/20181213-1205571702_ICON.pdf

Lacatonvassal.com. —. "Frac Nord Pas de Calais." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.lacatonvassal.com/index.php?idp=61>

Lacatonvassal.com. —. "Project 530 Dwellings." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.lacatonvassal.com/index.php?idp=80>

McDonough + Partners. —. "Projects." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://mcdonoughpartners.com>

McDonough Partners Architecture. —. "Ford Truck Plant." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://mcdonoughpartners.com/projects/ford-truck-plant/>

McDonough Partners Architecture. —. "Nike European Headquarters." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://mcdonoughpartners.com/projects/nike-european-headquarters/>

Mies van der Rohe Society. —. "Work 3889." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://miesarch.com/work/3889>

OfHouses. —. "Jean-Philippe Vassal: Vassal House." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://ofhouses.com/post/137331671031/267-jean-philippe-vassal-vassal-house>

Slessor, Catherine. 2019. "Reuse – Rhabillé." *The Architects Journal*, October 7.

Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από https://www.lacatonvassal.com/data/documents/20191007-15314219_Architects%20Journal_compressed.pdf

The Pritzker Architecture Prize. —. "Anne Lacaton and Jean-Philippe Vassal." Πρόσβαση Σεπτεμβρίου 3, 2024. Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.pritzkerprize.com/laureates/anne-lacaton-and-jean-philippe-vassal#laureate-page-2276>

Wilson, Rob. 2025. "Anne Lacaton awarded 2025 Jane Drew Prize for Architecture." *The Architects Journal*, November 29, 2023. Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.architectsjournal.co.uk/news/anne-lacaton-named-as-recipient-of-jane-drew-prize>

Urban Next. —. "Jaegersborg Water Tower." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://urbannext.net/jaegersborg-water-tower/?print-posts=pdf>

Wehdorn Architekten. 2001. "Gasometer C – Poesie der Einfachheit." Ανακτήθηκε Ιούνιος 2025, από <https://www.wehdorn.at/projects/gasometer/>

Πηγές Εικονογράφησης

Εικόνα 1 - 3 | William McDonough+Partners

<https://mcdonoughpartners.com/projects/nike-european-headquarters/>

Εικόνα 4 - 6 | William McDonough+Partners

<https://mcdonoughpartners.com/projects/ford-rouge-center-landscape-master-plan/>

Εικόνα 7 - 9 | Straw Hut, photo courtesy of Lacaton & Vassal,

<https://ofhouses.com/post/137331671031/267-jean-philippe-vassal-vassal-house>

Εικόνα 10-15 |

<https://www.lacatonvassal.com/index.php?idp=80#>

Εικόνα 16-23 |

<https://dortemandrup.dk/work/jaegersborg-water-tower-denmark>

Εικόνα 24-28 | σχέδια από Studio Macola: <https://studiomacola.it/2018/10/23/primi-articolo-del-blog/>

Εικόνα 29-31 | Marco Zanta: <https://studiomacola.it/2018/10/23/primi-articolo-del-blog/>

Εικόνα 32 | σχέδιο από Coop Himmelblau: <https://coop-himmelblau.at/projects/apartment-building-gasometer-b/>

Εικόνα 33-34 | <https://www.jeannouvel.com/en/projects/gazometre/>

Εικόνα 35-37 | Duccio Malagamba: <https://coop-himmelblau.at/projects/apartment-building-gasometer-b/>

Εικόνα 38-40 | <https://www.archiweb.cz/en/b/wiener-gasometer>

Εικόνα 41-42 | <https://inhabitat.com/gigantic-coal-gasometers-transformed-into-thriving-communities/gasometers-in-vienna/>

Εικόνα 43-50 | σχέδιο από Lacaton & Vassal:

<https://www.lacatonvassal.com/index.php?idp=61>

Εικόνα 46-56 | Philippe Ruault: <https://www.lacatonvassal.com/index.php?idp=61>

Εικόνα 67-65 | Claus Brechenmacher & Reiner Baumann Photography: <https://k-studio.gr/project/dexamenes/>

Εικόνα 66-73 | Iwan Baan , Maxim Schulz: <https://www.herzogdemeuron.com/projects/230-elbphilharmonie-hamburg/>

Εικόνα 74-78 | <https://jakobmacfarlane.com/en/projects/architecture/the-docks-city-of-fashion-design>

Εικόνα 79-84 | Camila Cossío: <https://arquitecturaviva.com/works/espacio-colaborativo-laguna-en-ciudad-de-mexico>

